

Brandl, Vincenc
Zivot Karla
Jaromíra Erbena

ŽIVOT

Karla Jaromíra Erbena.

Sepsal

VINCENC BRANDL.

V BRNĚ 1887.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

ŽIVOT

Karla Jaromíra Erbena.

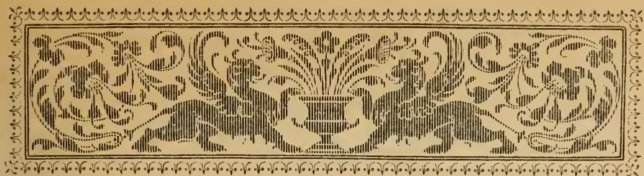
Sepsal

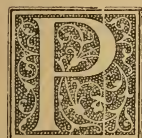
VINCENC BRANDL.

V BRNĚ 1887.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

lodonosné símě, které Dobrovský do nivy české zasel, vzešlo zdárněji a mohutněji, nežli ctihodný tvůrce slavistiky myslil. Ačkoli překvapen jsa ruchem, jenž se již začátkem tohoto století v království českém ozýval, r. 1816 příteli svému Cerronimu rozradostněn psal: »Jak přece vlastenectví všude se hýbá a povznáší,« nicméně do své smrti neměl pevné důvěry té, že lid český po dvě století utrmácený a zbídačený tak se vzmůže a vzpruží, aby všestranným vývojem v literatuře, v socialní organisaci a v pokroku průmyslovém závoditi mohl o palmu s ostatními národy, které se hrdě jmenují kulturními. Ale přese všecku nedůvěru Dobrovského byl národ náš probuzen k novému, netoliko zdánlivému, nýbrž ke skutečnému a energickému životu, a jako podle krásné báje lidu našeho duše z umrlého těla do výšin se povznáší ve způsobě ptačí, tak genius národa českého mohutným třepetáním křídel svých probuzoval obyvatele pyšných paláců a chatrných chyší, aby vstávali k práci pilné, ku které jaro vlasti je volá. V úkrytě horských krajin, v útulku schovaných před nepřejným světem chyší nalezl genius český sympathický ohlas v duších Čechů věrných, ve kterých starožitný otců mrav jako jiskra tlel, aby v době příznivé v plápolavý oheň lásky k vlasti se rozplamenati mohl, té lásky, z níž se rodí neklamná víra, že i hory přenáší. Jen tímto svatým zápalem, jen touto skalopevnou důvěrou v sebe i v genia svého překonali první bojovníci za právo a osvětu národní všecky obtíže, překážky a nesnáze, jež cesty, po kterých kráčeli, jim zatarasovaly; oniť byli

vykupitelé z jařma nesvobody a mrákoty duchové a jakož žádné vykoupení a spasení bez oběti a trýzně vykupitelů býti nemůže, tak také bojovníci, kteří o zvelebení lidu českého se namáhali, zakusili zloby, nenávisti a pronásledování světa v míře vrchovaté a mnohý z nich vypil kalich hořkostí až na dno. Veliká tragoedie světové historie, která se jmenuje pašijí národa českého, odráží se také v životě vzkřísitelů jeho: jako veškeren lid český strádal a trpěl, tak strádali a trpěli i ti, kteří toho lidu se ujímali. A byl-li národ český tragickým osudem zastižen ne bez skutečné viny své, byla vina prvních bojovníků jeho v době naší ryze ethická, že totiž lahodnost individualního života obětovali velikému účelu: povznésti a zvelebiti lid, jenž podle výroku historie k věčnému ponížení odsouzen býti se zdál.

Kus takové pašije, vtělené v životě individualním, nakreslíme podjímajíce úkol vylíčiti život Karla Jaromíra Erbena,[1]) jenž pílí neúmornou, pracovitostí neoblomnou, povahou tichou a skromností neobyčejnou Jungmannovi podoben jsa tím od »tichého genia« se lišil, že dlouho zápasiv v boji o bytí, o chléb vezdejší, teprve v pozdějším věku svém přišel k postavení, které jej největších starostí materialních zbavilo. Tento zápas jeho s nepřízní života i okolností byl tím záslužnější, čím slabší tělo, čím chatrnější zdraví jeho bylo. Ale v tom slabém těle háral silný duch, jenž pevnou vůli neduživost tělesnou překonával; vřela v něm ona tichá nadšenost, která sice bez okázalosti ale s energií svěží věrna sobě zůstávajíc jde za svým cílem přímo, neohlížejíc se ani v pravo ani v levo, ona energie, která dny života považuje za dny robotní, jimiž národu svému jsme povinni, která den co den snáší kamení, aby na díle sama stavěla, na díle pak potomkům stavivo zůstavila, z něhož se zbudovati má chrám osvěty a slávy národní. S hrdým vědomím Čechové o sobě říci mohou, že přese všecky překážky zdárně a rychle pokročili, že národ český zrodil v pravý

[1]) Tento životopis Erbenův vyšel v pražském Světozoru na r. 1883, odkud jej téměř beze změny otiskujeme, poněvadž s mnoha stran si toho přáno bylo. — Vyslovuji srdečné díky všem, kteří mi jakkoli při spisování tom přispěli. Předkem děkuji ctěné rodině Erbenově za laskavé zapůjčení korrespondence pozůstalé po nebožtíkovi; děkuji p. vyššímu radovi Rybičkovi, p. děkanu Roštlapilovi za dopisy, které nebožtík Erben těmto dvěma důvěrným přátelům svým činil; děkuji dru. F. Račkimu a sl. Matici Horvatské za listy Erbenovy k Stanku Vrazovi, pak p. dru. Rezkovi, p. far. Kopeckému v Miletíně, p. podkrajskému J. Lhotovi a p. sudímu Havlíkovi, kteřížto oba mne vzácnými zprávami z mládí Erbenova podělili.

čas pravé muže, jichžto život byla jedna práce, jedna oběť, a jichžto jediný podíl za to byl vděk dobrých, ale více ještě pronásledování nepřátel. —

Jeden z nejspolehlivějších a nejnezištnějších pracovníků na národu roli dědičné, jížto v letech třicátých veliká třísla ještě úhorem ležela, byl Karel Jaromír Erben. Narodil se v krajině, kde vlnovité vyvýšeniny půdy již pozbyly tvrdosti severního pohoří a znenáhla se sklánějí k úrodným nivám Labským, tak že chladné větry půlnoční již nejsou na závadu, aby všeliká polní i zahradní úroda výborně dařiti se nemohla. Vyrovnání velikých protiv krajinných, horstva a noviny, tím, že jedna v druhou povlovně přechází, jest hlavní ráz krajiny kralovéhradecké, a tomu rázu přiměřen jest i lid tamější, který na způsob horalů starožitný mrav sice zachovává, nicméně však, jak obyvatelé rovin, rozšířenější obzor a následkem toho bystřejší názor světa má, jenž jej uspůsobuje rychle chápati a hluboce cítiti vše, co ostatním světem hýbá. Přirozená krása krajiny té zvýšena jest pilnou rukou českou, kteráž užívajíc podmínek přírodou poskytnutých povrch země tam tak zušlechtila, že se oku zdá býti velikým parkem, jakož také Erben r. 1869 příteli Rybičkovi psal, že rodný kraj jeho mu »přicházel jako nesmírný, překrásný park, tak že jsem se pohledu naň ani nasytiti nemohl.« V této požehnané krajině, od dávných věků pouze zpěvným lidem českým obydlené, na blízku Králové Dvora, při samých »tmavých lesích Miletínských« stála kolébka Erbenova v městečku Miletíně, kde se dne 7. listopadu 1811 v domě pod č. 142 narodil.

Otec, jmenem Jan, byl vyučen ševcovství, avšak záhy toho řemesla nechav, dal se na sadařství, které, maje při domku svém zahrádku, dychtivě pěstoval a zároveň také ovoce v cizích zahradách kupoval, by z výtěžku snáze rodinu svou živil; zalíbil si v ovocnářství tak, že i později, když po smrti manželky nějaký čas u syna svého v Praze bydlel, z jara Prahu opouštěl, aby ovoce v některé zahradě zakoupil, jež potom až do uzrání a prodání hlídal. Byl vzrůstu malého, ducha bystrého, pilný čtenář, muž poctivý a z míry dobrý, jenž jsa úslužný ku všem o rodinu pečlivě se staral. Tato úslužnost a bystrost ducha přešly z otce na syna, kdežto po matce Karel dědil vážnost, opravdovost povahy a mysli, ale bohužel také zárodek souchotin a choré tělo vůbec, tak že jako matka jeho po celý život často postonával a

jen svědomitou střídmostí šedesátého roku věku svého se dočkal. Matka, jménem Anna, byla dcera miletínského učitele, Františka Žáby,[1]) jenž pro zásluhy své o mládež v městečku všeobecně ctěn byl a milován. Byla vzrůstu štíhlého, úzkých prsou a churavějíc často byla letory tiché, k zádumčivosti nakloněné, ale hořela upřímnou láskou k synovi, jí podle těla a duševního nadání velmi podobnému. Ač nedůživá, přece byla pečlivá a starostlivá hospodyně, v jejížto domácnosti lad a sklad, čistota a vzorný pořádek panovaly, tak že Erben na matce příklad měl a od ní se naučil, přísnou spořádanost ve všem zachovávati, vlastnost to, kterou se po celý život svůj vyznamenával.

V této tiché domácnosti travil Erben dětská léta. Ač matka jej vší laskavostí opatrovala, nedužil ustavičně a někdy tak povážlivě, že rodičové již mu netušili a vyhasnutí jeho očekávali, jakož sám o tom zprávu dává, když roku 1856 přítele Rybičku, jehož synáček tehda nebezpečně byl nemocen, v truchlivosti jeho těšil: »Při dětech, dokud jen život v nich, vždy jest naděje, že se zotaví; ano i já sám náležím mezi takové, kteří za svého prvního mládí obnášeni byli svíčkou. Ovšem že se mi mnoho síly tělesné potom za podíl života nedostalo.« Nestatečnost zdraví a slabost těla byly na příčině, že rodičové nekvapili, aby mladý Karel školy navštěvoval, aniž si přáli, aby řemeslu se učil, nýbrž ustanovili se na tom, aby se stal učitelem. Za tou příčinou cvičili jej děd i strýc, František a Josef Žába, důkladně v hudbě, ku které Karel veliké měl nadání a v níž také znamenité pokroky činil; znalost hudby přišla mu později velmi vhod, nejen když národní písně a nápěvy k nim sbíral, nýbrž když se mu starati bylo o výživu svou. Ale úmyslu, aby Karel se stal učitelem, rodičové záhy vzdáti se musili, poněvadž se při něm vyvinul nedostatek při mluvení, an precipitoval a často velmi nápadně v řeči se zatrhoval anebo zamlčoval. Sotva také by byl snesl námah stavu učitelského, jelikož slabé jeho plíce by nebyly připustily, aby denně několik hodin hlasitě mluvil. Zatím Karel školu již delší čas navštěvoval a čím zdárněji vlohy jeho se ukazovaly, tím větší stávala se starost rodičů, co s ním počíti? Z této nesnáze vyprostil je šlechetný kněz Jan Arnold, muž mládeži otcovskou péčí nakloněný, který zvláště k tomu hleděl, aby důkladně byla

[1]) Učiteloval v Miletíně do r. 1817, načež na jeho místo nastoupil syn jeho Josef, který jako devadesátník tuším v červenci r. 1882 zemřel.

vzdělávána. Stav se r. 1821 farářem v Miletíně a pozorovav ve škole neobyčejné nadání Erbenovo, měl rodiče k tomu, aby syna vyššímu studium věnovali. Ale k tomu tehda nevyhnutelně potřebí bylo znalosti němčiny. I o to se postaral farář Arnold vyzvav kaplana svého, Ant. Černého, rodáka Hořického, aby nadanější žáky v němčině cvičil. Horlivý kněz mladý jal se tedy několik bystřejších hochů němčině vyučovati, mezi nimiž byli Jan Hlavatý, Jan Laušmann, Jan Richter, Vít Levit, Jan Lhota[1]) a náš Erben. Na podzim r. 1825 vedl obětavý kaplan své žáky do Králové Hradce ke zkoušce ze čtvrté třídy normální a dožil se té radosti, že všichni jeho žáci s výtečným prospěchem obstáli, ač ovšem pak v první třídě latinské ještě dosti trudně s němčinou zápasiti musili. Farář Arnold, ukazovav ku skvělému výsledku zkoušky, přiměl rodiče Erbenovy k tomu, aby syna dali na studia gymnasialní. Tito, majíce jen skrovničkých důchodů, umínili si dáti syna do blízkého Králové Hradce, aby mu tam chléb a jiné stravní věci snadně posílati mohli. A tak otec zavedl našeho Karla dne 2. listopadu 1825 do Hradce na studia gymnasialní;[2]) časté nemoci byly na příčině, že Karel maje již 14 roků teprvé do první latinské třídy vstoupil,

Hradec Králové byl tehda pravým semeništěm českého vlastenectví; toho času působil tam na gymnasii výtečný Klicpera, od r. 1820 také horlivý Chmela, Moravan z Třebíče, kteří s opatrností, jaké tehda potřebí bylo, mládež sobě svěřenou ku čtení českému vedli, lásku k mateřskému jazyku v ní podněcovali a tím vědomí české v ní probuzujíce svatý zápal vlastenectví v srdcích mladistvých rozžíhali; ti pak probuzovali opět vrstevníky své, kteří pod ostatními profesory gymnasia královéhradeckého studovali, a takto rozšířila se blahodárná činnost obou mužů dotčených na celé gymnasium, na všechny žáky.[3]) V Hradci položil Erben pilností a svědomitostí netoliko základy k rozsáhlým vědomostem, nýbrž stal se také uvědomělým vlastencem a naučil se tam také státi o svých nohou, jsa nucen spoléhati jen na sebe a sám se

---

[1]) Laušmann umřel jako děkan v Holohlavech, Levit jako lékař v Hořicích, Hlavatý žil (r. 1883) jako děkan v Kostelci nad Orlicí, Richter byl notářem v Poděbradech a Lhota c. k. podkrajským na odpočinku v Miletíně.

[2]) Školní rok začal tehda listopadem.

[3]) Erben sám studoval gramatikální třídy pod prof Reisigem, humanitní třídy pod prof. Němečkem.

starati o všecky potřeby, zvláště když do čtvrté třídy gymnasialní vstoupil. Dostávaje z domu jen skrovnou podporu chlebem a máslem, dobýval si ostatního nákladu na šaty a knihy vyučováním hudbě v domech měšťanských a úřednických, a bylo mu tedy zápasiti s nedostatky různými. Ale v tomto zápasu ustálila se a zmohutněla jeho mravní povaha, tam nabyl té síly, kterou po celý život svůj osvědčoval — nedati se odstrašiti žádnou překážkou, tam se naučil uskrovniti sobě, s málem se spokojiti, aby tím snáze a neodvisle vlasti mohl sloužiti.

Ta doba, která jinochům bývá rájem, Erbenovi nebyla zlatým věkem; ještě r. 1865 připomíná sobě trampoty a starosti, které za studijních let v Hradci Králové zkusil; psal totiž téhož roku příteli Roštlapilovi, který jej k sobě na Opočno zval, že by se rád ještě jednou za svého živobytí podíval do Hradce Králové, »kde první mé studie počaly, kde jsem zápasiti musil netoliko s němčinou a s knihami školními, ale tím více s potřebami života, jež jsem si také sám musil vydělati. Mnozí pohlížejí na léta mladosti své jako na uplynulý zlatý věk, žádajíce si jeho, by možné bylo, zase nazpět — ale já si toho nežádám nikoli!«

Avšak, ačkoli nedostatky všelijak jej tížily, ač mnoho času denně vyučováním obětovati musil, byl přece po celé gymnasium mezi výtečnými žáky, jejž všichni pro tichou povahu a jemné chování milovali. Starosti o výživu jej sice skličovaly, ale duch jeho jimi nepozbyl pružnosti, naopak zjevoval se při něm již tehda směr idealní, který, jako obyčejně při nadaných jinoších, básnickou náladou a básnickými pokusy se ukazoval. Zápasil sice v nižších dvou třídách dosti trudně s němčinou, ale osvojil si ji pak rychle tou měrou, že první svůj pokus básnický sepsal německy. Který, když o prázdninách r. 1829 jako nastávající poeta t. j. žák první humanitní třídy, soudruhům miletínským na hrázi rybníka »Penížka« předčítal, líbil se všem a chválili jej za to; mezi chválou podotknul J. Lhota, který jsa o rok před Erbenem ve studiích v Jičíně studoval, že profesor Šír říká, kdo německy básní a píše, že zanáší dříví do lesa, že Němci mají bez toho dosti rozsáhlou literaturu a Čech tedy aby pečoval o zvelebení literatury své národní. Slova Šírova padla na dobrou půdu a již roku následujícího (1830) četl Erben, nastávající tehda rhetor, o prázdninách druhům svým českou báseň Řevnivý; chválili ji všichni a přítel Lhota, který se do prvního ročníku filosofického

do Prahy odebrati měl, žádal Erbena, aby mu báseň svěřil, že ji v Praze listu »Čechoslav« odevzdá, který tenkráte pod redakcí Langera, Tomíčka a Šumavského vycházel. A tak vyšla první práce Erbenova, tehdy dvacítiletého, r. 1832 v šestém svazku Čechoslava:

Řevnivý.

Ó nebe, černé nebe,
Slyš krutou tužbu mou;
Ach tobě svěřím sebe,
Ty věrné, strašné nebe,
Ó kryj mne nocí svou!

Já choval v ňádrech hádě,
Ó! krásné na pohled;
Ha, ku své vlastní zrádě
Sem v ňádrech choval hádě,
Bych cítil jeho jed.

Ha, blesky, kde jste dlily,
Když věrnost mluvila?
Ha, proč ste nesvítily,
Vy blesky kde jste dlily,
Když slib svůj zrušila?

Ó pročs mne nepohřbila,
Ty země, v temnost svou,
Když jeho políbila?
Ha, pročs ji nepohřbila,
Pročs nesla nevěrnou?

Významné pro tehdejší poměry literární v Čechách jest, že tato báseň, v níž nedostatek opravdové energické vášně pathosem řečnickým se nahražuje, vřadila Erbena již tehda mezi spisovatele, kteří jej, když r. 1831 do Prahy přišel, do tovaryšstva svého přijali; jak on sám o básni té soudil, poznati lze z toho, že jí do sbírky svých básní, Kytice, nepřijal.

Ukončiv gymnasialní studia roku 1831 toužil po zlaté Praze aby v tomto středu českého života ve studiích pokračoval. Avšak nekynula mu žádná k tomu naděje; v Hradci Králové rodičové jej jakž takž podporovali posýlajíce mu chléb a jiné stravní věci; ale kterak to do vzdálené Prahy posýlati, kam zřídka kdy jen

příležitost se naskytla? Na peněžitou podporu nebylo ani mysliti, jelikož skrovnost důchodů rodičových toho nedovolovala. Ustanoveno tedy, že do Prahy se nevypraví. Když kollegové na cestu se vydali, aby v Praze filosofickému studium se věnovali, provázel je Erben kus cesty a srdečně s nimi se rozloučiv vrátil se s těžkým srdcem a mysli smutnou domů, vida naději všecku zničenu napájeti ducha ze zřídla vyšších věd. Avšak smutný návrat Erbenův vzbudil v Miletíně zvláštní soucit, jenž ihned účinným se osvědčil; vrchnostenští úředníci na zámku sebrali totiž mezi sebou částku peněz, která dostačovala zapraviti útraty na cestu a z níž také zbývalo, aby Erben nějaký čas v Praze se vydržovati mohl. To když později uslyšel statkář miletínský, Falge, pokračoval v šlechetném skutku svých úřadníků a podporoval Erbena v Praze měsíčným, ovšem ne velikým příspěvkem.

Tak se vyplnilo horoucí přání Erbenovo dostati se do Prahy. Kolegové nemálo a velmi radostně byli překvapeni vidouce milovaného druha třetí den, co se s ním byli za Miletínem rozloučili, již v Praze a uvítali jej srdečně a upřímně. Avšak i starší vlastenci, Langer, Tomíček, Šumavský přišli mu rádi vstříc jako básníkovi, v kterém veliké naděje skládali; přijali jej za spolupracovníka svého listu a uvedli jej mezi ostatní literáty, jako byli Tyl, Štorch, Malý, Zap, Filípek, Rubeš, Hajniš atd., kteří se večerní dobou u Stupartů, později u Komárků v Starém Ungeltě scházívali. Na začátku svého pobytu v Praze Erben ovšem málo tyto schůze navštěvoval, ve kterých účastníci o literatuře, o potřebách časopisů a všelikých tužbách i snahách vlasteneckých rozmlouvali; vřelejší účastenství v tom měl teprve, když do práv vstoupil, poněvadž tehda teprv jeho hmotné poměry poněkud se zlepšily tím, že mu mimo vyučování hudbě také poskytnut jiný výdělek. Prožil léta studia filosofického a právnického jako tisíce chudých studentů: starost o výživu stíhala starost o potřeby jiné, ale nedostatek důchodů hájil jeho před prostopášným životem a mařením času, nutil užívati každé volné chvíle ke studování a vzdělávání sebe sama; tím také zachoval si ideální směr při snahách svých a zlaté sny, jimiž každý snaživý, nad to více poeticky cítící mladík svou budoucnost ozdobuje, zastkvěly se také Erbenovi září nejkrásnější. Ovšem že snové ti nejvíce naplněni byli vlastenectvím; vlasti sloužiti, jí pracovníky probouzeti a ji

oslaviti, bylo již tehda cílem jeho, jak to později velmi krásně vyjádřil v básni Večer:

Srdce moje, jak je ti?...
Vzhůru tam bych stoupilo,
Lásku k vlasti budilo.
Srdcem rázným zvučných zvonů
Rázně v srdce millionů
Synů českých mluvilo!

Za týmž cílem nesly se také snahy jeho přátel studijních. Povaha Erbenova nebyla podle toho, aby s každým v důvěrné přátelství vešel; byl málomluvný, přemýšlivý, zdrženlivý a tím poněkud nepřístupný; ale vida, že někdo k němu se hodí, přilnul k němu upřímným citem a stal se mu věrným, obětivým přítelem. V době té začalo přátelství jeho s Karlem Havlíkem, jejž hned v logice r. 1831 poznal a s nímž jako s vlastencem nezištným velmi důvěrný styk míval; v prvním roce práv seznámil se pak s Antonínem Rybičkou, mužem výtečným, jehož jemná mysl skalopevnému vlasteneckému přesvědčení až do těch poctivých šedin, nedávno od veškeré učené republiky české oslavených, po všecky doby života zůstala rovna. S oběma muži zůstal Erben až do smrti své v přátelství věrném a jmenovitě s Rybičkou dopisoval si po dvacet let (1850—1870) velmi horlivě, tak že dopisy ty nám podávají mnoho látky nejlepší k biografii jeho. Rovněž milým přítelem byl mu a zůstal až do smrti dr. Jan Melichar, lékař v Křížanově na Moravě, který s ním r. 1836 nějaký čas na Karlově náměstí bydlel a o němž dva měsíce před smrtí svou dne 19. září 1870 Rybičkovi psal: »Až budete psáti dr. Melicharovi, oznamte mu prosím, mé srdečné pozdravení; měl jsem velikou z toho radost, že mne letos v Praze navštívil. To také ještě jeden ze starých poctivců, kterých nyní již málo zbývá.« Jiní přátelé a kollegové Erbenovi z té doby jsou: nynější dvorský rada rytíř Neubauer, Volf, rada vrchního soudu brněnského, rada Mach v Praze, nebožtík policejní president pražský Ulmann, s nimiž všemi Erben důvěrně obcházel. Nejvíce však obcoval v právích Rybičkovi a Havlíkovi; sedávali spolu v jedné lavici a poněvadž všichni tři měli tmavomodré kabáty, zvána lavice ta »modrokabátnickou« (Blaurockbank); ve čtvrtém roce přidružil se k nim čtvrtý modrokabátník, Karel Seelig, který ještě r. 1862 jako okresní představený v Dolině v Haliči Erbenovi psal: »Snad

se potěšíte, když uslyšíte po tolika letech o jednom ze čtyř modrokabátníků, kteří ve čtvrtém roce práv v první lavici na pravé straně seděli.«

Přátelství s Karlem Havlíkem nabylo zvláštním způsobem pro Erbena veliké důležitosti tím, že náhodou přiveden jest k historickým studiím, jimžto k vůli později dráhy právnické opustil a všecek literatuře se věnoval. K návrhu Palackého měly se totiž čtyři svazky velikého v bibliotéce duchcovské chovaného díla Pavla Skály ze Zhoře, které obsahují věci české, pro české museum opisovati, ke kteréžto práci Josef Jungmann bývalého žáka svého Havlíka odporučil. Tento opět navrhl za druha v opisování přítele Karla Erbena, jemuž svěřeno příběhy české počínající s r. 1618 kopirovati. Měli tedy na několik let práci pojištěnu, které prázdný od přednášek čas denně asi tři neb čtyři hodiny obětovali; dostávali za opis půlarchového listu originalu 10 kr. konv. m. a tím získal Erben, který mimo to na klavír vyučoval, znamenitý měsíčný příspěvek na potřeby své. Ale nad to více měl z toho ten ohromný zisk, že tím opisováním poznal čistý a jadrný český sloh, an klasické fráse z díla toho zvláště si zaznamenával a pilně v pamět vštěpoval; tím záhy vytříbil se jeho sloh a nabyla řeč jeho oné čistoty jazykové a oné lahodnosti slohové, kterou tehdáž již vrstevníci při něm uznávali a pro kterou povždy k nejlepším mistrům češtiny a výtečným vzorům klasického jazyka českého počten bude. Na takový způsob osvojil si češtinu lépe než přednáškami J. Nejedlého, kterých r. 1834 navštěvoval proto, aby nějakého vysvědčení z češtiny dosáhl. Ještě jiný dobrý následek mělo opisování dotčené a to ten, že Erben, chtěje vniknouti do přípravných věd historických, v druhém roce práv (1835) slyšel přednášky pověstného profesora Hirzenfelda o diplomatice a heraldice. Nejdůležitější však bylo, že Erben tím opisováním se blíže seznámil s Palackým, jemuž pak i v nejtrudnějších dobách jeho života, když za reakce Bachovské v Praze osamocen žil, vděčnou a srdečnou upřímností oddán zůstal.

Ačkoli přednáškami, studiemi, vyučováním hudbě a opisováním díla Skálova velmi byl zaneprázdněn, nezanedbával přece musy básnické. Nejraději čítal spisy Čelakovského, jeho slovanské národní písně a ohlas písní ruských i liboval si v nich tak, že, jak přítel jeho dr. J. Melichar vypravuje, ani při obědě jich z ruky neodložil. Ovšem zvuky těchto písní dorážely na velmi

citlivou strunu jeho vlastního srdce a budily v něm sympathický ohlas: vždyť to srdce jeho právě v příčině té bylo nejjemněji naladěno a duše jeho zvláště byla nadána porozuměti tomu tajnému kouzlu, jímž národní píseň, z níž radost a žal srdce českého vyznívá, každého mile a mocně dojímá. Tím se také vysvětluje, že básně, které Erben tou dobou skládal, nesou se duchem národních písní a též formu jich na sebe berou právě tak, jako látky k nim vzaty jsou ze života národního. To platí o básni Smolný var, jež z doby té pochází a r. 1834 ve Květech vyšla a pak také přijata jest do Kytice; ovšem i jiné pokusy některé pocházejí z doby té, jako Cizí hosť, kterážto báseň poněkud opravená vešla také v Kytici, pak Tulák, v němž básník holduje světobolu tenkráte oblíbenému a Horal Čech, kteréžto poslednější dvě básně nikdy tištěny nebyly. Poslední pak zní:

Horal Čech.

Tu přede vlasti stojím tváří,
Temeno hory pod nohou;
Má hlava ve slunečné záři,
Zraky se končejí s oblohou.

Hoi! ramenem tu zem obsáhnu —
Mé rámě hor těch ramení!
Veškerý vzduch do sebe vtáhnu —
Má touha nad oblohy sklepení!

O má vlasti, má vlasti česká,
Nechať tebe k ňadrám přivinu!
Nechať políbím tě co rosa nebeská
A v políbení rozplynu!

Avšak z toho vzletu idealního a nálady poetické Erben často byl vyrušován prosou života a to ve spůsobě její nejcitlivější a nejnebezpečnější — nedůživotí a nemocí těla. Plival často krev, nejvíce z rána; ale r. 1835, když byl v druhém roce práv, přišlo na něj tak silné chrlení krve, že několik lavoirů z něho se vychrlilo a on tak seslábnul, že Prahu opustiti a několik měsícův u rodičů v Miletíně meškati musil. Když se z toho záchvatu zotavil, měl od toho neduhu delší dobu pokoj, ač napotomně ještě několikráte silným chrlením krve stížen byl. Ve feriích téhož r. 1835 navštívil, jakož i dříve činil, Žebrák s přítelem Havlíkem, rodákem tamějším, a měl účastenství ve hrách divadelních, které

tehdáž ochotníci tam provozovali. Při těchto hrách, při nichž Erben byl více regisseurem než hercem, seznámil se s dcerou Františka Mečíře,[1]) Žebráckého kupce a purkmistra, Barborou, která jsouc v Praze na vychování taktéž na prázdniny domu přicházela a při ochotnických divadlech účinkovala. Z této známosti vyvinul se něžný poměr tak upřímný a věrný, že Erben Barboru pak za manželku pojal. Jí věnována jest báseň »Odchod«, kterou složil Erben r. 1836 odcházeje na konec prázdnin ze Žebráka, a později také do Kytice své přijal.

Již svrchu dotčeno, že Erben zvláště v rozčilenosti těžce a jaksi trhaně mluvil; za tou příčinou mu ovšem hra divadelní velice nesvědčila aniž se dařila. Chtěje však ochotníkům divadelním v Žebráce se zavděčiti sepsal k vyzvání Vojtěcha Nejedlého, děkana tamějšího, pro ně dvoaktovou veselohru se zpěvy Sládci nazvanou, v níž život maloměstský po dobré i slabé stránce jeho se líčí. Nový přítel Erbenův, P. Josef Vorel, kaplan Žebrácký a výtečný znatel hudby, opatřil v zimě r. 1836 kuplety nápěvy a tak provozováni »Sládci« poprvé v Žebráce dne 27. března 1837; později přičinil Erben ještě několik zpěvů opět Vorlem komponovaných a v této podobě dáváni »Sládci« ještě často na ochotnických divadlech netoliko v Žebráce, nýbrž také na jiných místech.[2])

---

[1]) Frant. Mečíř byl zámožný měšťan a obchodník. Dal se s bratrem svým, též kupcem v Radnicích do hledání kamenného uhlí a nalezli skutečně nedaleko Radnic dvoje hory na uhlí velmi bohaté; avšak dobývání stálo tolik peněz, že oba tam své jmění zakopali, ano tak se zadlužili, že po smrti Františka Mečíře dům a obchod jeho prodati se musel, by jen hory se zachovaly. O záležitosti té píše p. Havlík: »Šlo to krušně, neboť té doby nemělo uhlí zvláště u Radnic, kde již bylo více dolů uhelných, valného odbytu. Ucházel se sice o doly radnické Stark, rolník ze Staré Rohlavy u Lokte, chtěje tam založiti pece na vypalování sirné kyseliny, tak zvaného olium; avšak podával dědicům Mečířovým za uhlí tak málo, že by vlastníkům po srážce dobývacího nákladu nic nebylo zůstalo. Na štěstí pozůstalých dětí sneslo se sedm rolníkův okolo Radnic zříditi spolek k výrobě olium a dávali při centu o 1 kr. víd. m. více než Stark, což toho donutilo ještě o $1/2$ kr. více podávati. On převzal splacení dluhů v desíti letech na sebe, zavázal však majitele tak, že by jim budoucně hory ty k žádnému prospěchu nebyly, a tak byli nuceni jemu ty hory prodati a tak pro ně vypadlo asi 10.000 zl., z kteréžto kupní ceny Barbora Mečířova asi 3000 zl. obdržela. Stark ale zbohatnul tak, že po něm okolo 7 milionů zlatých zůstalo.«

[2]) Nemohl jsem se exempláru této hry nikdy netištěné dopíditi; nyní slyším, že opis jeden chová se v Českém Museum.

Touž dobou, co Erben vešel v přátelství s bodromyslným Vorlem, který mu svým humorem a vtipem mnohou trudnou myšlenku zapuzoval, naleznul nového přítele, kněze Josefa Roštlapila, muže šlechetného, jehožto srdce nadšené vlasteneckým zápalem neznalo zištnosti a sobectví, jehožto mysl přítulná a jemná jako stvořena byla k přátelství upřímnému a obětivému, kteréž také Erbenovi nejen do smrti nýbrž ještě přes hrob jeho zachoval, an po smrti Erbenově jeho rodině v nejsmutnějších dobách spanilomyslným těšitelem a účinným přítelem zůstal. Před ním Erben neměl žádného tajemství; co jej těšilo nebo bolelo, povznášelo nebo tížilo, se vším se svěřil příteli Roštlapilovi, který jako pravý Nathanael, při němž jen dobrota a upřímnost jest a falše nejmenší není, všecky radosti a trudy s přítelem cítil. Jest skutečně rozkoš čísti dopisy obou mužů, mezi nimiž byla jen jedna řevnivost: předcházeti totiž jeden druhého službami laskavými a převyšovati jeden druhého šetrností a upřímností přátelskou. Bylo to přátelství, které za naší doby jen zřídka nalézáme, přátelství, o němž platí slova Sallustiova: eadem velle, eadem nolle, ea demum firma amicitia est. Jest to týž Roštlapil, kterého také Kolár ve znělce 456. (druhého a 460. novějších vydání) Slávy Dcery připomíná pro list, jejž mu Roštlapil z Litomyšle, kde tenkráte druhý ročník filosofie navštěvoval, dne 17. ledna 1830 zaslal. List ten, svatým zápalem vlasteneckým a nadšenou úctou ke slavnému pěvci naplněný, dal Kolár otisknouti na str. 344 Výkladu ku Slávy Dceři [1]) a kdo jej čte, porozumí snadně, že oba mužové, Erben i Roštlapil, stejnou láskou k vlasti

[1]) Odpověď Kollárova daná Roštlapilovi 7. února 1830 v Pešti, kterou okolo r. 1860 Erbenovi daroval, vytištěna jest ve Květech 1869 č. 9 str. 70. Když ji Roštlapil četl, psal Erbenovi dne 20. března 1869: »Byl jsem tehdáž na ústavu filosofickém v Litomyšli v tak zvané fysice, když jsem si 17. ledna 1830 k večeru vyšel na procházku; potkav dva nebo tři drátaře tázal jsem se jich, znají-li Jana Kolára kazatele? — Ne, ale bratra jeho v Mošovicích, který je koželuhem. — Docházíte i do Mošovic? — Docházíme. — Nevzali byste psaní s sebou? — Vezmeme. — A když mně oznámili, kde budou v Litomyšli noclehem, vrátil jsem se ihned domů a napsal list J. Kolárovi, jak mi to srdce povídalo. Ráno časně jsem jej odevzdal drátařům na zdař Bůh. Po třech nedělích obdržel jsem ku své nevyslovitelné radosti odpověď v nadřečeném listu obsaženou, kterýž pak mezi rovně se mnou smýšlejícími kollegy z ruky do ruky šel, proto že vlastně všem jim náležel.« — Ale odpověď Kolárova daná Roštlapilovi dostala se ještě dále, přepisovala se pilně a rozesýlala se po alumnatech v Čechách i na Moravě; sám chovám nyní opis takový, který pochází od faráře Valoucha, jenž tehda byl alumnem v Brně.

hořící, hned jak se poznali, k sobě přilnuli a po celý život důvěrným přátelstvím spojeni zůstali.

Bylo to r. 1837, když Erben s Roštlapilem se seznámil.[1]) Začátkem téhož roku totiž přišel Roštlapil za kaplana do Miletína a když studující v Praze právníci, rodáci miletinští Lhota, Richter a Erben na prázdniny přišli, vešli ve známost s mladým vlasteneckým kaplanem, ku kterému zvláště v Erbenovi taková důvěra se ujala, že mu poetické pokusy své svěřil a ho za posouzení jich žádal. »A od té doby« — píše mi ctihodný kmet sám — »co jsme se tak sešli a poznali, zůstali jsme svoji až do smrti. Já jemu a on mně byl a zůstal upřímným přítelem.« Zvláště bral radu tehda s Roštlapilem o báseň Poklad, kterou v době těžké choroby své r. 1835 jen zhruba nakreslil a vypilovav ji pak v Praze hotovou do Miletina přinesl. Slyšev pochvalný o ni úsudek, dal ji ještě téhož roku 1837 vytisknouti ve Vesně a báseň ta, jsouc proniknuta i co do látky i co do formy duchem národním stala se základem slávy Erbenovy jako básníka národního. Mimo to však byla na příčině, že Erben vešel v užší styk s Frant. Palackým, který, když mu Havlík a Erben část opisů z Pavla Skály odváděli, patrně potěšen k Erbenovi se pronesl, že ani netušil, jaké poetické nadání Erben má. Od té doby pak Erbena důvěrou svou a přátelstvím vyznamenával, a hned jej vyzval, aby mu při spořádání Svato-Václavského archivu byl pomocí, což Erben velice rád učinil nejen pro příležitost sobě danou, archivním věcem se přiučiti, nýbrž také pro odměnu, které, jsa zůstaven sám sobě, dobře potřeboval; skutečně mu

[1]) Šlechetný tento kněz narodil se 15. srpna 1809 v Kostelci nad Orlicí, studoval v Litomyšli, pak nějaký čas v Olomouci práva, konečně však bohosloví a byl r. 1835 na kněžství vysvěcen. Kaplanoval v Miletíně, pak v Přepyších, pak v Dobrušce, kde od r. 1840 až 1856 působil. Od té doby, co list od Kolára obdržel, toužil horoucně slavného pěvce poznati osobně a za tou příčinou vážil roku 1845 zvláštní cestu do Pešti, kde se skutečně s Kolárem seznámil. R. 1856 byl administrátorem v Jesenicích, kde k žádosti Erbenově decreta Jednoty bratrské, nebožtíkem Purkyní z Lešna do Prahy přinesené, pro české Museum opsal. R. 1857 dostal se na faru v Opočně. V Opočně jej navštěvoval nebožtík Erben téměř každý rok na kratší i delší dobu, jakož také Roštlapil přicházeje do Prahy Erbenova pohostinství užíval. Od kaplanských let svých byl tento ctihodný kněz horlivým i štědrým podporovatelem literatury i všech vlasteneckých podniků. V mladších letech skládal básně z biblických dějů, které však, pokud vím, tiskem nevyšly. Též byl horlivým spolupracovníkem Slovníka Naučného, do něhož přispíval články astronomickými. Žije nyní na odpočinku v Dobrušce.

vykázal zemský výbor za tu pomocnou práci odměnu 100 zl. konv. m.

Pochvala, s kterou přijat byl »Poklad«, pohnula jej, pokračovati v tomto druhu básnění a brzo po vydání »Pokladu« začal pracovati o jiné básni Záhoř, kterou mu přítel Havlík říkaje pod pérem kus po kusu opisoval; nedokončil ji tehdáž a co z toho prvního spracování ovšem jen kusého se zachovalo, valně se liší od básně celé, jak ona pod jmenem Záhořovo lože r. 1853 v Kytici vyšla. Zdá se však, že od doby té se nepouštěl prozatím do dalších prací básnických; vydal sice ještě r. 1839 překlad Götheovy ballady Erlkönig pode jménem Král duchů v příloze ku Věnci a r. 1840 báseň svou Polednice v druhém svazku Dennice, kterou tehda Malý vydával; ale o větších básních z té doby není nám nic známo. Jest pravdě podobno, že dvojí příčina byla, že prosa života na něj naléhala. R. 1837 totiž ukončil studium práv a musil se tedy rozhodnouti, na kterou dráhu životní nastoupiti? Umínil si, věnovati se soudnictví a vstoupil tedy dne 14. listopadu r. 1837 za praktikanta ku kriminálnímu soudu v Praze, při němž zůstal úplný rok, načež v lednu 1839 podniknul zkoušku appelační z práva trestního, po kteréžto zkoušce dne 10. března 1839 za konceptního praktikanta k fiskalnímu úřadu vstoupil. Byl tedy na dráze úřední, po které tehda jen velmi zvolna zaopatření se docházelo.

Kancelářské práce ovšem nejsou takové, aby ducha k básnickým výtvorům podněcovaly. Avšak družila se k této příčině ještě příčina druhá, za kterou lyra jeho na stranu se vložila: chtěl totiž získati čas, kterého mu při kancelářských pracích bez toho jen skrovně zbývalo, aby se mohl důrazněji věnovati práci literární, ku které již od let filosofických studií sbíral materiál. A to byly české národní písně. Sbírati národní písně bylo tehda heslem po vlastech Čechy obydlených; Čelakovský s tím začal r. 1822 a po něm vydal Kolár roku 1834 Žpěvánky lidu slovenského, Sušil pak r. 1835 Moravské národní písně. Erben vida, že sbírka Čelakovského jest velmi neúplná, umínil si poznovu sbírati písně české, zvláště když poznal bohatost sbírky Kolárovy a Sušilovy. Začal s tím, an o prázdninách ve svém rodišti navštěvoval pasáky na lukách a pracující ženské na polích a dal si od nich předzpívati písně a vykládati pohádky a odměňoval každou písničku a pohádku novou grošem. To byla pobídka zvláště

mladším, aby od matek se naučili novým písním a báchorkám, by si nějaký groš vydělali. S přítelem Havlíkem sbíral v Žebráce a v okolí písně; stařinká matka Havlíkova (naroz. r. 1775) sama zazpívala mu několik písní ze svého mládí, mezi nimi také několik veršů národní ballady:

Zabil jest Matoušek zabil Majdalenku,
Že si jí nesměl vzít za svoji manželku.

K tomu zpěvu přihodil se 85letý muž Bitner, bývalý kostelní literák, chodící po almužně; tázán jsa od Erbena, jestli zpívati umí písně, zazpíval roztomilý popěvek:

A já vždycky co mně má hlavička pobolívá
a já vždycky co mně má hlava bolí.

Od toho almužníka slyšel ještě písně jiné; ale hlavně mu záleželo na tom, aby balladu o Matouškovi, který zabil Majdalenku, seznal a měl celou. Vyhledával starší zpěváky při muzikách a při takové příležitosti se mu poštěstilo, že mu starý muzikant Brejcha balladu tu zazpíval celou. Krom toho dala milenka Erbenova po celém městě sebrati všecky balíčky starých i nových písní zvláště u starších děveček, z kterýchžto písní leckterá se Erbenovi hodila, zvláště když časem se přesvědčil, že také na jiných místech lid ji zpívá. Praví sám o tom v »Slově o písni národní«, kteréž přičinil k třetímu svazku prvního vydání sbírky své: »Některé však také vzaty aneb doplněny jsou ze sešitků, jež obecně špalíčky nazývají t. j. písně v 16terce po jedné tištěné, ježto zvláštní zpěváci, obyčejně osoby ženské, po poutích a po výročních trzích roznášeli a zpěvumilovnému lidu za malý peníz prodávali, kterýžto potom doma tyto koupené písničky shromáždil a sobě ve svazky sešíval. Tím způsobem mnohá dobrá stará píseň národní před zahynutím zachráněna jest.«

Toť byly tedy počátky sbírky Erbenovy národních písní, v kteréž stále pokračoval vybízeje přátely, aby jej v tom podporovali. Ale r. 1840, když s Havlíkem na Jilském plácku vedle Oseckého domu bydlel, nalezl živý zdroj ku sbírce své, zpěvačku totiž, která velikou část písní Erbenem potud sebraných — bylo jich na 300 — ale mimo to také jiné znala, kterých Erben ještě neměl. Byla to letitá již služka, jmenem Anna Havlíkova, naro-

zená v Rovině u Vysokého Chlumce, která na chodbě, do níž dvéře z pokoje Erbenova vedly, práce své konala, prala, žehlila a při tom ustavičně zpívala, nejvíce ovšem písně národní, starší i novější. Při tom byla obdařena velmi jemným sluchem hudebním, tak že každou píseň, ať byla v jakékoliv tonině, bez chyby zpívala. Toho umění jejího přirozeného užil Erben a dal si od ní všecky písně, které znala, předzpívati, aby buď nápěvy již sebrané poopravil anebo nové písně poznal. Ona na chodbě zpívala a Erben stál u dveří polouotevřených opravuje dle jejího zpěvu texty, zvláště pak nápěvy anebo sbíraje varianty k obému, k textu totiž a k nápěvu. Mimo to, že podle jejího zpěvu opravoval texty a nápěvy, poznal od ní 104 písně dříve mu neznámé, jakož o tom zpráva jest v seznamě přispívatelů na konci třetího svazku prvního vydání přičiněném. Ona také byla první, která Erbenovi zlomkovitou píseň:

Počkejte vy páni
Černí zemanové!
Až já Vám zazpívám
A svého otce zavolám atd.

zazpívala, o níž Erben na vnitřní straně obálky prvního sešitu prvního vydání zvláštní zprávu dává.[1])

Uspořádání tak hojného materiálu vyžadovalo ovšem času a píle tím větší, čím více se ho scházelo; aby se ho valně sešlo, o to se staral Erben horlivě, neb věděl, že jest svrchovaný čas, tyto zpěvy národní sebrati, než úplně umlknou. Tak sbíral písně otec Erbenův v Miletině a jinde po cestách svých; v Žebráce a z okolí jeho sbírala milenka Erbenova; v Praze žijící Fr. Doucha velmi hojně přispěl písněmi z Berounska, Táborska a Prácheňska, též přítel Havlík a Roštlapil, který nejen osobně o písně v Hradecku a Bydžovsku zpívané s Erbenem se sdělil, nýbrž také jsa kaplanem v Dobrušce tamější měšťanky paní Annu Dvořákovou a paní Julii Novotnou požádal, aby příspěvky svými Erbenovu sbírku rozmnožily, což obě paní, zvláště paní Nováková, hojnou měrou učinily. Na takový způsob sebral Erben přes pět

---

[1]) Havlíkova jest prototyp české zpěvačky venkovské; vidí se při ní, jak změny a varianty písní povstávají. Když totiž zpívajíc na text, jak se mu od matky naučila, v okamžiku zpomenouti nemohla, rychle si text doplnila pravíc, že o verš jí není nikdy zle.

set písní, které začátkem r. 1840 podle nápěvu a obsahu pořádati začal. Jak pilně v té práci si vedl, lze poznati z toho, že koncem toho roku první svazek jeho sbírky tisku se odevzdati mohl, jak o tom nakladatel, Jan Pospíšil, dne 4. prosince 1840 Burianovi psal: »Tiskne se Erbenova sbírka národních písní i s nápěvy.« Tisk toho prvního svazku vlekl se celým r. 1841, až konečně dne 21. října Pospíšil témuž Burianovi dává zprávu: »Dnes Vás zajisté potěší Erbenovo vydání národních písní.« A tak odevzdán počatkem roku 1842 první svazek Erbenovy sbírky obsahující 150 písní na 208 stranách veřejnosti. Nejen literáti, nýbrž také širší kruhové přijali tuto práci Erbenovu radostně a s velikou pochvalou; někteří, již se domnívali, že vše, co národního jest, v Čechách dávno vyhynulo, divili se bohatosti sbírky, jejížto pokračování nad to více se ohlašovalo; jiní zase věřiti nechtěli, že by se některé lyricko-epické písně v lidu skutečně zpívaly — mínění to, které nejlépe Erbenovo přesvědčení za pravé dotvrzuje, že již byl nejvyšší čas tyto písně sbírati. Byl-li básněmi svými dříve vydanými ctěn a vážen v užším spolku literátském, stalo se jméno jeho nyní populárním v celých Čechách, an vydal dílo, v němžto duše celého národa se zrcadlila.

Ovšem, jméno jeho chvalně se roznášelo po celých Čechách, ale materielní postavení jeho bylo velmi trudné; bylo mu tehda již 31 let, a spisovatel, jenž básněmi svými a vydáním písní národních nejkrásnější naděje vzbuzoval, byl neplaceným praktikantem a literární práce také téměř nic nevynášely; proto Erben po tu dobu hlavně se živil vyučováním hře na klavír. A přece byl donucen dbáti o to, aby postavení jakž takž s jistým platem spojeného došel; vždyť měl známosť milostnou a on, který každý závazek, v nějž vešel, nejsvědomitěji zachovával, cítil se povinna známost svou k žádoucímu cíli přivésti. V takovýchto okolnostech byl vítán návrh Palackého, učiněný r. 1841 v učené společnosti, aby po Vidimském jejím aktuárem se stal, kterýžto úřad s sebou nesl, aby písemnosti společnosti obstarával, denně ode dvou do čtyr hodin v čítárně byl přítomen, knihy z kněhkupectví zasýlané a od společnosti koupené do katalogu zapisoval, při řádných sezeních protokoly zakládal a pro spisy společností vydávané seznamy darovaných knih sestavoval. A za tu práci dostával ročně — 120 zlatých. Nicméně však i tomu úřadku byl vděčen, poněvadž mu, ač malou, přece aspoň jistou sumu skýtal; kolik si

vyučováním hře na klavír vydělával, nevíme, ale mnoho toho nebylo. Nicméně troufal si boj o existenci vítězně vésti i kdyby si domácnost vlastní zařídil. Spoléhal na svou pracovitost, pevnou vůli, na skromnost nevěsty, jíž bylo možné, aby z úroků malého věna aspoň své vlastní potřeby opatřila. A tak slavil sňatek svůj s Barborou Mečířovou, tehda čtyryadvacetiletou, dne 11. května 1842 ve Zdicích, kde přítel jeho Vorel, který jej sezdával, byl duchovním správcem. Byl to v jeho nejistém postavení krok poněkud odvážný, avšak neměl nikdy příčiny jeho litovati. Bylať Barbora velmi vzdělaná, jemné, ušlechtilé povahy, plná něžné ženskosti, nejen citu nýbrž i nadání poetického, jež nejednou básní, ovšem nikdy netištěnou, osvědčila. Ctihodný děkan Roštlapil, jenž ji dobře znal, píše mi o ní: »Bylať to šlechetná, skromná dušinka, pečlivá Marta v domácnosti, upřímná choť, matka starostlivá a pravá Češka, která srdci svému i některou básničkou ulehčila.«[1]) Žil s ní patnáct let ve šťastném a blaženém manželství, které jen jednou jej zarmoutilo a sice — smrtí manželčinou.

Založiv vlastní domácnost[2]) poznával, že mu úřední postavení u finanční prokuratury jen překáží u dobývání potřeb životních, i jinak že mu jest na závadu, aby svým studiím a pracím literárním i ostatním povinnostem vlasteneckým, které ovšem sám sobě ukládal, úplně se věnovati a jim zadost učiniti mohl. Chtěje pokračovati ve sbírání národních písní, pověstí a zvyků musil časté vycházky podnikati z Prahy do vzdálenějších krajin Čech, což ovšem s návštěvou kancelářskou se nesrovnávalo. Také i to nebylo po povinnosti úřednické — tak aspoň tehdejší vláda to pojímala — aby příliš se staral o literaturu, zvláště českou, aby obcoval příchozím, kteří tehdáž z jiných zemí slovanských do Prahy přicházeli, aby se jim propůjčoval za společníka a vůdce po Praze, aby bližší styky měl se Šafaříkem za panslavistu vykřičeným, aby důvěrně obcházel s Palackým, který od vlády za původce živějšího ruchu v literatuře a společnosti české byl považován.

---

[1]) Též farář Vorel, známý skladatel hudební, píše dne 10. prosince 1864 Erbenovi: »Báseň »Na vlasť« od Vaší dobré zemřelé manželky budu dychtivě očekávati.« Z tohoto prvního manželství měl Erben čtyři děti, z nichž posud tři dcery žijí: Blažena, Ladislava a Bohuslava (provdaná za profesora dra. Rezka); syn Jaromír zemřel záhy.

[2]) Bydlel tehda na Malé straně č. 182.

Slovanská vzájemnost, již Slávy Dcera tak mohutně hlásala, nalezla první ohlas v Praze vzájemností literární a pražským podobné snahy ukazovaly se u jižních Slovanů, kteří různorodnosť kmenovou jedním písemným jazykem pod praporem Ilyrismu spojiti chtěli, začež se jim hojně posměchu a jedovatých narážek od Kopitara dostalo. Do ruchu slovenské vzájemnosti literární byl přiveden Erben roku 1842, když Stanko Vraz, slovutný básník chorvatský a vydavatel »Kola« Šafaříka požádal, by někoho v Praze vybídnul, který by mu literární a jiné zajímavé zprávy ze života národního z Čech posýlal a vůbec s ním v literární dopisování vešel. Šafařík odporučil Vrazovi k té práci Erbena, jenž se ochotně v ni uvolil, a když jej Vraz listem daným dne 8. června v tom smyslu vyzval a požádal, odpověděl mu dne 20 července: »Čítaje Vaši sbírku písní národních a něžné básně Vaše tak jsem Vás v duchu sobě zamiloval, že jsem srdečně sobě přál ve bližší svazek známosti s Vámi vjíti; pročež nic mi vítanější nebylo, nežli návrh páně Šafaříkův, zdali by kdo ze zdejších mladších spisovatelů v literární spojení s Vámi vstoupiti a čas od času zprávy o nejnovějším písemním i národním životě zdejším pro časopis Váš »Kolo« podávati nechtěl. Seč síla moje, věřte mi, že s radostí srdečnou učiním.« Líčí dále v listu tom, jenž v III. knize Kola roku 1842 jest otisknut, vzkříšení české literatury a tehdejšího proudu literárního a na konci klade přehled spisů českých roku 1841 vydaných. Zvláště první čásť listu toho, jehož originál Matica Hrvatska v Záhřebě chová, jest velice zajímavá dokazujíc, jak případně Erben tehdejší poměry literatury české uvažoval a posuzoval ukazovav neustále k pravému zdroji zdravé literatury — k životu národnímu. Vším právem tam pronáší se o prosodii české, že libozvuk její ani na přísném přízvuku ani na přísné časomíře nezáleží, časomíra že se hodí jen klasickým metrům, kdežto v moderních metrech lépe na místě jest přízvuk, jimž také národní píseň se řídí: »Národ náš od jakživa zpíval a zpívá po tu dobu, písně jeho jsou hladké, zvučné, rozměru až ku podivu přerozmanitého, aniž kdy potřebí jest jemu, jako svědomitému časoměrci, řeči násilí činiti, jej vede cit a sluch, kdy přízvuku a kdy časomíry náležitě užívati má. V národ se tedy pohřížiti a od něho, a nikde jinde, pravé prosodii české se učiti jest.« Rovněž případno jest, co Erben o světobolu v poesii české pravil: »Konečně počal se v časech nejnovějších i duch moderního rozervan-

ství do básní českých vkrádati. Oblibováno sobě v obrazích temných, hrozných, hrobových bez vyššího směru, naříkáno na bolesť, kteréž příčina se nevěděla, honěno se za ztracenou ideí atd.; avšak duch tento již u ostatní větší částí spisovatelů zřejmý odpor nalezl, národ pak tak málo si ho všimnul, že o něm ani neví. Národ náš není ve sporu s Bohem, se světem i sám s sebou, on jest duševně zdráv a proto rád živ a vesel; ačkoli neštěstí cizí snadno jeho dojme a k slzám až pohne, tak zase naopak své vlastní skutečné nesnáze bez velikých žalob a nářků, ano téměř lehkomyslně snese... kdy Čecha nesnáze bez ustání pronásledují, nalézá jakési ulehčení v tom, že z osudu svého posměch sobě tropí:

Bratří, bratří! Buďme jen veselí,
Bratří, bratří, radujme se:
Nouze nám přestala,
Bída nám nastala,
Bratří, bratří radujme se!«

Od té doby občas dopisovali si oba mužové, Erben i Vraz; jmenovitě žádal Erben při závěrce dotčeného listu Vraza: »Pan Šafařík dal mi na starost, časem podávati zprávy o illyrské literatuře do Musejníka; pročež uctivě žádám, abyste mi laskavě v krátkosti, co nového, sdělovati ráčili, jakož pak já na opět s literaturou českou činiti se zavazuji.« Referáty o illyrské literatuře pak skutečně v Musejníku Šafaříkem podávány byly; Erben pak podával zprávy o témž předmětu na základě Vrazových listů do Květů; mimo to byl Erben horlivým rozšiřovatelem Kola a illyrských kněh vůbec.

Vešed takto prostřednictvím Vrazovým v užší spojení s Jihoslovany, které pak r. 1848 celému slovanskému sjezdu přišlo vhod, učinil roku 1842 také začátek svého spojení literárního s Rusy, jež po smrti Šafaříkově hlavně on udržoval. Roku dotčeného totiž navštívil profesor moskevské university Maximovič B o d j a n s k ý podruhé Prahu, aby ve studiích o české řeči a literatuře tam roku 1837 začatých pokračoval. Při pracích těch byl mu raden a pomocen Erben a podniknul s ním dne 22. července cestu do Domažlic, aby Bodjanský nářečí Chodův poznal; sám pak měl úmysl ohlížeti se po písních a obyčejích národních, ač tenkráte mnoho nesebral, an ovšem říditi se mu bylo vůlí a potřebou Bod-

janského, který po ukončení studií svých v Domažlicku poledními Čechami přímou cestou domů se navrátiti chtěl. Sprovodiv přítele ruského a navštíviv staré rodiče své vrátil se Erben koncem září do Prahy s tím úmyslem, že při nejbližší příležitosti nahradí, co letos možné nebylo, jak o tom psal dne 16. října Vrazovi: »Potulka moje po Čechách nikoli tak kořistna nebyla, jako jsem se byl nadál, ne proto, že by věci se nedostávalo, ale že cestovav ve společnosti (Bodjanského) o své vůli jednati a nikdež — pro prospěch společníka mého — delší čas sem se pozdržeti nemohl, čehož přece, jak Vám samému známo, při účelu našem především zapotřebí. Co však tenkráte se nepodařilo, doufám druhý neb třetí rok sobě nahraditi, kdež, dá-li Bůh zdraví a zdaru, k úmyslu mému delší čas a, pak-li možné bude, celé léto na to obětuji, život národu našeho po krajích mně méně známých seznati. A věru vrchovatý již čas písně, pověsti, zvyky i pověry, tyto starobylé, ctihodné památky národní před hrozící jim nezaslouženou záhubou ve sbírkách zachovati.« [1])

K takovýmto »potulkám« po písních a obyčejích národních nalezla se brzo příznivá příležitost, která Erbena také pohnula vzdáti se praktikanství úřednického. Jak již svrchu dotčeno, neměl tehda pravý, upřímný vlastenec naděje, že by na úřednické dráze vůbec nerci-li rychle postupoval; to se podařilo jen několika miláčkům Fortuny, kterým Erben ovšem nebyl. Jaké poměry tehda v Praze a v Čechách panovaly, bylo nejlépe viděti na českém divadle; hrálo se jen třikráte týhodně a když návštěva byla ustavičně velmi četná, stěžoval si representant německého stavovského divadla, prof. Ant. Müller v »Bohemii«, že české divadlo jest na ujmu německého. Tomu policie hned porozuměla a když r. 1843 první hra česká na stavovském divadle měla zahájena býti proslovem Tylovým, zapovězen jest, protože prý obsahuje »staatsgefährliche revolutionäre Tendenzen«; naproti tomu však, když se v témž divadle hrálo ku prospěchu jednoho německého ústavu, »roztáhl se přede vším prolog německý«. Nelze se tudíž diviti, že při takovýchto poměrech, kde jen Němcům se nadržovalo, Erbenovi se zmrzelo úřední postavení, které nad to více jej zdržovalo od prací zalíbených a dobývání potřeb-

[1]) Po návratě z cesty domažlické odstěhoval se z Malé Strany do Starého města na Betlemský plácek, č. 254 do 2. poschodí.

ných na výživu prostředků. Tu se naskytla příležitost nemilého břemena se zbaviti.

Několik osob z nejvyšší šlechty české totiž k návrhu Palackého se usneslo, dáti sbírati materiál listinný zde onde po archivech zámeckých a městských roztroušený, aby se diplomatář český mohl založiti; opisy tak pořízené měly se uložiti v národním museum. K tomu konci navrhl Palacký, aby archivy v Praze zinventoval a prozkoumal Tomek, archivy venkovské pak Erben, kterýž o této záležitosti Vrazovi dne 24. dubna 1843 takto psal: »Věděti Vám tímto dávám, že jsem spolu s Tomkem ustanoven od několika pánů stavů království Českého, abychom pomáhali p. Palackému na českém diplomatáři, t. j. sbírali k tomu cíli potřebné listiny, p. Tomek v archivech pražských, já pak jinde po Čechách sem tam se nacházejících. Máme totiž nejen v Praze ale i na venku znamenitý počet archivů na větším díle panských a městských, z nichž jen skrovný počet dokonale poznán, mnohé jen povrchně přehlídnuty a jiné opět docela ještě nedotknuty a nezinventovány jsou... Co se mne týče, dostalo se mi při tom lepšího podílu, že totiž meškaje na venku budu míti příležitost ethnografickou sbírku svou rozšiřovati a vzdělávati, což dávno již mé přání bylo.« Maje tuto příležitost, z které, jak ne bez příčiny se domníval, i naděje do budoucnosti se mu ukazovala, vystoupil z praxe státní z jara 1843; nicméně ale, aby pro všechny možné případy návrat do státní služby si nezatarasil, podrobil se, ač mnohými pracemi byl zahrnut, roku 1844 dne 11. října zkoušce soudcovské, tak že měl všecky zkoušky odbyty, které tehda pro soudnictví předepsány byly. Avšak my blahořečíme tomuto jeho kroku; možná, že by na dráze úřednické byl dostoupil vyššího postavení, ale literatura naše by pohřešovala mnohé dílo, které pocházejíc od Erbena jí nyní jest ozdobou.

Práce po archivech venkovských trvala jen v létě; co on na venkově meškal, zdržovala se manželka jeho u příbuzných v Žebráce a sbírala pilně písně a pověsti národní; v zimě pak přepisoval v Praze desky zemské, zvláště kvaterny »kde sobě sami kladou« t. j. první kvaterny (I.—VII.) obnovené po shoření desk, kterýchžto výpisů, učiněných na rozmnožení archivní sbírky musejní, také Palacký ve svém Archivě českém užil. Prostředky na tyto práce a cesty od stavů povolené byly věru skrovné; zpomínaje příležitostně na toto zaměstnání psal dne 28. února

roku 1851 příteli Roštlapilovi: »Času letního sem cestoval po archivech venkovských a měl jsem za to, totiž za práci, za stravu i za příležitosti měsíčně 50 zl. stříbra. Z toho vidíte, že se ti páni, kteří v té věci rozhodovali, dobře přičinili, abych z toho platu nezbujněl — a krom toho dali sobě ještě bez platu nemálo sloužiti v přepisování, tak že jsem sám sobě velmi málo mohl učiniti v pracech svých literárních. A konečně, když jsem se mnohá léta nasloužil, musil jsem hledati zaopatření své jinde, u Pražské obce.« Archiv hraběte Clam-Galassa ve Fridlandě byl první, který navštívil; jel tam, jak Vrazovi oznámil, dne 25. dubna a meškal tam několik měsíců; o pobytě svém v krajině té píše 16. prosince 1843 Vrazovi: »Byl jsem tam zaklet mezi těmi Němci ve Fridlandě a hůře v tom nežli mnohý Polák v Sibíři neb někde jinde aneb před některým časem Čech v Sedmihradsku; neboť tito mají a měli, s kým by řečí svou vlasteneckou upřímně pohovořili a třeba i sobě postýskali: já ale tam neměl nikoho, než samé české Němce, kteří vší mocí k Němcům za hranicemi se tlačí, aniž o tom co věděti chtějí, že pocházejí z krve československé, ba ani svému vlastnímu jménu nevěří, kteréž je za Slovany prozrazuje.«

Ačkoli celé léto mimo Prahu meškal, vyšel přece ještě v červnu r. 1843 druhý sešit Národních Písní, který obsahuje na 228 stranách 193 písně (č. 151—344). Na vnitřní straně obálky obrací se Erben proti těm, kteří po vyjití prvního svazku nikoli chyby a vady — to nemohli — nýbrž pochybnosti některé pronášeli, ježto více v jakési nemilé osobní překvapenosti nežli v přesných důvodech původ měly. K těm se ozývá Erben takto: »Svazkem třetím, který ještě roku tohoto vyjde, první sbírka písní těchto se skončí; druhá následovati bude časem svým. K svazku třetímu připojí se poznamenání písní všech v první této sbírce se nacházejících, jež pro snadnější přehled podle obsahu svého na třídy rozděleny, v každé pak třídě v pořádku abecedním dle počátků svých srovnány budou. Pod každým počátkem, co možno, udán bude kraj, kde se píseň zpívá nebo zpívala, vždy pak jméno i sídlo osoby, od které sběratel píseň obdržel, aby takto se poněkud vyhovělo i těm, kdož na sbírce, ačkoli ještě nedokonané ihned formu systematickou žádají, jakož i těm, kdož buď jsouce v starém předsudku, jakoby, co v Čechách národního, již dávno přebráno bylo, buď pak z jakéhokoli úmyslu

v jistých listech veřejných o tom se pochybně ozvali, že by písně některé, zvláště pak lyricko-epické svazku prvního, skutečně v Čechách se zpívaly a že by důkaz toho stupeň historické jistoty dosáhnouti mohl, nemajíce tohoto domnění svého, aneb což jiného to jest, žádný důvod jiný, kromě snad že o písních těchto prvé nevěděli.« Ohlašoval na dotvrzení toho, že ani posavadní jeho sbírkou všecky písně národní sebrány nejsou, ještě sbírku druhou, která, ač mnohem později, skutečně vyšla; ale třetí svazek této první sbírky, jejž na konec r. 1843 ohlásil, vyšel teprve r. 1845.

Pilnost, kterou Erben prácem svým tenkráte věnoval, jest skutečně podivuhodna. Přepisoval s Frant. Bezděkou a později sám materiál, který Jungmann, Palacký a Šafařík k vydání prvního dílu Výboru z literatury české sestavovali; a sotva že byl vydal druhý svazek písní, chystal se již k vydání třetího, uveřejnil r. 1844 ve Včele dvě báchorky v prose na ukázku ze sbírky své pověstí národních, Musejník téhož roku přinesl článek: »Repartici neb rozvržení pro kraj Hradecký«, též nápěvů na jeho národní písně průvodem piana od J. Martinovského opatřených vyšel sešit první; mimo to vydal se v první polovici června, jak Vrazovi dne 10. téhož měsíce oznamuje, »do poledních krajin českých za sbírkami historickými v archivech i národopisnými mezi lidem« a staral se o to, aby nejen v Praze, nýbrž také po cestách svých získal předplatitele na básně Gusle a Tambura, které Stanko Vraz v Praze u Pospíšila vydati chtěl. Píše mu v příčině té dne 9. prosince 1844: »Co se díla Gusle i Tambura dotýče, jež u Pospíšila do tisku dáti chcete, očekáváme toužebně Váš rukopis, abychom předplatitele ujistiti mohli, kteří se vždy na nás doptávají, máme-li již rukopis v rukou a zda-li cenzurovaný.[1])«

[1]) »Gusle a Tambura« vydány teprve r. 1845 u Pospíšila. Co tomu překáželo, viděti z listu, který Erben Vrazovi dne 20. máje 1845 poslal a který zároveň jest zajímavý v příčině tehdejší censury: »Lituji velmi, že jste svůj rukopis dříve odeslati nemohl a dále, že jste jej hned již u Vás censuře nepodal. Tak bych Vám byl milerád v korrektuře posloužil, ale nyní mne již zase volá povinnost do archivu Budějovského, kamž se první dni měsíce června odebrati musím. S censurou to u nás opět špatně vypadá! Prvé hledali panslavismus čili vlastně rusismus; nyní ale, když se již do vůle nahulákali, až i sami naposledy křiku svému nevěřili, nastrojili nové strašidlo nám mnohem nebezpečnější než ono. Od některého totiž času vzalo sobě naše kněžstvo, zvláště ti, kteří blízko u berle stojí, do hlavy, že by česká literatura jen husitismus vzkřísiti a jej rozšířiti chtěla. I přišly již žaloby, že

Ale při všem zaměstnání uměl získati tolik času, že si z Pertzových Monumenta Germaniae Historica pilně vypisoval místa, která se k historii české vztahují, o čemž když zprávu dal Palackému, tehdáž v Nizze meškajícímu, tento mu odpověděl dne 21. března 1845: »Zajímavo bylo mi, co jste mi o svých excerptách z Pertzových Monumentů napsal; já podobnou práci již dávno k vlastní potřebě také jsem počal i často na doplnění a vydání její myslel, kdyby se mi k tomu pomocník vydařil. Až se vrátím, promluvíme o té věci šíře a já přičiním se, aby práce Vaše nepřišla na zmar. Milo mi bude, viděti Vás co dělníka pilného na poli dějin našich národních. Práce budeme míti všickni až nazbyt, byť by nás i kopa bylo.«

Na léto Erben opět na cestu do archivů venkovských, jak Vrazovi dne 20. máje 1845 psal, začátkem června se vypravil a pronesl přání, že snad v Budějovicích s chorvátským pěvcem do Prahy neb z Prahy cestujícím se sejde: »Až do naší Prahy přijedete, ovšem mne zde již nenaleznete; ale Vaše cesta do Prahy anebo z Prahy mohla by vésti přes Budějovice, kdežto se celé to léto zdržím, a tak by mne zvláštní to potěšení neminulo s Vámi osobně se seznámiti a co bratra Vás obejmouti Doptal byste se mne v hospodě u »Adama«, kdež bydleti budu.« Stanko Vraz skutečně navštívil Budějovice, aby se šlechetným přítelem, s kterým si již tři léta dopisovali, osobně se sešel; bylo to buď v červenci nebo v první polovici srpna téhož roku 1845, neboť dne 29. srpna píše Vrazovi: »Těší mne velmi, že se Vám naše Praha tak zalíbila a že jste tam dosti mladých mužů po své chuti nalezl. Avšak mi jiných nejmenujete, než na které sem Vám zde v Budějovicích již okázal, a takto shledávám, že i v tom naše smýšlení se shodlo. List ten dán jest v Soběslavi, kamžto mne vábila zvědavost, abych i tamní zbytek Rožmberských archivů poznal. Listin nalezl sem málo pro mne důležitých, ačkoli až do polovice 14. století sahají . . . Soběslav je pěkné město a starožitné, ale truchlivý cit, jako bych po hřbitově chodil, zmocňuje

by některé naše spisy a jmenovitě »Tomkova všeobecná historie« nedosti katolické byly, což censuru do opletání přivedlo, kteráž nyní každý spis, kde jen poněkud o náboženství se zavadí, raději do Vídně pošle, než by se zase do nebezpečenství vydávala. Mezi básněmi Vašemi nacházejí se některé legendy o Pánu Kristu, kteréž by do rukou zdejší kněžské censury padnouti musely a kdež by jistotně neprošly, protož též do Vídně jíti musely.«

se mne, vida to velké náměstí — bez lidu, starobylé dvojité zdi v rozvalinách, z pevné bašty s velikým dvorem — pivovar . . .« Jsa v Budějovicích měl zvláštní zřetel k rukopisu Kosmasovy kroniky, který se na děkanství tamějším choval; farář budějovický, Antonín Krejčí, nalezl jej mezi velikými stohy starých kněh na děkanství již od věků složených a ačkoli o něm zprávu v Bohemii dal a též prof. Koubek dne 12. listopadu 1840 v učené společnosti o něm zmínku učinil, zůstal nepovšímnut, až Erben r. 1845 do Budějovic zavítal. Ohledav rukopis dotčený žádal faráře Krejčího, zdali a pod jakými podmínkami by bylo možné, rukopis ten pro národní museum získati? Farář Krejčí zjistiv sobě svolení děkana budějovického Leeba uvolil se tento rukopis a také ještě některé prvotisky v téže děkanské bibliotéce chované českému museum darovati a vymínil si jen, aby museum jeden výtisk Palackého »Geschichte von Böhmen« na památku do děkanské knihovny věnovalo. Erben dal o vyjednávání svém zprávu tehdejšímu jednateli musejnímu, Palackému, který mu listem daným 6. září 1845 odpověděl: »Vaše zpráva o rukopisu Kosmasově atd. pro museum mne i pány naše velmi potěšila a rádi svolujeme výminkám od Vás psaným, krom toho až nad míru levným. Učiňte v tom, co a jak umíte, a dejte nám zprávu, kdy, kam a jak co poslati máme.«[1]) Tak museum hlavně pečlivosti Erbenově děkovati mělo vzácný rukopis tento, o němž Erben pak roku 1846 dne 10. prosince zevrubnou a důkladností znamenitou zprávu v učené společnosti četl, kteráž roku následujícího 1847 také v Musejníku se otiskla.

Jako z výprav dřívějších vrátil se Erben r. 1845, kterého třetí svazek národních písní vyšel, také z cesty své do Budějovic a tamějšího okolí s bohatou kořistí listinnou do Prahy, tak že musejní sbírka archivalií jeho přičiněním znamenitě se rozmnožila; do r. 1847, kde jeho cesty po archivech se skončily, přepsal totiž více 3000 listin českých, latinských a německých, kteréž přepisy všecky v museum se uložily. Tuto horlivosť jeho odměnil výbor musejní, an Erbena dne 23. února 1846 jmenoval asistentem národního musea a přidělil mu mimo obstarání expedice musejní

[1]) Meškaje v Českých Budějovicích byl Erben nemocen, bezpochyby nějakým lehčejším chrlením krve; soudím tak z Palackého listu svrchu dotčeného: »Doufám, že jste již dokonale se pozdravil, a přál bych Vám srdečně, aby to na vždy aneb aspoň na mnohá léta bylo.«

také práci při archaeologických sbírkách vůbec a při sbírce listin zvlášť a vykázal mu skrovný ovšem plat měsíční 20 zlatých, tak že Erben nyní, čítaje v to jeho důchod jako aktuara učené společnosti, jistého důchodu měsíčního měl 30 zl. — skromná to zajisté vymoženost na muže 35letého, který práva absolvoval a všemi zkouškami, jichž úředníku potřebí, opatřen byl a krom toho již v literárním světě chvalné jméno měl. Tím více však podivovati se jest jeho obětivosti, s kterou se vzdal nároků na budoucnost úředním postavením pojištěnou, diviti se nám jest jeho statečnosti, s kterou na dráze českého spisovatele tehda trním a bodláčím zaklučené jediné proto vytrval, aby vědě, vlasti a národu bez překážek a ohledů všelikých sloužiti mohl. Tuto překrásnou vlastnost jeho, neobyčejnou totiž nezištnost, nelze ani dosti vřelými slovy pochváliti; pracovali s ním zároveň také jiní horlivě a vytrvale, ale tak nezištně, jako on, málo který. Měl rodinu živiti a musil tedy prostředků k tomu dobývati, ale přece nikdy nezpěčoval se práci i mozolné, z které žádný zisk nešel, jen když měl přesvědčení, že bude obecnosti ve prospěch a že se tím vyplní citelná mezera v literatuře. Tak ku př. když jej dr. Frič, Strobach, Neubauer a Havlík r. 1843 vyzvali, aby s nimi Řád soudní a konkursní z němčiny na česko převáděl, vyslovil Erben, jenž čtením starých listin výtečně staročeský sloh právnický znal, ochotně své při tom spolupůsobení a věnoval se v ten čas, který jsa od podzimku do jara v Praze jiných prací na př. v deskách zemských, v učené společnosti a museum prázdný měl, pilně a horlivě překladu tomu. Při nedostatku přesně ustanoveného právnického názvosloví byla tehda taková práce překladatelská, zvláště když více osob překládalo, velice nesnadná, kterážto nesnáz tím větší byla, an Erben, na kterém veliká část práce terminologické spočívala, několik měsíců každý rok mimo Prahu v archivech meškal. Za příčinou toho překladu vydal se roku 1846, kterého také jeho pojednání Ondřej Puklice ze Vztuh v Musejníku vyšlo, teprv ku konci měsíce července na cestu po archivech venkovských z nichž toho roku prozkoumal hlavně archivy městské ve Stříbře a Trutnově.[1]) Když se pak na podzim do Prahy vrátil, přičinil vší pilností a energií rukou k dílu, aby praktickým způsobem práce překladatelská se usnadnila a

[1]) Nežli na tu cestu se vydal, přestěhoval se z Betlemského náměstí na Senovážné náměstí do č. 845–II. do 3. poschodí.

rychleji ku předu postupovati mohla. Jaké nesnáze překonati bylo, poznáváme nejlépe z listu Erbenova dne 9. listopadu 1846 příteli Roštlapilovi, jemuž od překladatelův bylo uloženo, aby k paragrafu 111. soudního řádu všecka nařízení později vyšlá na jazyk český převedl. Když totiž Roštlapil práci svou Erbenovi a Strobachovi k posouzení poslal, tu se viděla potřeba přesně ustálené, jednotné terminologie; v omluvném psaní, které Erben Roštlapilovi pro dlouhé mlčení své zaslal, poznáváme nejlépe nesnáze, s kterými překladatelům bylo zápasiti. Nesnaze tyto, jak Erben příteli psal, »záležejí v terminologii, na kterou jste již také sám napřed nás pozorny učinil. I usnesli jsme se na tom, že Váš překlad dříve se skončiti a vyjiti nemůže, nežli náš překlad soudního řádu, na kterém jsme tři celá léta byli pracovali — a ještě nedokonali. Neb má-li Váš překlad býti k potřebě a ku prospěchu, musí se dokonale se soudním řádem v terminologii srovnávati. K dosažení však dokonalosti a důslednosti v terminologii soudního řádu museli jsme velmi dlouhavou a obtížnou cestu nastoupiti. Celý soudní a konkursní řád, každé slovo s jeho překladem (neb náš překlad, co se smyslu dotýče, jest hotov) muselo se tolikrát, v kolika paragrafích přichází, na zvláštní cedulky napsati, jichžto se shledalo na 20.000. V práci tu uvazal jsem se já a celkem šest neděl nic jiného nedělaje sem s tím psaním strávil. Nyní jsem hotov a Šumavského sestřenec rovná již tři neděle u mne cedulky, každý den 2—3 hodiny, na německo-český slovník, v kterémž kromě českého významu a, kde potřebí, i způsobu mluvení, také všecky paragrafy udany budou, pod kterými to slovo přichází. Když se takto z celé knihy slovo se slovem sejde, získáme tolik, že též německé slovo, co možné, týmž českým budeme všude moci přeložiti a že každý jiný německý význam i své rozdílné slovo v překladu obdrží, čehož jinak nelze bylo docíliti. Srovnány jsou teprv písmena A a B. Aby pak byla práce dokonala, dáme i českoněmecký slovník, ale již bez paragrafů. Sepsání slovníku z uspořádaných cedulek ovšem i na mne čeká, ale toho již se nelekám. Tu máte věrně příčinu našeho prodlévání s opravou Vašeho překladu a jakož sami sobě k budoucím potřebam posloužíme, tak doufáme že i jiným, kdo v právních věcech našeho času chtí pracovati.« Z toho viděti, že tato prace překladatelská, při které Erben veliké účastenství měl, byla velice nesnadna; avšak Erben znalost svou pravnické češtiny tímto pře-

kládáním tak rozmnožil, že později hlavně jemu, jak Šafařík sám svědčil, děkovati bylo, když komise, která r. 1849 k ustanovení úplné právnicko-politické terminologie české byla svolána, v tak krátkém čase svou úlohu mohla vykonati. Překlad pak soudního a konkursního řádu, o kterém Strobach a Erben s ostatními společníky více než čtyři léta pracovali, vyšel tiskem roku 1848.

Avšak ani zaměstnání v archivech, ani v museum, ani v učené společnosti, ani obtížné překládání právě dotčené nezdržovaly Erbena od prací a studií oblíbených, od písní a obyčejů národních. Vyšel totiž r. 1847 třetí svazek »Nápěvů« k národním písním vydávaných od J. Hofmanna, který žádal, aby do privátní bibliotéky císařské přijaty byly; žádosti té vyhověno a nakladatel obdržel za úpravnost vydání dne 18. července 1847 zlatou medaili. —

Jako výsledek studií svých o starožitných obyčejích slovanských uveřejnil Erben v prvním svazku Musejníku na r. 1848 stať: Obětování zemi, ve kteréž také obsažen jest překlad srbského národního zpěvu o »založení hradu Skadra«. Pracemi, které Erben do doby té byl pořídil, osvědčil zajisté pilnost neobyčejnou, nadání skvělé, vlastenectví opravdivé, nezištné a předkem takovou znalost češtiny, jakou tehda málo kdo chlubiti se mohl. Nejčelnější mužové v národě a vědě uznávali rádi zásluhy svědomitého a tichého pracovníka, který bez hluku a okázalosti oběma, národu a vědě, platné služby konal. Byla to zajisté čestná odměna zásluh Erbenových o literaturu českou, když dne 14. ledna 1848 k návrhu Palackého zvolen jest za člena užšího sboru Matice České jakožto důkladný znalec jazyka, poněvadž ho, jak Tieftrunk v Dějinách Matice České praví, »tehdáž po smrti Jungmannově Sboru zvláště potřebí bylo.« Též královská učená Společnost přidružila si Erbena členem dne 12. března, tedy v předvečer velikého hnutí, které pak mocnářstvím Rakouským a královstvím Českým mohutně otřásalo. Nejlepší mužové všech národů tenkráte se domnívali, že vyšlo slunce svobody, aby již nikdy nezapadlo. Všecky tužby po tolik let násilně utlumené zjevovaly se nyní na povrchu rozčeřené veřejnosti a okamžik měl napraviti hříchy několika století. Nadšenosť panovala v Praze a veškeren národ český očekával jako kdysi za nejslavnějších dob historie české od hlavy království heslo, jímž by se říditi měl. A Praha uznávajíc, že kmen český práv sobě náležitých dobude a pojistí

jen ve spolku s ostatními kmeny slovanskými v Rakousku svolala slovanský sjezd, ku kterému tak zvaný Národní výbor přípravy činil a pozvání rozesýlal. Tenkráte Erben, jehož jméno též na tom provolání podepsáno jest, poprvé a naposled ve svém živobytí měl účastenství v ruchu politickém, k němuž se přidružil opravdivou nadšeností duše hluboce dojaté, duše české, která utonouti práhla v obecném duchu slovanském. Uloženo jemu od Národního výboru, aby Jihoslovany, s kterými se skrze St. Vraza blíže znal, ku sjezdu pozval; učinil to psaním dne 6. dubna Vrazovi zaslaným, jež nám nadšenost a naděje jeho úplně zjevuje: »Rozmilý příteli a bratře! Zde odesýlám některý počet pozvání ke slovanskému sjezdu v Praze na den poslední tohoto měsíce,[1]) při tom Vás prosebně, ano pro Bůh, pro vlasť i pro všecko, co Vám svatého jest napomínaje, abyste na ten čas co možná u velikém počtu do Prahy sejíti se ráčili. Zvláště pak od Vás, příteli, toho zajisté očekávám, že, buď co buď, přijíti neobmeškáte, ano zovu Vás, abyste přijdouce bytem u mne za vděk vzíti ráčili a přímo ke mně se obrátili, jakož pak i jiní našinci všickni o to se postarají, aby každý z hostů bytem a co možné i jinými potřebami byl u některého z nás opatřen. Vím zajisté, že v týž čas i Váš domácí sněm připadá, však ale proto nedejte se zdržovati; jednáť se tu o věc velikou, o věc rozhodnou pro nás i pro všecky Slovany mocnářství Rakouského; nejednáť se tu o nic méně, než aby vláda od své dosavadní německé politiky upustila a nás Slovanů se přidržela; a toho jen tehdáž budeme moci dosáhnouti, když Němcům co možné velikou silu v odpor postavíme, když se Vás, bratří slovanští, co nejvíce sejde. Doba jest důležitá, veliká — teď anebo nikdy! Rozdejte tyto listy všem mužům s národem slovanským upřímně smýšlejícím a co se nebude dostávati listů, povzbuzujte slovem, aby byl účinek platný, by nikdo, jemuž blaho národu leží na srdci a kdo dosti vůle a síly v sobě cítí, jemu posloužiti, neváhal přijíti; ostatně pak spoléháme se na pomoc Boží!«

Stejně rozjařenou myslí odpověděl St. Vraz ze Záhřebu dne 23. května Erbenovi, že ze Záhřebu dojedou čtyři dne 29. nebo 30. do Prahy, a končí list svůj těmito slovy: »Srdce mi igra od veselja, kad pomislim, kolika će biti radost moja pozdraviti opet onaj krasni i slavni grad, koj se kiti slavom i junactvom tolikih

[1]) Z příčin rozličných zahájen sjezd teprv 2. června.

vèkovali te i danas vrije istim starinskim domoljubjem i duhom junačkim.«

Erben však tou dobou již nebyl v Praze; meškal mezi Jihoslovany, kteří tehdáž vnuknutím hrdinského Jelačiće chystali se k válečnému odporu proti Maďarům. Na té cestě sprovázel jej Vilím Lambl; oba pak posýlali zprávy o hnutí jihoslovanském Šafaříkovi do Prahy, aby slovanský sjezd spolehlivé zprávy měl o tom, co na jihu se děje. Oba mužové pak, Erben a Lambl, od sjezdu pražského jmenováni jsou důvěrníky toho sjezdu při sněmě chorvatském, jak Šafařík dne 6. června 1848 Erbenovi psal: ». . . Račtež psaní J. Ex. banovi co nejdříve odevzdati, obsah v přiloženém překladu. Jste jmenováni od Národního výboru poslové a zástupníci naši k sněmu chorvátskému. Jednání sjezdu slovanského těžké a rozvláčné. Bratří Jihoslované pospíchají; proto jsme musili změniti pořádek jednání a uběhli do nových nesnází. Však doufám, že k nějakému konci přijdeme. Na mně celá tíže prací leží.« Ale bohužel, naděj šlechetného Šafaříka se nesplnila! Známo, že revolucionářská strana nenáviděla sjezdu slovanského, když viděla, že v něm panuje většina Rakousku příznivá a záchmatům revolučním odporná; pletichami, do kterýchž zamotala také několik střeštěnců domácích, dovedla toho, že sjezd slovanský, teprve 2. června 1848 zahájený, známými událostmi neblahými o svatém duše (12. června) sběhlými náhle rozejíti se musel a že tím pochovány jsou všecky naděje, jichžto splnění od něho se očekávalo.

Přestáním sjezdu slovanského přestal sám sebou také mandát Erbenův a Lamblův u sněmu chorvátského; Erben se vrátil do Prahy, kdežto Lambl na jihu zůstal a čas od času zprávy o vzrůstu a pokroku výpravy Jelačićovy přátelům do Čech posýlal. Erben vrátiv se koncem června do Prahy se zmařenými nadějemi tušil již tehda, že revolucionářské hnutí, ve které se proměnily snahy rozumějších politiků, bez žádoucího výsledku zůstane; nabyl přesvědčení, že tělo jeho jest příliš slabé snášeti rozechvění a rozhárání mysli, které účastenství v politice dob rozkvašených nevyhnutelně v zápětí má. Jsa v sedmatřicátém roce věku svého uvažoval také, že čas jest svrchovaný, aby se postaral o jisté postavení materielní, jímž by svou i rodiny své budoucnost zabezpečil. Úvaha ta, jakož pak i nával prací rozličných, které se po návratě jeho se všech stran na něj hrnuly, byly na příčině,

že Erben se všeliké politické činnosti zřekl; jakož před tím, než do Národního výboru byl volen, politicky činným nebyl, tak se po návratě svém ze Záhřebu s politikou nikdy již nezanášel. —

Jak svrchu dotčeno, měl do té doby měsíčného příjmu jistého třicet zlatých, ale bez práva k pensi; čeho ostatně rodině potřebí bylo, musil vydělávati pracemi vedlejšími, ovšem pérem. Práce ty prospívaly vědě; ale to právě jest to smutné, že tehda nebylo možné, aby muž tak zasloužilý a vědecky vzdělaný byl došel pevného postavení, jakého zasluhoval. Snaze této, dojíti bezpečného postavení, sluší přičísti, že Erben propůjčoval sil svých, kdekoli se jich vyhledávalo; doufal takto získati si zásluhy a tím i dobrou vůli těch, kteří by vlivem svým jemu k zaopatření pomoci mohli. A jak skromné jeho přání v té příčině bylo, poznáme níže. Ač, jak sám pravil, nikdy k novinářství chuti neměl, přece se nezpěčoval převzíti redakci Pražských Novin, která mu brzo po návratu ze Záhřebu, totiž dne 24. července 1848 byla svěřena. Více se mu zamlouvala tišší práce překladatelská; s Neubaurem a Grünwaldem překládal tou dobou Zákonník občanský, který však z příčin, jež níže vyloženy budou, tiskem vydán nebyl. Taktéž ustanoven jest dne 7. září od místodržitelství, aby důležitější zákony a nařízení na česko převáděl a poněvadž stálým translatorem jmenován nebyl, neurčen mu roční plat, nýbrž vyměřena mu čas od času odměna podle toho, jak mnoho překládal. Když pak zemská vláda k žádosti Matice české postarati se usnesla, aby ve prospěch rovnoprávnosti jazykové v Čechách ustáleno bylo úřední názvosloví a k vůli tomu zvláštní komisi nařídila, povolán do ní dne 20. listopadu také Erben, a když stavové ustanovili, aby na stavovské reálce se přednášela také čeština, žádal za stolici tu (provisorní) dne 25. listopadu r. 1848; avšak novým zařízením škol středních s toho sešlo. Když císařská akademie vídeňská zvláštní komisi zřídila, jež měla materiál historický v jednotlivých archivech veřejných a soukromých zaznamenati, požádán Erben dne 28. listop. 1848, aby archivy ty v Čechách, v nichž by pátrání dobrý výsledek dalo, a muže naznačil, kteří by se k takové práci hodili. Celý rok následující 1849 strávil Erben na větším díle samým překládáním, první měsíce gubernialních nařízení, později jako člen komise, kterou vláda za příčinou právnicko-politické terminologie do Vídně povolala. Jelikož se o zřízení té komise již na začátku toho roku

proslýchalo a vědělo, že Erben do ní bude povolán, sbíral Erben opět ze starých pramenů právních výrazy a fráse, jichž potom v pracích komise užito. Zaměstnání s překlady a čtením starých spisů právnických bylo na příčině, že Erben v měsíci březnu, kdež také řádným členem učené společnosti zvolen byl, redakce Pražských Novin se vzdal, aby tím vydatněji pracím překladatelským věnovati se mohl. Desátého dne měsíce srpna byl povolán do Vídně, aby v českém oddělení komise svolané pro ustanovení juridicko-politické terminologie pracoval; pokud za prací tou ve Vídni meškal, měl měsíční odměnu 150 zl. Komisi té předsedal Šafařík, vedle něhož také Antonín Rybička důkladnými znalostmi právnické češtiny ku zdaru práce přispěl, nejvíce však Erben, jemuž Šafařík v předmluvě k této terminologii r. 1850 tiskem vydané zaslouženou chválu a vřelé díky vzdává: »Jsem pravdě a spravedlivosti povinen zde zvláště vyjádřiti, že spracování látky ustanovené od českého oddělení komise a pořízení tohoto vydání pan Erben tak ve Vídni jako později, když se tisklo, v Praze takovou horlivostí a pilností ujal, které ku zdaru díla podstatně přičinily. Velikost této práce opravdově a úplně změřiti lze jen tomu, kdo sám se v lexikálních a podobných pracích pokoušeje ze zkušenosti ví, co to práce a píle stojí, než tak objemná zásoba slov a rčení v době tak krátké tak dokonale se sestaví a v náležitý způsob se uvede, jak se při tomto díle stalo.« Slova od takové autority pronesená váží zajisté více než všecka ostatní uznání, kterých se mu ovšem dostalo; ale když na pochvaly, které mu za práci jeho vyřknuty byly, se odvolával, by z nich praktický prospěch měl, nebyly mu v ničem platny. Žádal totiž dne 22. září 1849 o jedno dvou míst archivářských, která s platem 1000 zl. při pražském zemském soudě podle nové organisace se zříditi měla; avšak žádal marně.

Koncem roku 1849 vrátil se Erben do Prahy, aby materiál k slovníku juridicko-politickému v abecední pořádek uvedl a mimo to s Neubaurem v překlad řízení soudního se uvázal. Listy jeho z doby té, zvláště příteli Rybičkovi posýlané, živě svědčí, s jakou svědomitostí, horlivostí a zevrubnou pilností slovníkářské práci se věnoval a kterak zároveň pečliv byl na jistém postavení a úřadě se octnouti, by rodina jeho bezstarostněji do budoucnosti hleděti mohla. Tak píše Rybičkovi dne 22. března 1850: »V posléze poslaných arších opomenul sem nedopatřením několik terminů do-

ložiti, které byly zapsány na cedulkách od Vás ve Vídni obdržených; teprv po odeslání jich, když sem počal rukopis dále k tisku připravovati, přišel sem na to a hned poznamenal sem to ve svém rukopisu, abych při korrektuře toho mohl doložiti, — pročež nemějte o to péče, ač jestli že ste pozorovali... Překladu řízení soudního máme již 300 paragrafů a potom jakmile se revidovati počne, dají se revidované archy přepisovati a po částkách do Vídně posílati se budou, tak že by ta celá práce do konce dubna vytištěna býti mohla.« A s strany místa archivářského, za které v září minulého roku byl žádal, píše v témž listě: »Strany obsazení míst soudních a k tomu náležitých úřadů v Čechách nic potud nepřichází. Toť jest jakýsi těžký porod; zdáť se, jakoby nás chtěli nechati naposled. Co se mne dotýče, mám příčiny obávati se, že mé snažení strany toho úřadu, ač dosti trudného, bude marné a cesta má do Vídně daremná. Prosím Vás pro Bůh, nevíte nic o tom? Nedalo-li by se v té věci, ač třeba-li toho, ještě něco učiniti? Panu dru. Bekovi ostýchám se psáti, abych ho již konečně neustálým naň naléháním nerozmrzel — a vždy přece on sám jediný jest, ve kterého svou celou naději skládám. Strobach mne neustále k tomu má, abych mu ještě jedenkráte psal, aby se té věci u pana referenta ujal. Vymlouvám se mu všelikterak, jsa zajisté přesvědčen, že pan doktor vše učiní, co se činiti dá; ale právě toto domlouvání mne více nepokojí, neb se mi zdá podle toho, jakoby Strobach sám neměl veliké důvěry v účinek svého listu, kterýž sem byl od něho k panu referentovi nesl.« Nejistota, zdali úřad archivářský při zemském soudě obdrží čili nic, jej tím více trápila, čím více práva míti se domníval, aby mu pro práce, v které se ve prospěch úřední češtiny uvázal, dán byl, a čím více pražské úřady uznávaly zásluhy jeho v té věci tím, že naň podobné práce vznášely. Jmenovitě žádalo na něm místodržitelství, aby konečně se rozhodnul, zda-li translaturu definitivně přijati míní? Ale maje na mysli dotčený úřad archivářský při soudě, nemohl se rozhodnouti. Píšeť v té příčině dne 11. dubna 1850 příteli Rybičkovi: »Zejtra skončím překlad trestního řádu a pak se bude ob den revidovati, abych já mohl koncept slovníku připraviti jednou ku konci; neboť vězte, že po ten celý čas, co jsem z Vídně naposled přijel, v tom ani za arch pracovati jsem nemohl. Nyní hodlám aspoň ob den o tom pracovati a bude-li možné, budu ku konci tohoto měsíce hotov. Však ani

v tom se zajisté zavázati nemohu; neboť jsa bez groše a příjmu stálého nemaje mimo z museum 25 zl. měsíčně žádného, musím hleděti, abych mohl býti živ a půl dne jiné práci obětovati, totiž místosekretářství Matice, kteréž mi dosti mnoho činiti dá. Protož, pánové, pohánějíce Aura[1]) hleďte, abyste nezkazili mne. Obětovav prvé celé 4 měsíce výhradně té práci, z hotového dokládaje na živobytí, prosím pro Bůh, abyste nyní měli se mnou maličké strpení — však nejdéle do polovice máje jsem hotov, ať již cokoli přijde. Co se p. ministeriálního rady a státního sekretáře dotýče, tu by dopis p. Šafaříkův snadně pomohl, kterého mi zajisté neodepře, vida v jaké jsem nesnázi. K tomu přišlo i také to, že mi od zemského místodržitelství vzkázáno, abych konečně ujal translaturu, jinak že ji dáti musí jinému. Translatura jest ještě má jediná poslední naděje. Kdyby i všecko prasklo a kdybych k vůli slovníku i o tu přijíti měl, tu by — Však odpusťte mi a za zlé nevykládejte — dnes ještě půjdu k Živnovi a prositi ho budu, aby s translaturou ještě do konce toho měsíce počkal, a do té doby se všemi silami přičiním, abych byl hotov. Ovšem, kdybych to bral jen na lehkou váhu, bylo by za několik dní — ale z celého toho sami poznáváte, že pracuji svědomitě, nic nepolože do textu, čehož nemohu dobrými prameny doložiti. A vyhledávání toho stojí nejvíc práce; pročež již mějte strpení.«

A skutečně koncem toho měsíce shotovil slovník terminologický až po literu Z; ale stěžuje si opět Rybičkovi, jak velice pracemi zahrnut jest, tak že se aktuarství při učené společnosti vzdal; píše totiž dne 29. dubna 1850: »Nevím, čí jsem a čí budu, a proto hledím na všech stranách vyhověti... vzkázal mi také Mitrovský, předseda vrchního soudu zemského, abych jim některé důležitější věci jich překládal; nemohl jsem mu to odepříti... A tím spůsobem měl jsem tyto dvě minulé neděle tolik práce, že jsem myslil, že to nevydržím. Z té příčiny také odřekl jsem se úřadu aktuarského při zdejší učené společnosti, nemoha již té práce zastati.« Touž dobou také dověděl se, že úřadu archivářského u zemského soudu nedostane, a poznal také, kdo proti němu tajně ve Vídni pracoval, aby kýženého místa neobdržel: byl to dřívější vlastenec Jelen, tehda již úplně »bachovský husar«, o kterém Erben dne 29. dubna píše: »O příteli Jelenovi mohu dodati jestě to, že nevěda nic proti mně snad politického,

[1] Ředitel státní tiskárny ve Vídni.

čím by mně krk zakroutil, vymyslil si lež, »že prý já toho úřadu nepotřebuji, neb že mám od učené společnosti 600 zl. jako aktuar« — tak to zde vypravoval p. ministeriální radní Sch. dru. Strobachovi. Kdybych já měl jistých 600 zl., nelezl bych jako pes a nedával bych se též jako pes odkopávati.«

Poslední tato slova ukazuji nám zřejmě, jakou trpkostí mysl Erbenova tenkráte byla naplněna, když sám k sobě nespravedlivým se stal. Neboť nic od něho nebylo tak vzdáleno jako sobectví a podlízavost; cenil své práce podle pravé míry, že si o úřední češtinu získal veliké zásluhy, a byl oprávněn očekávati, aby naň zřetel obracen byl, kde znalost jazyka českého a sběhlost v pracích archivářských, kterou od r. 1843 až do r. 1847 skvěle osvědčil, rozhodovati měly. Nenáviděl po celý život svůj podlízavosti a byl odpřísahaný nepřítel politických šantalův a oněch proklouzílků, kteří shrbeným hřbetem a politickým licoměrnictvím nedostatek vědění a schopností nahrazovati usilují a takto postavení dosáhli a dosahují, k němuž ani mravní způsobilosti ani vědeckého vzdělání nemají. Trpkost v něm vzbuzená ještě více se rozdráždila, když po vyjití slovníku terminologického nalezli se lidé, kteří mu neúplnost vytýkali nevážíce, že naprosto možné nebylo, aby za čtyři měsíce se podala práce hned prvním vrhem úplná a dokonalá.

Rozdrážděnost, která se ho zmocnila, pozná se věrně z listu nedatovaného, jejž tou dobou psal příteli Rybičkovi: »Ovšem jsem rozhořčen... na to, kterak se se mnou naložilo. Já se byl nadál, že mi ta práce slovníková poněkud přece za kousek zásluhy počtena bude a že slovo nejvyššího[1]) a slovo referentovo mi ústně a Strobachovi písemně dané bude přece v sobě míti zrno; tu přijde ničemný... a přivede... člověka, ne sice mně osobně, ale jinak celé Praze nechvalně známého... a tomu se dala přede mnou přednost s doložením, že jinak býti nemohlo. Toť musím býti již prašpatný chlap, až sám za sebe se stydím. Ale moje vina jest jiná. Praveno mi z jiného pramene, že se takových lidí potřebovati nemůže, kteří při svých národních libůstkách zůstati ano národnímu separatismu pomáhati míní. A já blázen jsem myslil, že vzdělávaje český terminologický slovník tím sobě nějaké zásluhy dobudu!... Co se toho spínání rukou nad vynechanými slovy dotýče, toho bych já již tak nesnesl, ale řekl bych

[1]) T. j. ministrovo.

věrně, možné-li, aby se za čtyry měsíce té komise, kdež se teprv material musel sbírati, aby se tu něčeho nepominulo? Kde jest jaký německo-rakouský terminologický slovník, tak že bychom z nepozornosti z něho něco vynechali? A čeho oni sami, totiž úplně sebrané terminologie nemají, kterak toho mohou žádati od nás, davše nám tak krátkou lhůtu, ano již i po třech měsících chtěvše nás rozehnati?... Jest-li na mně jaká chyba, jest to ovšem jistá rozčilenost a rozhořčenost, již nyní jako nemoc, kteráž se při každé dosti malé příležitosti zase dostavuje a kterouž moje rodina, ač mi jí potom pokaždé líto, často zakoušeti musí.«

Ale netoliko úsudky těch, kteří slovníku neúplnost vytýkali, byl Erben podrážděn, nýbrž také Šemberou, který na překladě Erbenově trestního zákona všelijaké, jak pravil, opravy činiti chtěl. Šembera, tehda již translator český říšského zákonníka, znal sice mechanickým způsobem správně česky psáti, překládal také náležitě, nicméně však nevniknul tak do ducha jazyka českého jako Erben. Dokázal toho, když Erbenův překlad německého: Versuchter Todtschlag — pokus zabití — mermomoci nahraditi chtěl slovem: zabíjení! Erben popuzen, že takový nerozum také do trestního zákona původně od něho překládaného p. Šemberou vpašován býti má, ohradil se proti tomu velmi rozhodně v listě daném Rybičkovi, v němž mezi jiným praví: »P. Šembera jest hodný, dobrý člověk, ale náramný vrtochář a při tom tvrdě šíje, kterýž, co si byl jednou do hlavy vzal, od toho nesnadně odvésti se dá. On má nyní ovšem náš rukopis v rukou, může z něho udělati, co se mu líbí — neb se mu brániti nemůžeme; ale zdali má skutečně právo, co bylo zde po bedlivém uvážení od tří osob docela na základě terminologie ve Vídni přijaté vystaveno, samovolně zbořiti? o tom pochybuji. Víte, že bylo právě o tom: zabíjení, kteráž dle pana profesora znamenati má ‚versuchter Todschlag' v naší komisi mnoho mluveno a jednáno a že to od nás ode všech jednomyslně bylo zavrženo, ačkoli p. profesor od toho nechtěl odstoupiti — kterak nyní tedy může o své ujmě takového něco změniti, co tak velmi důležité jest, za pouhý vrtoch, který náramný zmatek, ano ještě něco horšího v praxi způsobiti musí. Pro Bůh, toho nedopouštějte! Pak-li se to přece stane, musím Vám oznámiti, že je zde snešeno: vyhodí-li pan Šembera ta slova z překladu a vloží-li místo toho svou falešnou libůstku, že budeme proti tomu velmi protestovati,

netoliko v novinách, ale i u ministerstva, předložíce zevrubně ve všech paragrafech, jichž se dotýče, následky takového falešného výkladu; a co z toho potom p. profesorovi přijde, anebo snad věci samé, tím my nebudeme vinni. Zákonník říšský a zákon trestní není žádná hračka, aby se snad v něm pouhé libůstky prováděly — není to žádný Zdislav Sternberk proti Tatarům jemuž se člověk jen usmál[1]) — zde jde na jedné straně o život, lidský a na druhé o všecku důvěru k české terminologii a způsobnosti jazyka českého k úřadování, kdyžby takové věci vyšly v zákonníku.« Tímto důtklivým napomenutím zachránil Erben, aby taková nestvůra, jako jest »zabíjení«, nepřišla do překladu říšského zákonníka.

Ačkoli rok 1850 Erbenovi mnohou trpkost způsobil, oželil přece příkoří sobě činěné brzo jednak vědomím, že poctivé jeho vlastenectví hlavně bylo na příčině, že státního úřadu neobdržel, jinak tím, že mužové ve vlasti na předním místě stojící se vynasnažovali, nahraditi jemu, čeho vláda germanisující mu odepřela. A tu opět byl to Palacký, který se Erbena vřele ujal. Nejen že výbor musejní dne 19. listopadu 1850 jmenoval Erbena sekretářem a archivářem s ročním služným 400 zl., nýbrž Palacký zvolil si jej na místě Tomka, který se stal universitním profesorem, za pomocníka při sbírání a pořádání listin, začež ze stavovské pokladny též 400 zl. ročně dostával. Také mimořádně měl téhož roku důchody; tak obdržel třetinu ze 420 zl., které ministerstvo přikázalo třem překladatelům občanského zákonníka, polovici 300 zl. vykázaných dvěma překladatelům trestního zákona a 152 zl. za překlady pořízené v lednu a pak od měsíce dubna až do července r. 1850 pro místodržitelství v Praze. Též za práci při slovníku terminologickém byl odměněn značnější sumou, která mu byla tím vítanější, an tím »aspoň poněkud«, jak Rybičkovi dne 11. října psal, »nahradím své ženě toho, co v těchto kolotavých časích svého jmění ztratila, o kteréžto své ztrátě potud ještě ničeho neví.«[2]) Jistého platu měl Erben vlastně

[1]) Naráží zde Erben na pokus Šemberův v jeho spise »Vpád Mongolův« (1841), ve kterém tvrzení Bočkovo, že vítěz nad Tatary nemá se jmenovati Jaroslav, nýbrž Zdislav, odůvodňoval i tím, že slovo Jaroslav do verše: »Jaroslav ves ve krvi s ořem sbrocen« se nehodí, an se tím klade o slabiku víc a že tudíž státi má Zdislav. Šembera totiž nevěděl, že v staré české prosodii slovo »krvi« se čte jednoslabičné.

[2]) Bude to bezpochyby táž ztráta, o které dne 28. února 1856 Roštlapilovi

jen ty čtyři sta, které od museum dostával, kdežto čtyři sta ze stavovské pokladny za jisté počteny býti nemohly; píše o tom Rybičkovi dne 22. prosince 1850: »Postavení mé při museum jest nyní poněkud skvělejší než prvé bývalo; mámť od museum 400 zl. a od p. Palackého z pokladnice stavovské též 400 zl. (p. Tomek měl celých 600 zl.) a na ten čas neměl bych žádného vyššího přání, než aby toto bylo jisté, totiž co se těch stavovských peněz dotýče, poněvadž jdou jen na osobu p. Palackého, a kdyby se s tím něco přihodilo, byl bych bez nich. To není žádné marné obávání; neboť vězte, že p. Palacký jest nyní s jednou polovicí stavovského výboru v odporu pro vydání dějepisu svého v českém jazyku a ne v německém; pp. Beer, Ervín Nostic a Köhler (bývalý magistrátní místostarosta) nechtějí míti dosti na pouhém Wenzigovu překladu, není jim prý dosti správný (a Wenzig jest rozený Němec!), ale bez pochyby neměli by z milosti nic proti tomu, kdyby se Palackého originál německý do špatné češtiny překládal. Čekám s toužebností, jak se to rozhodne, neb Palacký neupustí nikoli od svého v předmluvě posledního svazku Dějin českých vysloveného úmyslu, že již nic více německy psáti nebude.« Obava ta, tehdáž ovšem podstatná, nesplnila se, jelikož Erben rok na to jistého postavení došel stav se archivářem města Prahy. Sekretářstvím musejním Erbenovi práce ovšem přibylo, ale práce, ve které si liboval; píše Rybičkovi dne 11. října 1850: »Milé mi jest, že se archivu musejního odříci nemusím a s potěšením v něm neustále pracuji... Co se týče Matice, nejisté jest, zdali ji na delší čas podržím, neb tolikerým pracem (totiž archiv zřizovati, Palackému pomáhati a krom toho ještě Matici zastávati, kdež nyní mnoho práce jest a i budoucně bude) z těžka budu moci vyhověti a také bych rád sám sobě něco času vyhradil, abych ve svém pracovati mohl, a tu se raději se skrovnější službou spokojím.« —

Jest skutečně se podiviti Erbenovi tolika pracemi zahrnutému, že ještě času ušetřiti mohl na práce vědecké. Tou dobou, totiž r. 1849 uveřejnil Musejník od něho pojednání Jmena měsíců a v březnu r. 1850 svěřeno mu k návrhu Šafaříkovu, aby

psal: »věřiv příliš mnoho v poctivost lidskou a nejsa dosti honěn ve všech praktikách advokátských, protože se s nimi neobírám, léta 1848 připravil sebe aneb raději svou ženu o 1100 zl., stř., které na domě tehdáž v dobré ještě hypotéce, aspoň zákonní, zde v Praze byly pojištěny.«

kroniku Bartoše písaře k tisku připravil, kterou Matice česká vydati chtěla. Patrno, že Erben s Bartošovou kronikou již dříve se zanášel; neboť již dne 9. června 1850 píše příteli Rybičkovi: »Připravil jsem z dvou rukopisů Bartoše písaře do tisku, aby ještě letos vyšel... první arch již jest vytištěn — nevím, co k tomu kněží řeknou. Bartoš byl horlivý Táborita, nepřítel katolíků i těch obojetníků, totiž strany pod obojí a švihá bez milosti — spis mezi staršími jeden z nejdůležitějších ve svém oboru, ač někdy trochu rozvláčný.« A dne 22. prosince píše: »Bartoše písaře tiskne se již třináctý arch a bude ho čtyřiadvacet archů, do konce února anebo v březnu (1851) mohl by býti dotištěn.« V témž listě také zmínku činí o díle Tómy ze Štítného Knihy učení křesťanského, o kterém akademický senát r. 1848 se byl usnesl, aby vydáno bylo na památku založení university Pražské před pěti sty lety. Avšak nečiněny přípravy k tisku, nýbrž protahováno to všelijak, až k naléhání ministra Thuna r. 1850 v měsíci prosinci staré snesení akademického senátu obnoveno jest; píše o tom Erben dne 22. prosince Rybičkovi: »Oznamuji, že se universita pražská konečně po mnohém zdráhání a protahování té věci přece odhodlala, ten spis vydati a již i smlouva se mnou učiněna jest, abych to k tisku připravil a vedl i čekám jen ještě písemného zmocnění. Čas k vydání vyměřen na jeden rok, tak že by ten spis vyšel ku konci roku 1851.« A když Palacký koncem r. 1850 důrazněji nežli kdy dříve na vydání konversačního slovníku naléhal a Matice Česká o záležitosti té se radila a výbor, jenž redakci vésti měl, zřídila, zvolen do něho také Erben, jenž zároveň se uvolil, do toho slovníka psáti články právnické.

Rok 1850 na náklonku svém byl Erbenovi příznivější, nežli byl začátek jeho. Čeho mu vláda odepřela, nahrazeno mu aspoň poněkud důvěrou a péčí šetrnou mužů v národě obecně vážených a tím nabyl klidnější mysli, tak že někdy i humor při něm se ukazoval. Tak když na př. nastala oprava orthografie české záměnou au v ou (ú) a w ve v, a dva výteční spisovatelé čeští jí nepřijali, psal o tom Rybičkovi dne 22. prosince 1850: »Co se těch školních kněh s au a w dotýče, domnívám se, že jest to Tomkova historie, která se tak ve Vídni tiskne, neb Tomek od svého neupustí. Některé školní knihy tisknou se také zde, jmenovitě přírodopis od Krejčího pro českou realku, ovšem ale s ou a v,

Když jsem to panu Šafaříkovi oznámil, odpověděl, že jest to sice smutná věc, když se z úmysla takové nové písmenkářské rozbroje zase chtějí strojiti, ale že nedoufá, že by to co rozhodlo aneb změnilo. Neškodilo by, aby se proti té věci psalo v ten rozum: že au a w jest orthografie bratrská a protož kacířská, ale ou a v že jest orthografie pravověrná, poněvadž pražská konsistoř byla první, která svůj časopis pro katolické duchovenstvo touž orthografií vydávati za dobré uznala — a chtěl bych krk vsaditi, že by takové důvody měly nejprospěšnější a nejráznější účinek.«[1]) A v témž listě píše příteli: »Já bych sobě nejvýše přál, abyste se dostal do Prahy, a snad by se i Vám v tom nepokojném sídle beranů lépe dařilo, nežli v tom velikém pravoslavném městě.« Na stížnost pak přítelovu, že tak nesnadno dostati starších kněh českých, odpověděl dne 11. října téhož roku: »Podivná věc, jak nyní se po českých knihách, a zvláště starých, velmi pase; sotva se kde která vyskytne, nepřijde-li člověk hned v první chvíli, již ta tam a pak vandruje do Rus, do Angličan, a Bůh ví kam všude ještě. Jsouť zde řádní jednatelé v té věci, židovští a křesťanští, a jeden z nejnebezpečnějších, který nám brzy ani staré knížečky — kromě Museum — v Čechách nenechá, jest — pan Hanka do Rus... Kdyby Pán Bůh dal, aby si ho tam raději celého vzali a nám naše knihy zde nechali. Ale Rusi mají rozum, vědí dobře, koho kde nejlépe užiti mohou.[2])

Jen na samém konci toho roku 1850 obdržel Erben z domova zprávu smutnou, že totiž stařičký otec jeho jest nebezpečně nemocen; posílaje mu podporu psal dne 31. prosince ujci svému, učiteli Žábovi: »Vím sice, že tím otci nepomohu, jako že mu snad již nic nepomůže, ale vždy se tím přece snad ještě poněkud potěší.«

Mnohonásobná práce, kterou Erben r. 1850 na sebe bral a které také všemi silami dosti učiniti se snažil, uškodila jeho zdraví

---

[1]) Viz o tom Tieftrunkovy Dějiny Matice Č. str. 124, 125.

[2]) Zajímavo jest, co se o Hankovi v tom listě dále praví: »Zatím se ale naň zde plete notný bič, totiž komise od nového musejního výboru k revidování biblioték, rukopisů, sbírky mincí atd. ustanovená. Hankovi sedí na jedné straně na krku Šafařík a Strobach, na druhé Sacher-Masoch a Vocel. Šafařík mu sice mnoho neudělá, za to ale Strobach béře tu věc zhola podle § beze všeho milosrdenství a pan Hanka dostává již také skutečně jakési hryzení, neb nyní v bibliotéce pracuje! což prvé jak živ byl nedělal. S druhé strany jest Masoch shovívavější než Vocel, ale až přijde k jednání, myslím, že i to zde se napraví.«

a ukazoval se na samém jaře r. 1851 obyčejný jeho neduh, plivání krve, k němuž se družily jiné starosti a trampoty, o kterých později (4. srpna) příteli Rybičkovi psal: »Nejisté postavení mé i jiné nehody domácí i vnější, ježto mne potkávaly, držely mne takořka docela poraženého a ke všemu životu duševnímu nezpůsobna učinily mne.« Byl takto zdržován od pilných prací, jmenovitě od sepsání předmluvy k Bartošové kronice, ve kteréžto příčině mu Šafařík dne 20. března 1851 psal: »Ačkoli Vás churavého nerad zaneprázdňuji, však přece jsem p. Tempskému žádosti jeho nijakž odepříti nemohl. Bylť u mne; tuší on horší nějaké počasí než jest nynější, protož by rád s Bartolomějem ještě za dne do bezpečného přístavu doploul. Schází předmluva a registřík. O tento se postará pan Šumavský, což ale budeme dělati s předmluvou? Snad by v nynějších okolnostech i kratší, než byla umíněna, vystačila. Bude-li Vašnosti brzo možné, podniknouti tu práci? Pak-li by nebylo (čehož nepřeji), ku komu se obrátíme? Račtež to v uvážení vzíti. Přeji z té duše, abyste brzo cele okřál.« —

To »horší počasí«, které Tempský dle slov Šafaříkových větřil, byla tuhá reakce absolutismu Bachovského, který do r. 1851 jako jen tykadla vystrkoval, ale od roku právě dotčeného všechen volnější, jmenovitě slovansko-národní život, jako vžezžírající polyp zničiti usiloval. Co veškeren národ český tehda zkusil, jak nejvýtečnější jeho mužové podezříváni, policií pozorováni, jak všechny ústavy národní život český podporující pronásledovány byly, snášíme v paměti všichni. Hlavní útok naměřen byl proti Národnímu museum a Matici České a že oba tyto ústavy na dobro českému národu se neztratily, není to věru zásluha absolutní vlády, již zajisté vůle k tomu, aby český lid o tyto ústavy připravila, nikterak se nenedostávalo. Hned když Šafařík r. 1850 v Matici navrhoval, aby Bartošova kronika se vydala, pronesl se, jak Tieftrunk v Dějinách M. Č. na str. 117 vypravuje, Erben v měsíci červenci, když již několik archů tištěno bylo, že při nepříznivých poměrech politických bylo by radno, aby Matice toho spisu nevydávala. Následkem toho vyjednáváno s Tempským, který se uvolil hotovou část nákladů od Matice převzíti a ostatek dotisknouti. Obsah Bartošovy kroniky jest ovšem proti katolíkům, avšak také proti utraquistům; ale hledě k tomu, že se tu jedná o starý pramen k dějinám českým, nelze skutečně pochopiti, proč

tehdáž tolik křiku se nadělalo, když na světlo vydán býti měl. Sám ministr hrabě Thun dal si jej, než vydán býti směl, předložiti; Erben uslyšev to domníval se, že vydání se zapoví; psal s strany toho dne 4. srpna 1851 Rybičkovi: »Přikládám tuto také jeden exemplář Bartošovy kroniky. Jest to jeden z těch velmi málo exemplářů (totiž 5), ješto jsem na své nebezpečenství od kněhvazače na lístek vzal, abych ten spis, kterýž vzácnější bude svým časem než Ješínův Dalimil (jehož se 10 ex. zachovalo), od záhuby vysvobodil. Nemyslím, že ten spis světla božího spatří, jak věci nyní stojí. Vyžádal si ho totiž sám pan ministr vyučování, že ho přečta rozhodne, má-li se vydati čili nic. A takto dej Pán Bůh dobrou noc!« Ale obava Erbenova byla marna; Bartošova kronika vyšla ještě téhož roku.

Toho roku vyplnilo se také konečně přání Erbenovo dostati jisté stálým platem spojené postavení: dne 1. srpna 1851 zvolila jej obec pražská městským archivářem s ročním platem 1000 zl. stř. Píše o tom dne 4. srpna příteli Rybičkovi: »Že se mi toho žádaného úřadu archivářského u Pražské obce již nyní konečně dostalo, jest Vám známo. Toto zvolení stalo se ne bez jakési demonstrace proto, že jsem již dvakráte hanebně se žádostí svou mnohem skromnější byl odbyt. Celá německá strana bez výjimky mi dala své hlasy, tím ukázavši, že jsem konservativní, česká ale, aspoň díl její radikální, byla dlouho na rozpacích, než se konečně též k mé straně rozhodla. Takto jsem dostal 68 hlasů proti dvěma.«

Tím, že Erben se stal úředníkem na pražské obci závislým, podržel dosti volnosti psáti i dále jazykem českým, kteréhož jazyka v pracích literárních užívati tehdejší vláda za veliké prohřešení svým úředníkům přičítala. A protož považujeme to za prospěch literatury české, že mu roku 1850 místo archivářské při pražském soudě zemském propůjčeno nebylo. Jako úředník obecní pracoval bývalou pílí a při tom klidnější myslí nemaje již tolik starosti o svou a rodiny své budoucnost.

Sbírky listin, kterou jako výsledek čtyrletého badání v archivech českých v museum založil, a ostatního materiálu listinného užil po chvílích, aby znenáhla sestavoval regesta diplomatická k dějinám českým. Práce mu sice pomalu ale ustavičně pod rukama přibývalo, tak že 4. srpna 1851 příteli Rybičkovi psáti mohl: »Nyní pomalu připravuji k tisku Regesta diplomatica

et epistolaria regni Bohemiae díl první annorum 745 až 1253.« Ač tisk toho díla a pořízení rejstříku jej zaměstnávalo do r. 1855, nicméně byl i jinak literárně činným. Tak r. 1852 vydal Tomáše ze Štítného knížky šestery o obecných věcech křesťanských a ujal téhož roku práci přebírati materiál k druhému svazku Výboru literatury české; jsa však zaměstnán jinými pracemi a vida, že poměry politické nepřály dosti volnosti tiskové, nevěnoval mnoho času této nové práci, s kterou se teprve r. 1856 opravdověji a vydatněji zanášeti začal. Tím pilněji pracoval o regestech a článcích pro encyklopedický slovník. Co se týče oněch, dává Rybičkovi dne 11. června 1852 zprávu, že se tiskne již jedenáctý arch; za to však práce, jež měly přijíti do slovníku, odložiti musil stranou, jelikož Sbor Matiční se usnesl, na ten čas Slovníku naučného nevydávati. K příčinám toho usnešení, které Tieftrunk ve svých Dějinách Matice České na str. 140—144 přivádí, druží se jiná, kterou z listu Erbenova dne 11. června 1852 Rybičkovi daného poznáváme: »Dokládám, že se slovníka encyklopedického, jehož vedením se p. Palacký zanášel, na ten čas sešlo. Takto se vyplnila vůle jistého pána vídeňského, kterýž se byl o to zvláště zasadil (ačkoli nevím proč?), aby to dílo nevyšlo na svět, ba ani naděje k světu nemělo. Neb se o to zde před některým časem zvláště ucházel u údů matičních a byl také za tou příčinou u mne. Ale já jsem nenaklonil ucha k žádosti jeho, ani jsem nemohl jeho důvody přemožen býti a tak odešel pojav v svém srdci hněv ke mně a kdykoli potom zas do Prahy přijel, nikdy mne za hodna neuznal ukázati se. Také dobrá! Tu také mají svůj počátek všecky zdejší roztržky; ano jsou někteří páni, ježto jen Palackému postavení své nynější a že v kalu všednosti neuvázli, děkovati mají, a nyní by ho, by bylo možné, rádi utopili, všech prostředků k jeho snížení užívajíce a ze všech společností prostředky nevelmi poctivými ho vystrkujíce, až se nyní již také o to jedná, aby ho z výboru musejního dokonce vyhodili, ačkoli Palacký sám jediný tento ústav byl stvořil! Bůh jim za to odplať!«

Ukazuje se z těchto slov i vděčnost Erbenova k Palackému i trpkost proti těm, již absolutismu za nástroj se propůjčovali, který Palackému každé působiště urvati usiloval; Erben však pamětliv jsa, že Palacký vždy přátelsky se ho ujímal a seč byl jej podporoval, zachoval slavnému dějepisci vděčnost srdečnou a lnul

k němu i tenkráte, když téměř všichni Palackému se vyhýbali, aby při vládě absolutní v podezření a nenávist nevpadli. Nelze se tedy diviti, že Erben, který víru politického nikdy nemiloval a všeho, co by v taboře národním roztržky působiti mohlo, se štítil, velice na ty toužil, kteří vůdce národu nevděčně a nešetrně se dotýkali anebo na ústavy doráželi, jež národnímu životu byly základem a podporou.

K ústavům těm náležela po výtce Matice Česká, jež za doby té v působnosti své velice byla obmezena absolutismem germanisačním; mnozí spisovatelé ustáli úplně od prací vědeckých a literarních vůbec, tak že téměř nic kloudného nebylo, co by stálo za vydání. Nedostatek ten za vinu kladen byl Matici, kterou si pak někteří horkokrevnější kritikové v novinách ostře nabírali nevědouce nebo věděti nechtíce, že hlavní a téměř jediná vina záleží na absolutismu a znemravňujícím vlivu jeho ve spisovatelstvo české. Kdo Prahy vzdálen žil, neměl pravého o věci té názoru; veřejně proti článkům Matici ostouzejícím psáti, nebylo tak snadné již proto, že neodvislého orgánu nebylo, který by obranu Matice byl přijal. Nezbývalo tedy leč Matici brániti soukromě a to činil Erben, kdekoli k tomu příležitost se naskytla. Tak psal dne 7. dubna 1853 příteli Rybičkovi: »Tážete se mne s strany Výboru. Ovšem tomu tak, že ke spořádání druhého dílu od sboru matičního ustanovení jsou pp. Šafařík, Tomek a já. Že se to množství materiálu tak rychle, jak sobě mnozí, ač s právem, přejí, sebrati nedá, tomu snadno každý moudrý porozumí. Ale k tomu také není žádného hluku ani ostouzení v novinách potřebí; neb se to i bez toho stane a tím se nikoli věc neuspíší — ovšem ale mohlo by se snadno státi, když by se neustále dovádělo na nynější sbor, že by pak jiní lidé jiná opatření učinili, ale zajisté ne k uspokojení těch, kteří nyní dovádí. Nepravím to bez příčiny, neb Matice jest i bez toho sůl v očích a příležitost je vždy vítána. Že pak se nyní zarazila poněkud činnost matičního sboru, to má své dobré příčiny, o kterých však psáti nemohu. Vytýká se, že se takové neb takové spisy nevydávají. Ale čí pak je to vina, sboru? nebo spisovatelů, že jich nepodávají k vydání? Sbor vypsal před málo lety ceny — ale ani jedna kniha na to vyzvání nepřišla! Jsouť jistí lidé, kteří vždy rádi křičí; v minulých letech měli jinam výpad křiku svého, nyní pak, když ta díra jim zastrčena jest, obracejí se tam, kde jim nikdo nebrání, ano naopak

kde s tím přicházejí vděk. Věřte, že nyní jest takové postavení údů sboru matíčního, že by se jich větší díl rád poděkoval z toho uřadu a já též — kdyby se každý neobával, že by tím ústavu tomu uškodil. Jsou však také i jiné příčiny toho ostouzení. Lidé, kteří Matici podali spisy své k vydání, ale ty přijaty nebyly pro jich chatrnost, ti nyní také nejvíce dovádí na Matici. A mezi těmi jest bohužel! také professor Hanuš, kterýž ovšem také nemalý díl toho pohoršení na sobě nese. Podal totiž Matici svůj nakvap sepsaný spis o příslovích. K posouzení dostal ho Štorch a já. Štorch posuzoval ho více v podrobnu, já v přehledu celku — aniž jsme se byli o to umluvili, a výsledek byl jeden, totiž ten, že bychom se tím spisem obecenstvu velmi málo zavděčili. Já však nad to udělal přece návrh, aby se aspoň to z něho vybralo, čeho se k Čelakovského Mudrosloví (které p. Hanuš v tomto spise za žádné Mudrosloví neuznává, nýbrž jen za materiál k mudrosloví, kteréž on připravuje) nedostává, totiž předmluva, literatura a rejstříky. To také bylo přijato; ale pan Hanuš náramně řádil a všem nám ne po filosoficku nadal... Ale dost o tom, nedá se vše psáti. Prvé měli jsme samou botaniku a nyní by nás chtěli zasypati samými příslovími.»

Hanuš toto nepřijetí svého spisu velmi těžce nesl, tak že v něm proti Erbenovi se zrodila jakási kyselost, jež tomu všelijaké nepříjemnosti způsobila. A nad to více: čeho Erben se obával, stalo se skutkem roku následujícího, kde Matice ještě více vládou byla sevřena než dříve, o čemž však zde šířiti není potřebí, an Tieftrunk v díle svrchu dotčeném na str. 149 a sl. o tom obšírně a důkladně jedná. Avšak Erben sám, seč byl, věnoval síly své Matici, jednak jako člen sboru matičního jednak podáváním jí spisů na vydání; tak vyšlo v Musejníku na r. 1853 pojednání od něho Sasové v Praze, r. 1854 první svazek Krištofa Haranta z Polžic cesty do sv. země, kteréhož spisu svazek druhý vyšel r. 1855. Ale mimo to osvědčil píli svou tím, že nejen v tisku regest se pilně pokračovalo, nýbrž že také od doby té, kde velesmutné poměry v Praze trvaly, tím účinněji sbíral pověsti národní všech slovanských kmenů. Hledal patrně útěchy v tehdejších trudných poměrech a hledal jí tam, kde se mu život slovanský v původní naivnosti a tudíž neporušenosti zjevoval. Za touž snad příčinou, pozapomenouti poněkud na smutnou prosu

života, kterou národ tehda byl tížen, prohlížel básně v mladším věku skládané, jež r. 1853 pod jmenem Kytice vydal. Píše o tom příteli Rybičkovi dne 15. února 1853: »Přijměte tuto laskavě exemplář básní dílem sebraných, dílem dodělaných neb opravených, kteréžto ale všecky z oné doby života mého pocházejí, když jsem měl ještě chuť verše stloukati.« Exemplář Kytice také později přijat byl do bibliotéky císařovny Alžběty.

Jsa takto zabrán do prací mnohonásobných, aby smutné pocity z tehdejších neutěšených poměrů vycházející utlumil a ohlušil, byl nemile z nich vytržen nařknutím, že jeho vinou bibliotéka učené společnosti mnohou škodu vzala. Byly nedostatky při té bibliotéce, které povstaly hlavně r. 1848, kde si každý vypůjčoval knihy, aniž to bibliotékáři oznámil; mimo to uvedeno mnoho v nepořádek v onom rozkvašeném roku, an přístup k bibliotéce volný byl také nečlenům. Když se Erben, jenž jako aktuár učené společnosti také bibliotékářství zastával, r. 1850 z Vídně z prací terminologické komise vrátil, pořídil katalog a vzdal se pak bibliotékářství, jež společnost na profesora Hanuše vznesla. Ten když se v úřad uvázal a pozoroval, že mnoho děl jest neúplných, pronášel se o věci té všelijak a dosti neprozřetelně, tak že mínění povstati mohlo a také již povstávalo, jakoby ty nedostatky vinou nebo snad malversací Erbenovou se byly sběhly. Když takové pověsti ucha Erbenova došly, byl nejvýše rozčilen a podal společnosti obranný či vlastně stížný spis, v němž ostře a bez obalu prof. Hanuše za původce těch urážlivých o sobě zpráv jmenuje, celý průběh, jak se s bibliotékou od r. 1841, kde Erben řízení její převzal, a jmenovitě r. 1848—50 dělo, vykládá a rozhodně žádá, aby se mu důvody, jichž soudní řád předpisuje, dokázalo, že bibliotéka vinou jeho škody vzala, které pak nahraditi chce; kdyby pak to se dokázati nedalo, aby mu společnost dala v příčině té absolutorium a vyjádření, že Erben defekty bibliotéky vinen není.

Spis, ve kterém ne jedno horlivé slovo proti prof. Hanuši se pronáší, uvažován od starších členů společnosti, kteří se vyjádřili, že všechno, co Erben v něm praví, na pravdě se zakládá; společnost tedy vydala Erbenovi vyjádření dané dne 14. března 1854, že on defekty v bibliotéce vinen není. Erben byl tedy z nářku úplně očištěn; ale napnutost mezi ním a Hanušem tím se ovšem nezmenšila. Erben sporů takových, z nichž vzejíti mohla

osobní nechuť a nenávist, nikdy nevyhledával, anobrž vší silou k tomu pracoval, aby všichni praví vlastenci pevně k sobě stáli. Za tou příčinou také litoval nedorozumění a zvláštních okolností, pro které leckterý zasloužilý z dob dřívějších spisovatel Palackého se vzdaloval, a za těch trudných časů byl on snad jediný, který k němu docházel, ač věděl, že policie pilně sledovala, kdo Palackého navštěvuje; tak se odměňoval absolutismus muži, jenž učinil výrok: kdyby Rakouska nebylo, musili bychom je utvořiti! Píšeť Erben o svých návštěvách u slavného historika příteli Rybičkovi dne 20. srpna 1854: »Co Vám pan .... oznámil o p. Palackém, že by on totiž měl nějaké nově nalezené zprávy k životopisu Viktorina ze Všehrd, divno mi jest, že o tom já pranic nevím, kdežto já, ač ne velmi často, však přece někdy (bohužel podtají!) k p. Palackému docházím, on pak kdyby co takového měl, zajisté by toho netajil, jakož jeho obyčej jest, že nikam nechodí a s nikým nemluví, jak mi výslovně řekl, proto, aby jiných nepřivedl v rozpaky, když by se vidělo, že s nimi co činiti má. Zatím jej ale přece těší, ačkoli se jaksi tomu diví, když ho někdo navštíví, že se totiž osmělil, k takovému odsouzenci veřejného mínění časů nynějších se přiblížiti.«

Byla tehda v Praze velmi dusivá atmosféra politická, která veškeren život duchový, politický a mravní tížila; vědělo se, že tajná policie tisíce svých očí a uší všude má, že také lidé dříve k vlastencům počítaní jí službami se propůjčují, tak že nebylo divu, když málo komu a jen tomu se věřilo, s kým člověk, jak Arabové říkají, několik kbelců soli snědl. Kdo nechtěl u policie v podezření přijíti, že jest státu nebezpečný, musil se vysříhati těch, kteří za panslavisty byli považováni, a kdo nechtěl u vlastenců vzbuzovati obavu, že jest tajným udavačem, nesměl mnoho veřejně ve spolcích se ukazovati nebo jaksi okázale »panslavistům« obcovati, jinak platilo o něm: Hic niger est, hunc tu Boheme caveto. Protož tehda nejlepší synové vlasti vedli jakýsi poustevničí život, z něhož jen k vůli úřednickým aneb jinak nevyhnutelně potřebným pracím vystupovali; život ten činili si snesitelnějším buď pilně pracujíce vědecky anebo umění se oddávajíce. To také činil Erben, který znaje tajná osidla policie málo komu tehda důvěřoval a prázdný mimo úřad svůj čas jen doma trávil a pracoval nejen o svých věcech literárních nýbrž také radou svou přispívaje přátelům, kteří za ni žádali. Když mu přítel

Roštlapil dne 24. listopadu psal, že veda samotářský život veršované obrazy ze života sv. Petra sepsal, žádaje jeho, aby je přečetl a úsudek o nich podal, odpověděl jemu Erben dne 6. prosince: »Vaše sebe uzavření mohu sobě sám dobře vysvětliti. I nám se tu nevede jinak; chce-li člověk ujíti ač třeba nevědomých příčin ke všelijakým mrzutostem anebo snad i k něčemu nad to horšímu, musí se sám v sobě zavříti, nikam nechoditi, nikomu nevěřiti podle starého pravidla římských právníků: Quilibet praesumatur malus, donec probetur bonus! Než nechme toho, o tom se ani bezpečně psáti nedá. V takovém položení věcí není nic lepšího než najíti si nějakou práci domácí, která člověka těší; a tudíž Vám nemohu než schvalovati, že jste se pustil na pole básnické v oboru svém, ano jistou měrou Vám toho závidím, neb i sám bych rád také něco podobného podnikl, by bylo možné. Ale tak jest, člověk si dělá napřed všelijaké a mnohé plány, které by chtěl vykonati, obyčejně ale zůstane jen při plánech. Pěkná látka by byla poeticky vypracovati děje truchlivé rodu Vršovcův, toho ze všech stran právem neprávem hanobeného rodu, na způsob jako Mickiewicz vylíčil Konrada Wallenroda. Myslil jsem jednou na to, ale nyní již pustil jsem tu myšlenku mimo sebe, vida že sotva dokonati budu moci toho, co mi bližšího a vůbec snad také důležitějšího jest. Když přejde rok čtyrycátý věku, pak všelijaké vyšoko vzletné naděje schlípí křídla a člověk vidí, že čeho potud nevykonal, ne mnoho potom vyvede.«

Bohužel, že tušení Erbenovo zde vyslovené se vyplnilo: nejen že látky básnické o Vršovcích nespracoval, nýbrž nedospěl také k tomu vylíčiti zvyky a obyčeje slovanské, jichžto popsání říkaje za životní úlohu svou považoval. Arciť naléhaly naň tehda také jiné důležitější práce; tak předkem namáhavé a velmi obtížné sestavování rejstříku k Regestům a mimo to sklíčena byla mysl jeho nemocí v rodině a neduhem vlastním, chrlením krve, jež se při něm v měsíci červenci 1854 ukázalo. Píše o tom dne 28. srpna 1854 příteli Rybičkovi: »Práce v rejstříku k Regestům nenadále mi se o dvě neděle protáhla. Honil jsem to totiž mocí chtěje rád brzy ku konci přijíti, až se mi zase ukázal nemilý host, totiž chrkání krve, které několik dní trvalo, i musil jsem všeho nechati a skoro dvě neděle tak jsem prozahálel.« A příteli Roštlapilovi píše 6. prosince 1854: »Co se zdraví dotýče, již Vám pan děkan řekl, že jsem letos zase byl velmi churav; ale nyní

již Bohu díky začínám se trochu zotavovati, protože práce, která mne mořila, již trochu ulevuje, jenom kašel mi ještě zůstal, jakožto stálý pamatovatel anebo budíček, že mám se na pozoru míti před souchotinami — kterým však konečně předce neujdu.«

Ale přes všecku churavost pracoval statečně dále o rejstříku k Regestům, tak že toto dlouho od vlastenců očekávané dílo počátkem r. 1855 na světlo bylo vydáno. A sotva že Regesta se vydala, již měl práce jiné před rukama nečítaje učených zpráv, jež jsa o ně žádán učencům posílal, zvláště učencům ruským, s nimiž, jako na př. s Hilferdingem a Srézněvským horlivě si dopisoval; též Šemberovi posílal příspěvky k dějinám literatury české. I příteli Roštlapilovi prohlížel veršované obrazy o sv. Petru; a nad to měl také účastenství v redakci časopisu »Obzor«, do kterého často menšími články, zvláště kulturními obrazy z historie pražské přispíval. Tak stíhala jedna práce druhou a při takovém způsobě života nelze se diviti, že Erben ukován jsa ku psacímu stolku málo kdy za brány pražské vycházel. Píše s strany toho dne 18. června 1855 příteli Roštlapilovi: »Jest mi skutečně milo, že jste cestu svou do Prahy na srpen odložil. Hodlám sobě totiž v srpnu také od úřadu svého na některý týden dovolení vzíti a pak budeme pohodlně moci procházky a projížďky dělati okolo Prahy, neb já sám tu na blízku mnohých pěkných i znamenitých míst neznám jako ku př. nikdy jsem nebyl v Levém Hradci, »ubi christianitas incepta est«, a přece to po železnici jenom skok a krajina prý krásná; na Okoři také jsem nebyl, ač to jen tři hodiny cesty vzdálí. Avšak tuto dělám sobě plány a těším se napřed jako děcko na svůj příští svátek — a když přijde čas, kdo ví, jaká mi v to zase přijde překážka, že snad z Prahy ani se hnouti moci nebudu. Tak se mi to stává obyčejně a naděje mi jest jako tak řečená lucerna hadího mlíčí — nepatrný větřík ji rozpráší! Leč buď jak buď, přijeďte kdy chcete, jen když přijedete; i bude mi to vždycky potěchou v těch rozličných trampotách zdejšího života.« Skutečně téhož léta navštívil Vinařického a s přítelem Roštlapilem prohlížel se, jak si byl předevzal, po pražském okolí.[1])

Jinak ale vedl svůj samotářský život dále, jelikož tehdejší pražské politické a literární poměry lidumilovné mysli jeho se

[1]) O sv. Havle r. 1855 přestěhoval se z bytu v Žitnobranské ulici do ulice Zahradní 605—II.

nelíbily; Musejník od mnohých křivě posuzován i na Matici beze vší podstatné příčiny dosti nešetrně naráženo. Píše v příčině Musejníku Rybičkovi dne 1. dubna 1855: »Strany Musejníku musím oznámiti, že všecken ten hluk, že by se byl od účele vědeckého odvrátil a jaksi zdemokratisoval a nyní, že by se zase od toho ustanovení bylo odstoupilo, bylo skutečně jen pouhé tlachání, pošlé od lidí rozličných a z rozličných úmyslů. Musejník nikdy se od vědecké tendence své odchýliti nechtěl, a že by se to bylo kdy ustanovilo, je pouhá lež;[1]) ale tolik je pravdy v tôm, že se chtěly některé nezáživné články z něho vyloučiti, které jdou pod jmenem vědeckým, ve kterých ale mimo plnou hubu vědeckých frásí skutečně nic vědeckého ani užitečného není. A ti pak lidé, jichž se to týkalo, ten celý hluk způsobili a zatím dokázali toho, že máme nyní při všech sezeních dohlídku, jíž jsme prvé vždy byli prosti, kteréž se však ovšem nikoli ostýchati nepotřebujeme. Úmysl náš byl, aby se Musejník zlepšil a takovými mnohými nechutnými škvárami se nezaplavoval, a od toho ustanovení se potud neustoupilo; protož lež také jest, že by se bylo jaké snešení vzalo zase zpátky. Zdali ale Musejník skutečně stane se tím lepší, — o tom sám pochybuji. Jsouť to věci, o kterých by se mnoho, přemnoho mohlo mluviti. Bůh to naprav! Samiť jste něco toho zkusili, články tam podavše, a takových stížností jest na všech stranách dosti.« [2])

Také na Matici činěny podobné útoky, jako roku 1853; píše o tom dne 10. ledna 1856 Rybičkovi: »Co se týče článku dr. M. v Pražských novinách proti Matici, uhodl jste, že nebyl z čistého úmyslu psán. Pan M. podal totiž jeden díl svého strojnictví Matici krátce před schůzkou, žádaje, aby se hned při té první schůzce rozhodlo, zda-li bude přijat; (jiné všecky věci dávají se posuzovati dvěma znalcům — tak toho žádají pravidla a potud nikdo se z nich ještě nevynímal —); když se mu odpovědělo, že to jest proti statutům, rozhněval se, vzal si svůj rukopis a dal jej na svůj náklad vytisknouti. Zdá se ale, že špatně pochodil, a proto si vylil v Pražských novinách zlost. Tu jest

[1]) Rybička totiž psal Erbenovi dne 11. března 1855: »Že se Musejník navrátil — co se obsahu týče — dle usnešení výboru matičina k svému předešlému, čili lépe řečeno, dosavadnímu způsobu, bylo nám velmi milo; a díky Vám za to všem, kdož jste k tomu hlasem svým přičinili.«

[2]) Viz Tieftrunk Děj. M. Č. str. 160—161.

klíč k oněm návrhům, které tam činí. Dr. M. jest sic jinak pořádný muž, ale nezná nic než svou vědu; ani se napřed neohlídl, jak vlastně Matice zřízena jest, sic by byl nemohl tolik falešných dat (jako o těch 5000—6000 exemplářích atd.) napsati; podobá se lidem, kteří sedíce za kamny a světa neznajíce chtějí jej opravovati. Jemu se to vůbec za zlé nemá, ale redaktorovi, že takové články přijímá a nad to ještě tak.... poznamenání k nim přidává, že mezi 100 zakladateli 99 téhož jsou přesvědčení.«

Příteli Rybičkovi, kterého každé znamení životního ruchu v literatuře zajímalo, dával Erben také potěšitelné zprávy, kdekoli příčina k nim — tehda ovšem řídká — se ukazovala. Sdílí se s ním, jak jeho vlastní práce, jako sestavování druhého díla Výboru literatury české, sbírka národních pověstí pokračují, anebo jiné, jako Die Primatoren der königl. Altstadt Prag, k nimž Rybička Erbenovi vzácnými zprávami přispěl, začátek berou, a ohlašuje mu, kde co důležitějšího, nadějného v literatuře vzniká. Tak ohlašoval Rybičkovi dne 10. ledna 1856; »Mezi novinkami literárními mimo Matici snad nejvíce bude zajímati Dějepis český od Zeleného, kterýž nyní právě spisuje, ano první částˇ až k době husitské již má hotovou. Prof. Zelený nepsal sice ještě nic pod svým jménem, ale že se dobrého od něho nadíti jest, za to ručí úvodní článek k Obzoru, kritika Lady Nioly a jiné podrobné články. Účel jeho při tom dějepisu jest, netoliko aby jen vypravoval fakta, nýbrž aby je příjemně vypravoval, způsob má býti asi takový, jakýž u Francouzů obdivujeme, kteří věc důkladnou také příjemně podávati umějí. A taková kniha zvláště pro vzdělaný mladý věk bude velmi příhodná, neb Tomkova historie jest příliš suchá a Malého příliš prostá. O Palackého historii nemluvím, ta jest jako evangelium; ale mladému věku přece trochu obšírná přichází, neb rádi by to měli vše jen in nuce a také trochu pocukrované. Dále zamýšlí Zelený sepsati Kollarův životopis a vůbec jeho působení vylíčiti, sbíraje k tomu materiál. Není-li Vám povědomo, zdali jeho vdova má nějaké jeho dopisy a jiné pomůcky a nechtěla-li by je a s jakými výminkami k tomu propůjčiti? Není mi povědomo, že by kdo jiný, zvláště ze Slováků, životopis jeho připravoval, a vždy bylo by předce dobré, aby sepsán byl, aby se tak nestalo jako Jungmannovi,[1]) jenž potud žádného pořádného životopisu nemá; aneb

[1]) Jungmannův životopis, jak známo, sepsal pak Zelený tak výtečně, že

jako Čelakovskému, jehož životopis dosti chatrný jest. A také přáti by nebylo, aby to psal Slovák; neb ti lidé bez vášní a náruživosti ani hnouti se nemohou a vypadlo by to vždy strannické buď na tu neb onu stranu.«

A z jara r. 1857 témuž příteli Rybičkovi dává zprávu o podniku literárním, jímž zároveň vlastenectví mohutně mělo býti podněcováno a kříseno: »Oznamuji, že se zde chce utvořiti hlavně působením dr. Riegra »Český Plutarch«; mají to býti životopisy nejznamenitějších mužů českých, moravských a slovenských, pokud se tito hlásili a hlásí k Čechům; vyjde časem pozvání k spisovatelům o příspěvky t. hotové články životopisné do té sbírky a spolu také jakési předchozí rozdělení práce, aby snad dvě osoby zároveň s touž věcí zbytečně se nemeškaly. Ostatně neopomenu Vašnosti o tom další vědomost dáti a spolu Vás za spolupracovníka poprositi, až se jen tato myšlenka lépe zkristallisuje.« —

Ač posavadní život Erbenův byl dosti starostmi obtížený, ana vlastní churavost bezpečně do budoucnosti hleděti mu nedala, přece se strany druhé dožil se blažených okamžení dosti vida, že nejen nejvýtečnější mužové v národě si ho váží, nýbrž že také za hranicemi vlasti jeho snahy a zásluhy vědecké uznání docházejí; tak jej zvolila roku 1854 Linéejská společnost v Lyoně, r. 1855 geologický ústav ve Vídni členem, r. 1856 na jaře stal se členem carské veřejné bibliotéky a na podzim téhož roku dopisujícím členem imperatorské akademie nauk v Petrohradě. Ale nejblaženější chvíle trávil ve svatyni rodinné, v domácnosti své, v kruhu zdárných tří dětí a milované manželky, jež jemným citem svým a laskavostí srdečnou ve mnohých trudech nemocí jeho a politickými běhy způsobených jemu těšitelkou bývala. A do tohoto milého kruhu zasáhl r. 1857 osud rukou velmi tvrdou a ukrutnou. O vánocích r. 1856 totiž začala manželka Erbenova churavěti a záhy se ukázalo, že nemoc podstatou svou jest velmi nebezpečná, ba nezhojitelná. Po prvé o tom zprávu dává příteli Roštlapilovi dne 3. února 1857: »Již asi tři neděle žena moje z domova nemůže vycházeti pro spuchlou ruku z příčin rheumatických.« A 2. března témuž píše: »Žena moje posud nemocná jest a Bůh ví, kdy to vezme konec a jaký! Dr. Čejka mi jaksi

dvojnásobně nám želeti jest, že smrť mu překazila vylíčiti život a působení Kollárovo, k čemuž mnoho materiálu byl sebral.

prohodil, že by to mohlo býti něco rakovitého, od čehož Pán Bůh uchovej. Dr. Podlipský, náš obyčejný lékař, těší, že to takové býti nemusí, ale že to mohou pouhé žláze býti. Na každý způsob bude se to po celé léto táhnouti a již to trvá na třetí měsíc — a tak z mé letní vyjížďky z Prahy, na niž jsem se tak těšil, sotva co bude!« Touž dobou psal také Rybičkovi: »Tážete se, jak jsme užili letošního dlouhého masopustu? ba věru smutně — a ještě smutnější časy mi tuším nastávají! Moje manželka počala před vánocemi churavěti; otékala jí pravá ruka. My se toho příliš nelekali, domnívaliť jsme se, že to něco rheumatického. Později ukázaly se pod paždí bulky, já povolal hned doktory Čejku i Podlipského a ti se bez pochyby ne bez příčiny obávají, že by to mohlo býti něco rakovitého. Ruka již tak oteklá jest, že ji neustále jen v položení držeti musí, a bolesť hrozná! Pomyslete si mou ouzkost a starost — tři malé děti a k tomu holky!«

Listy Erbenovy z doby té jsou plny starostí a obav, nejen pro možnou ztrátu milované manželky nýbrž také pro děti, kdyby osiřely. Přátelé ovšem jej těšili, jmenovitě spanilomyslný Roštlapil, který jako pravý přítel a pravý kněz útěchu mu skýtal; tak psal Erbenovi dne 6. března 1857: »Váš list mne zkormoutil; ovšem jste již minule podotknul, že Vaše paní trochu churaví, ale že by to již tak dlouho trvalo, jsem nevěděl, aniž pak o tom, že by nemoc její povážlivější povahu na se bráti měla. Bohdá že tomu tak nebude, jak sám dr. Podlipský soudí, jemuž se v té věci úplně důvěřuji — ač snad i to možné jest, že se nemoc, jak se domníváte, trochu protáhne, nežli z kořene vyléčena bude. Pročež buďte jen dobré mysli, s pomocí Boží a lékařskou doufám, že nastávajícím jarem se všecko polepší a čehož se bojíme, že zbytečně toho jsme se báli. Vím ze své vlastní zkušenosti, že nejprvnější lékař pražský r. 1844 o mně napsal mému venkovskému ordináriovi, že sotva podzimku příštího dočkám — a aj! já s pomocí Boží až potud v naději na mnohá léta prodloužilá žiju! Pryč tedy se vší starostí a obáváním se. Já Vám povím: dostanu-li faru opočenskou, pošlete paní s Boženou ihned ke mně, já jim připravím dva pokojíky, každého dne budou moci jíti do panské zahrady na 1—2 hodiny, by se čerstvého vzduchu hodně napolíkaly. Lékaře máme dva zde, starého praktika Skuherského a pana Kampelíka, a ti ať napovídají, čím by si příroda pomohla, tato nejlepší, samočinná pomocnice a uzdravitelka nemocných ....

Ostatně: Sursum corda! nesloží na Vás Pán zajisté většího břemena, jehož byste nemohli snésti; tak věříme, tak doufáme a důvěra naše zahanbena nebude.«

Erben vděčně přijal tato slova potěšující, jichž srdce jeho rozbolestněné velice potřebovalo; odvětil dne 13. března příteli: »Děkuji Vám srdečně za poslední potěšující psaní, co se nemoci mé ubohé ženy dotýče, neboť potěchy skutečně mi je potřebí, již pro ty děti, aby se nestaly dvojnásobnými sirotky. Přemáhám se jak mohu, ale naděje den ode dne více pozbývám — jen zázrakem by snad mohla býti pomoc. Nejtěžší mi jest, viděti ji trápiti se v těch bolestech!« Přítel jej opět těšil srdečně, ale při tom moudře, an útěchu svou také vztahoval k tomu nejsmutnějšímu případu, kterého Erben nejvíce se bál; píše mu Roštlapil dne 21, března: »Pán Bůh Vás těžkou ranou navštívil, cítím zároveň s Vámi tu bolest a tak rád, jak rád bych Vám pomohl, kdybych věděl a mohl Vám pomoci. Není-li u lidí pomoci, u Boha jí hledejte, u Boha jí hledati chceme, aby, srovnává-li se to s jeho vůlí nejsvětější, rychlé pomoci té dobré matince propůjčiti ráčil. A nemůže-li Otec nebeský a Pán nejmoudřejší po vůli nám učiniti, ó tož ať nám dáti ráčí své milosti, abyste tu strasť a bolest mohl snésti zmužile, po křesťansku. Pokořme se tedy pod mocnou ruku Boží, kteráž dopustí ale nikdy neopustí — neopustí ni Vás ni dítek Vašich. A pročež, příteli milý, Bohem a v Bohu se posilňte, abyste se zmužil, pamatuje na to, že jste otcem dítek ještě nezaopatřených, jimž, kdyby Bůh matky k sobě povolal, i otcem i matkou zároveň napotom býti musíte; a dáť Vám Pán Bůh své síly, abyste dítkám svým po mnohá ještě léta na živě byl a jich mohl zaopatřiti, byť i matky neměly, pro niž jejich i Vaše srdce pláče a žalostní. Neb podávaje se přílišnému hoři, jak snadno byste mohl sám do těžké nemoci upadnouti, a což by si potom ta ubožátka počala. Pročež: sursum corda! a odtud do srdce i síla i potěcha splyne, ať se děje, co děje, ať to dojde byť i na ten nejžalostnější konec!«

Dne 7. dubna píše opět Erben Roštlapilovi: »S mojí manželkou to vždy velmi smutně vypadá. Podle zdání dr. Čejky jest to dle obyčejného běhu věcí nevyléčitelné zatvrzení prsních a pažních žláz. Z toho vidíte, že málo naděje k uzdravení jest. Chci ji po svátcích poslati k švakrové do Žebráka i s prostřední holkou, dílem aby se jí stalo po vůli, dílem aby se ještě jednou tam po-

dívala a se sestrou se rozloučila.« Z posledních slov vysvítá, že Erben vší naděje na uzdravení manželky se vzdal, myšlenka to, která jej velice dojala; píše dne 11. máje Roštlapilovi: »...Když na člověka s jedné strany úřední práce, s druhé mnohé domácí trampoty naléhají, není divu, že se potom jakási ocháblost zmocní jeho, která jej nezpůsobilým činí ke všeliké práci, byť i byla jindy milá. Pro tuto ochablost musil jsem také nyní sobě vzíti odpuštění od úřadu asi na tři neděle, abych se trochu zotavil zvláště proto, že mne potom opět práce ohromná očekává, totiž revisí staré registratury magistrátní. Dovolení to nastoupím o sv. Janě (16. května), avšak není mi možné odebrati se z Prahy ani přes jednu noc, protože tu mám na starosti děti a jich samých s děvečkou doma nelze nechati. Budu tedy s nimi dělati malé procházky okolo Prahy, aby i oni z té mé dovolené něco užily. Manželka moje jest již skoro dvě neděle v Žebráce a jak mi odtud psáno, v tom aspoň se má lépe, než se měla zde, že tam poněkud lépe spí.«

. Týmž časem ustanoven byl přítel Roštlapil farářem v Opočně; Erben z toho upřímně se těšil a srdečně mu blahopřál; ale na konci listu daného začátkem června opět dává smutnou zprávu o manželce své: »Co se mé manželky dotýče, ačkoli mi ze Žebráka píše, že lépe spí i že jí chutná, však ale nemoc sama svým během jde předce dále, za pravé dotvrzujíc slov lékařových, že není pomoci a že po náramných bolestech musí zahynouti. Avšak ona potud ještě toho netuší, potud se vždy těší nadějí, že ji venkovské povětří uzdraví — ale když pak shledá, že naděje její byla marná a vrátí mi se domů k dětem, toho okamžení a těch časů potomních až do jejího skonání nejvíce se bojím! A takto nevidím před sebou v budoucnosti jen žalost a starosti a málo útěchy.« Ubohá manželka zdá se, že brzo začala tušiti, že jí pomoci není; zatoužila sama navrátiti se k manželu a k dětem. Erben vida, že by doma neměla náležitého opatrování, any děti byly ještě malé a on sám prohlížením staré registratury městské celé dny byl zaměstnán, přestěhoval se na Malou Stranu do čísla 333—III., poblíž kláštera Milosrdných sester, jimž manželku, kterou začátkem srpna ze Žebráka do Prahy přivezl, k opatrování svěřil, kdež ji, jak Roštlapilovi dne 15. srpna psal, s dětmi každý den několikráte navštěvoval. Ale nemoc ubohé trpitelky rychle dokračovala konce svého; skonala dne 20. srpna

o jedenácté hodině před polednem v 39. roce věku svého a tělo její pochováno na hřbitově Malostranském.

Ač Erben několik měsíců ztrátu manželky milované očekával, přece cítil tuto ránu osudu, když jej skutečně zasáhla, velmi bolestně. Ale tlumil tu bolest v sobě jako muž, jenž ví, že žalosti přílišné oddati se nesluší, kde povinnosti k dětem a k vlasti konati a plniti se mají. A v konání těchto povinností, které mu hned po smrti manželčině dosti obtížné bylo, nalézal poznenáhlu útěchy a zkusil, že práce pilná a svědomitá jest nejlepším lékem od každé bolesti duševní, jenž trhlinu, kterou srdce krvácí, pomalu sice ale jistě hojí a zaceluje. Velmi obtížná práce mu nastala tříbením staré registratury městské v kostele sv.-Mikulášském složené, práce to zároveň jeho churavým plicím nebezpečná, jelikož v starých aktech nashromážděný prach dychacím orgánům velmi škodliv jest. O obtížnosti tohoto tříbení registratury položíme níže vlastní slova Erbenova. Nicméně však v době té měla ten dobrý následek, že Erbena valně zaměstnávala a mysl jeho od smutku přílišného odvracela. Ale také starosti vezdejší pobízejí nás v tak trudných chvílích sebrati všech sil, abychom požadavkům hmotným dost činili a tak táž železná ruka osudu, která srdce naše zranila, nutí ducha našeho uznati tvrdé právo života, které nevšímajíc si bolů našich duševních na nás činnosti o osvědčení sil žádá, jímž obecnosti povinni jsme. Nejlépe poznáváme náladu jeho duševní v té smutné pro něho době z jeho listů; píše příteli Rybičkovi dne 11. září 1857: »Od té doby, co jsem Vám posléze psal, mnoho se změnilo v mých okolnostech. Předvídaje smrť mé ubohé manželky, přestěhoval jsem se ještě před tím na Malou Stranu (č. 333—III.), abych tam mohl své děti do řádného ústavu posílati, jehož blíž mého předešlého bytu nebylo. Tam jsem dal také výhost svému dosavadnímu života způsobu; žiji totiž jako v cizině, sám sobě zůstaven a málo kdy kam vycházeje, leda pod večer s dětmi před bránu. Doma mi hospodářství vede děvečka — jaké to hospodaření, kde hospodyně nedohlíží, sám si pomysliti můžete! By bylo mojí Blažené již jen 16—17 let, aby sama mohla domácnost vésti, nestaral bych se, ale děvčeti 12letému, které na všech stranách ještě vědomosti a zkušenost sobě sbírati musí, co se takovému může svěřiti, zvláště kde ještě dvě menší jsou? Zajisté nemohlo v těch okolnostech mne i ty ubohé děti větší neštěstí potkati než se stalo!«

Mimo starost o hospodářství domácí byl také zahrnut pracemi úředními; píše příteli Roštlapilovi dne 13. prosince 1857: »Od počátku listopadu jsem tak zavalen úředními pracemi, že ani večer nemám oddechu, ale doma korrektury Primatorův obstarávati musím při světle. Jak velmi časem obmezen jsem, z toho poznati můžete, že Štorcha, k němuž do bytu mám sotva 150 kroků, nyní již od dvou neděl jsem neviděl nemoha ho navštíviti.« Poslední slova jsou odpověď na potěšné psaní Roštlapilovo, který mu radil, aby se u dobrých přátel povyrážel; psalť mu totiž šlechetný kněz 27. října 1857: »Jak se Vám v hospodářství Vašem vede? Rozumím tomu a věřím, že dosti smutně, ale s pomocí Boží se to přece nějak vyrovná. Jen prosím Vás za to, nepřipouštějte si to všecko k srdci a zajisté shledáte, že když Pán Bůh dopustí, že přece neopustí a když bývá nejhůře, Pán přichází nejblíže s útěchou a pomocí svou všemohoucí. Hleďte jen, abyste se při zdraví zachoval, nepřemáhejte se příliš prací, hleďte se vyraziti u přátel dobrých a v domácnosti na mnoho již oko zavřete a při tom se netrapte — jinak již není na tom světě, člověk musí chtě nechtě cestou trnovou, ba i křížovou kráčeti a čím kráčí povolněji a trpělivěji, tím mu to snadněji ubíhá; liknuje-li však a vzpouzí se, neprospěje mu to nic, ale tím více se udírá a tím těžší mu kříž přichází. Sursum corda! a odtud přijde útěcha a síla.«

A Erben kráčel cestou trnovitou tak, jak přítel mu radil, snášeje mužně, co osud naň uvalil, zaháněje myšlenky trudné prací ustavičnou; píše Roštlapilovi dne 10. ledna 1858: »... Sotva sám bych uvěřil, že mi tak nouze jest o prázdnou a pokojnou chvilku, kdyby se mne samého netýkalo. Ráno za tmy vyjdu do úřadu a když se vrátím a pooběduji, minuly tři hodiny a již se opět stmívá a doma čekají zas práce mimoúřední. K tomu v listopadu i v prosinci přišly ještě nemoci. Všecky děti mi stonaly, jedna po druhé, a na konci okolo svátků vánočních i na mne se dostalo a potud ještě nejsem v tom stavu zdraví jako před tím.« A strýci Žábovi píše dne 18. března 1858 do Miletína: »... Děti posílám ráno, když v úřadě jsem, do ústavu, kdež se učí všelikým pracem ženským a náboženství; odpoledne pak přichází každý den učitel, jenž je doma vyučuje věcem literním; ostatní pak částku dne ztráví šitím atd. Zkrátka musejí všecko samy udělati, čeho potřeba v domě, seč síly jejich jsou. Nemajíce se na koho

bezpečiti, musejí se přičiniti samy, a tak i neštěstí, ježto je potkalo, může jim býti ku prospěchu. Nouze Dalibora naučila housti.«

Z posledních vět těchto jde, že Erben nabyl již tolik klidné mysli, kolik za krátký čas v takovém neštěstí nabyti lze. Ale také mrzutosti, které mu způsobily úskoky některých odpůrců, byly na příčině, že na ztrátu manželky ustavičně nepamatoval. Takové mrzutosti pocítil, když v učené společnosti přijat byl návrh, který k tomu čelil, aby na útraty její druhý díl Regest vydán nebyl; píše příteli Rybičkovi dne 9. listopadu 1857, že učená společnost se stala hnízdem pletich a sama v sobě jest rozervána, »čehož všeho jediná toliko osoba vinu nese. Nemám tam nyní žádného vlivu ani žádného v ní působení a téměř dvě léta jsem při žádné řádné schůzce nebyl, od té doby totiž, co vyšly mé Regesta, jež táž osoba vyhlásila za náklad vyhozený a způsobila snešení, by se budoucně v aktách společnosti žádné větší dílo netisklo než toliko nejvýše desíti archů — neb tím zamezeno vydání druhého dílu, aspoň v aktech společnosti. Kterak tam nyní tedy se ctí bych mohl choditi?« K tomu také vztahují se slova listu daného dne 10. ledna 1858 Roštlapilovi: »Budoucí léto chce v Opočně u svých příbuzných ztráviti profesor Rozum se svou paní, jestliže totiž prvé neumře, neb velmi nemocen jest a málo naděje k jeho uzdravení. Má ubohý souchotiny a již se sotva přes pokoj převleče. Tuto zas české literatuře ztráta nastává, zas o poctivého člověka našince bude méně! A ty hanebné kreatury, jež se nyní u nás všude roztahují, těch čert nechce vzíti, snad že se jich bojí, aby také v pekle svých piklů nenadělali!« —

Velmi jemným taktem choval se tehda k Erbenovi přítel Rybička, jehožto listy z doby té jsou plny otázek s strany věcí literárních, patrně za tou příčinou, aby Erbena od smutných vzpomínek odváděl a myšlenkám jeho jiný směr dával. Tu se ho ptá na Primatory, tu zase žádá příspěvků k svým pracím, a Erben podle své povahy úslužné neváhal příteli býti vděk, ano sám přičiňoval zprávy, o nichž věděl, že Rybičku zajímati budou. Posílá mu dne 11. září 1857 »kratičké popsání kaply radnické, sepsání ex offo k nařízení p. purkmistra, a protož to za nic více neračte považovati ani za nic méně nežli za ex offo práci.« V témž listě dává zprávu o Českém Plutarchu, že věc jaksi vázne; ale 9. listopadu ohlašuje: »Co se Českého Plutarcha dotýče, bylo zase malé

jednání o to, rozchází se tu totiž o redakcí, kdoby ji na sebe vzal. Máme k tomu prof. Zeleného a možné jest, že si dá říci, aspoň příliš neodporoval. Mluvil jsem s ním též o historii české pro lid, o které mi dříve pravil, a shledal jsem, že od své myšlenky, ji sepsati, neupustil, ale pevně při ní trvá.« Dne 27. února 1858 žádá na Rybičkovi úsudku o prvním sešitě druhého svazku Výboru literatury, dne 16. května dává mu zprávu o Legendě sv. Kateřiny, tehda k žádosti arcibiskupa pražského ze Stockholmu do Prahy zapůjčené, a korresponduje s Al. Hilferdingem, jenž mu dne 2. ledna 1858 list ze Serajeva poslal a 7. srpna z Petrohradu jej vyzval, aby pro dílo »Obezrenie zagraničných Slavjan«, které vydati míní, sepsal pro čtenáře ruské náčrtek ethnograficko-statistický o Moravě a mimo to pro ruskou Besedu pojednání o nynějším způsobu Čechů.

Také Fejfalík žádal na něm, aby mu poslal material z Čech k »dětským hrám« a k naznačení karakteru jeho kladu zde výpisek z jeho listu Erbenovi daného 4. června r. 1858: »Dass Euer Wohlgeboren mein bester und innigster Dank gewiss ist, brauche ich Ihnen wol nicht erst zu versichern, eben so wenig, dass ich mich wenigstens bemühen werde das mir anvertraute Material, soweit meine schwache Kraft und aufrichtig glühender Eifer für die Sache, die, meine ich, eine gute Sache unseres Volkes ist, würdig zu verarbeiten«. Tak psal týž Fejfalík roku 1858, který dvě leta později v útoku na Kralodvorský Rukopis hanu na český národ metal!

Brzo na to začalo se po Praze mluviti, že v listě Kuhově »Tagesbote« se uveřejní řada článků proti Rukopisu Kralodvorskému, o čemž Rybičkovi Erben dne 19. října 1858 správu dává: »Proslýchá se, že Kuh židák, redaktor Tagesbotu, (někteří to jmenují salva venia Tageskoth) chtěje svůj židovský list udržeti na nohou, které mu nový kolek rakouského čísla podraziti hrozí, škandál jakýsi chystá na Kral. Rukopis; sbírá prý k tomu material... Ostatně takových šermířů, jako jest Kuh, není se do konce nic báti a nikoho, kdo se o Kr. Rukopis pokusí: každý takový dřív nebo později rozbije si o něj lebku a místo slávy utrží sobě posměch.«

Také jiným spůsobem zajímal tehda Erbena Rukopis náš, an Bellmann, chtěje vydati skvostné illustrované Manesem vydání, Erbena požádal, aby dohlížel k textu českému, kdežto ně-

mecký překlad svěřen Wenzigovi. Píše o tom v témž listě: »I jest mi to velmi milé, zvláště proto, že budu moci v předmluvě konečně oznámiti, kterak vlastně ten rukopis byl nalezen, ačkoli mně líto Hanky, že mu takto musím připraviti mrzutost. Ostatně netřeba se tedy diviti, že Hanka sobě sám ten nález přivlastnil, šlof mu zajisté nejprvé o slávu a druhé o to, aby si tak pojistil právo k vydávání. Tato druhá příčina mohla snad s prvopočátku mocnější býti té první, neb Hanka sám s počátku mnohem větší ceny témuž rukopisu nepřikládal než ostatním starobylým skládáním; a kterak mu sám mnoho nerozuměl, svědčíť o tom jeho první vydání. Takto stal se Hanka slavným mužem a zůstane jím také pro týž rukopis, kdežto svět o nepatrném kaplánkovi Borčovi, od něhož ten rukopis s počátku byl jen vypůjčen a potom do Museum darován, ani neví! Sic vos non vobis etc.«

Též jiné zprávy z té doby, ve které se útoky na všecko, co Čechům vzácno a milo jest, jen hrnuly, o které se Erben s Rybičkou sdělil, jsou zajímavy; tu předkem pověst, že Hanuš »Kuhovi«, jak Erben dne 10. listopadu 1858 píše, »se propůjčuje daty ze spisů, kteréž ani v Museum ani v císařské knihovně nejsou, nýbrž jen v bibliotéce učené společnosti, kdež on jest bibliotékářem. Jsouť to totiž spisy učených společností, ježto k nadřečené společnosti české přicházejí výměnou. Ano někteří dokonce zajisto chtějí tvrditi, že Hanuš dílem i některé články v Tagesbotu sám vypracoval.« A dne 25. listopadu píše opět: »Když jsem Vám předešle psal o spiknutí zdejších literátů německých a zvláště cizích sem poslaných profesorů proti staročeským památkám literárním, netroufal jsem si ještě projeviti podezření svého, že za tím v pozadí vězí Hanuš. Nyní však již jisté a také zde vůbec povědomé jest, že Hanuš k těm článkům podával materiál a vida potom, že se to přece proneslo, dal jakési odvolání té zprávy do Tagesbota... že prý těch článků »nepsal«, čehož i židovská redakce potvrdila.«

Ačkoli těchto zpráv tehda Praha byla plna, přece nelze pochybovati, že dru. Hanuši křivděno bylo; Hanuš celou povahou svou byl naskrz a naskrz kritikem a mimo to cholerické, velmi živé letory, která také v kritikách jeho se jevila; tato živost byla na příčině, že z něho mnohé slovo vylítlo, které urážela, a naleznul-li odpůrce, který se mu postavil, pak nastala snadně jakási kyselost, jež u vášeň se proměnila a k nespravedlivostem všelijak

podnět dala. Hanuš v horlivosti a unáhlenosti své ukřivdil několika literátům, ale též není pochyby, že i oni jemu a zajisté v tom, když jej prohlašovali za podporovatele anoť za původce bezectných článků v Tagesbotu Kuhově. Vždyť také o Nebeském podobné zprávy se roznášely, ale zajisté také bezdůvodně. Tak píše Erben v nedatovaném ale do té doby náležejícím listě: »Co říkáte anonymní brošurce: »Max Büdinger und die Königinhofer Geschwister?« Máme z ní veliké potěšení, že přece někdo na toho.... vyzrál. Nejprve jsme zde myslili, že ji sepsal Václav Nebeský, potom ale jiná zpráva se roznesla, která nám mnohem milejší jest; neb kdyby to skutečně byl V. N., byla by to pouhá špína, proto že by se jen omýval.«[1])

V témž listě píše pak dále o obranách českého dějepisu proti nájezdům Büdingrovým: »Na Büdingra také se chystá Palacký a již prý psal do Mnichova Syblovi, chce-li odpověď jeho, ovšem vědeckou, na Büdingrův útok přijmouti? Uhlídáme, kterak se ta poctivost německá veřejně zachová. Sybel se bude ovšem ostýchati toho článku nepřijmouti, sice by si jen hanbu před celou Evropou utržil. Prof. Maloch sepsal také kritiku na Büdingrův dějepis rakouský, kdež ostře ho sbírá; poslal ji do Augšpurských Novin, ty ale ji nepřijaly; i poslal ji pak do Vídně a odtud mu také ani odpovědi nedali. Odhodlal se, že ji vydá o sobě a poslal ji do Prahy Kobrovi, ten ale také jí přijmouti nechce... I aby tedy hlas Malochův přece nezůstal hlasem udušeným, ale přišel do světa, sneslo se nás několik, že to vydáme na svůj groš a pak třeba zdarma rozdáme.«

O illustrovaném vydání Kral. Rukopisu píše dne 26. ledna 1859 Rybičkovi: »Illustrované vydání R. Kr. poněkud vázne proto, že malíř Manes velmi pomalu pracuje, aneb abych určitěji se vyslovil, že příliš svědomitě pracuje. Když již některý obrazec jest hotov, často jej zase zruší a počíná znova: chce totiž, aby ta práce byla jako jeho kusem mistrovským.« A v nedatovaném svrchudotčeném listě praví o též věci: »Bellmannovo illustrované vydání vázne; za jedno Manes sám velmi pomalu pracuje, potom ale dělají také zdejší Němci překážky, tupíce Wenzigův německý překlad. Obzvláštně Kapr všemožně o to pracuje, aby jeho překlad se přijal, a nalézá v tom i u některých našinců, jmenovitě Mikovce, jenž Wenzigovi nepřeje, nemalou podporu. Wenzig se

[1]) Brošuru tu sepsal baron Alexander Helfert.

mrzí a nyní slyším, že se jal R. Kral. znova se vší možnou pilností překládati, aby překlad jeho důkladností svou ostatních převýšil.«

Z těchto několika úryvků jest patrno, že Erben živé účastenství měl ve všem, co české literatury a života národního se týkalo a že tudíž bolest nad ztrátou manželčinou jak útěchou přátel, tak neúmornou prací, a tím lékařem, který jest zde nejlepší, časem totiž, umírněna byla. Ale nicméně byly chvíle, kde vzpomínka na nebožku dobrou choť v něm se probuzovala; to se stávalo hlavně tenkráte, když nějaký neduh jej navštívil a on na děti si vzpomněl, co by z nich bylo, kdyby i on jim odňat byl? Přátelé a příbuzní, jak již v takových příčinách bývá, radili mu, aby opět se oženil, aby děti opět starostlivou matku měli; ale jest-li takový krok odvážným pro každého, zdál se jím býti tím více Erbenovi, jenž všech důležitějších momentů životních neposuzoval pouze podle praktické, nýbrž také podle ethické stránky. O stavu jeho mysli v příčině té dává nám obraz list daný příteli Rybičkovi dne 19. října 1858: »Píšete mi, že se musíte chrániti velikého namáhání svých očí; tu jste uhodili na věc, kteráž i mne velmi tíží a velikým strachem na budoucnost naplňuje. Letošního jara již tak jsem byl bídný v zraku svém, že jsem téměř již ani drobného nic čísti nemohl; ihned dostavovalo se bolestné píchání v očích. S jakou bídou jsem musil své úřední práce konati, ku kterým také nic výše potřebí není nežli zraku, můžete si pomysliti. I radíno mi, chci-li zrak zachovati, abych aspoň krom úřadu nic nedělal, ale raději čas ostatní v čerstvém povětří trávil. Zachoval jsem se tak a Bohu díky! zrak se mi dosti polepšil, tak že bez bolesti aspoň psáti mohu. Nyní nastává zima a světla večerního velmi se obávám. Ostatně mé děti jsou zdrávy, ano zdravější než kdy prvé. Posílám je všecky do hlavní školy, jednu do druhé, druhou do třetí a nejstarší do čtvrté třídy a krom toho jim doma držím učitele, aby také v češtině nezůstaly pozadu. Dělají mi ty děti velikou starost, proto že, když doma nejsem, samy sobě zůstaveny jsou, nikoho nemajíce, kdo by jim poradil, když něčeho jim třeba. Příbuzní mi radí, abych se opět oženil, ano sami mi vyhledali nevěstu; jak se zdá, velmi pořádnou a k dětem mým příchylnou.«

Nicméně ale váhal delší čas, nežli se k druhému manželství odhodlal, maje na paměti bolestné zkušenosti, kterých nemocí

ubohé nebožky zažil. Jakmile však se přesvědčil, že dorůstající dcery jeho bez matky býti nemohou, ano jim právě v těch letech, kde se dospělosti blížily, mateřského dozoru více potřebí nežli kdy dříve, neváhal již a pojal za druhou manželku důvěrnou přítelkyni své sestřenice Františky Žábové,[1]) Žofii, dceru Lomnického kupce Mastného, s níž také, ovšem z daleka, spřízněn byl. Sňatek druhý slavil dne 15. února 1859, jak příteli Roštlapilovi dne 18. března psal: »...od 15. února jsem zase ženat, tak že až do Prahy přijedete, najdete u mne zas hospodyni, která Vás s touž srdečnou upřímností ráda uvítá jako nebožka.« Byl to odvážný krok, ale štěstí Erbenovi přálo; neboť druhá manželka nadána byla týmiž vlastnostmi jako první a jmenovitě děti v ní neměly macechy, nýbrž dobrotivou, srdečnou, pečlivou matku, která je opatrovala a vychovávala tak laskavě a moudře jako by byly její vlastní. Pln radosti píše Erben Roštlapilovi v listě svrchu dotčeném: »Potud nemám příčiny litovati toho kroku a moje děti také nemají; má je ráda, stará se o ně i pracuje na ně jako vlastní matka a nejmenší děvče jest jejím pravým mazánkem.« Podobnou o ní chválu psal Rybičkovi a Roštlapil, důvěrný přítel celé rodiny, o ní se pronáší takto: »Rovněž jako s první přálo nebe Erbenovi s druhou manželkou, jejíž dobrotu srdce, jasnou a zdravou mysl každý si zamilovati musí, kdož ji blíže pozná. Pozůstalým třem dcerám Erbenovým byla a zůstává až posud pravou matkou.«

Maje domácnost rozšafnou hospodyní a děti laskavou matkou opatřeny, věnoval se opět vší silou pracím literárním, kterým ovšem úřední zaměstnání někdy překážela. Vyjma cestu v měsíci září do Plzně, kamž se za příčinou nějaké pozůstalosti svých dětí odebrati musil, a návštěvu u milého přítele Roštlapila v Opočně meškal celý čas v Praze, jelikož mu odevzdány byly od knihovního úřadu knihy neradicirovaných živností, aby dle nového nařízení založil tak řečené »záznamné knihy o prodajných živnostech«. O jiné úřední práci píše Rybičkovi dne 6. ledna 1860: »Přenesl jsem z kostela sv.-Mikulášského do archivu tak řečená Requisita k dosažení práva měšťanského v Praze asi 30.000 listin, křticí listy, propustní listy, vysvědčení zachovalosti atd. Třeba to jen srovnati do abecedního pořádku a jaký to materiál k historii

[1]) Byla vdána za učitele Pavla Režného ve Mšeně a zemřela 2. února 1887. Nebožtík Erben velikou důvěru v ni měl.

jednotlivých rodin v Praze, ovšem jen asi od r. 1620 počnouc.« Vedle těchto úředních prací zanášel se spisováním historie pražských ostrostřelců, připravoval k tisku legendu sv. Kateřiny a čtvrté i páté sto nápěvů k národním písním od Martinovského harmonisovaným; mimo to třetí svazek druhého dílu Výboru a sbíral dále materiál k národním pohádkám a kü pokračování Regest. Ač tou dobou nemocen nebyl, přece jej napadaly smutné myšlenky, když znaje chatrnost zdraví svého tu spoustu práce uvažoval, kterou ještě ukončiti mínil. Těše nemocného přítele Rybičku píše mu dne 6. listopadu 1860: »Zarmoutila mne velmi zpráva o Vaší nemoci a nemohu Vám než úsilně raditi, abyste se co nejvíce možná hleděl ušetřiti přílišnému namáhání jakéhokoli způsobu se vyhýbaje. Jste tím povinen i své rodině i národu; neb když i méně budete pracovati, avšak delší čas, zajisté více uděláte nežli se příliš namáhaje. Smutným nám toho jest příkladem ubohý Chytil,[1]) jenž, jakož mi pravil p. Palacký, již nikdy více pracovati nebude. Avšak tuto Vás napomínám — sám jsa v témž snad stavu jakož i Vy. Já již nyní dobře vím, na jakou nemoc sejdu, rok od roku sama se hlásí vždy hlasitěji a hlasitěji a mám jisté tušení, že umrtí Vašeho v novinách čísti nebudu! Kéž by mi možné bylo jen těch prací dokonati, které mám rozdělány již od několika let!«

Mínil, že umře souchotinami; ačkoli k této důmněnce měl podstatnou příčinu, přece poslední příčina jeho smrti byla jiná. Ale v době té ovšem jinak mysliti nemohl o příčině smrti své, jak to již způsob souchotin s sebou nese, podle kterého churavý brzo úlevu brzo pohoršení cítí. Tak píše příteli Rybičkovi v nedatovaném listě, který však do doby té náleží, a těší jej nemocného příkladem sebe: »Co se mne týče, známo Vám také, že od mládí často jsem churavěl, ano divím se tomu, že jsem potud vydržel a v pokročilém věku že mohu více a déle pracovati než jsem mohl za mladších let. Kdybych byl před 20 lety psal bez přetržení dvě hodiny, již se mi ukazovala krev a nyní psávám v úřadě kolik hodin a doma též a žádných velkých obtížností necítím v prsou a s krví již od několika let mám pokoj.« Ale polepšení nebylo stálé; symptomy souchotin navracovaly se po nějaké přestávce zase a Lavrovski, jemuž se Erben r. 1860 při jeho návštěvě v Praze propůjčil za průvodčího, měl dobře, když mu

[1]) Moravský zemský archivář; zemřel 10. února 1861.

pak z Varšavy psal, aby se šetřil, že jeho jest zapotřebí, aby vedle Hanky udržoval vzájemnost literární mezi Čechy a ostatními Slovany. Jsa v létě r. 1860 u přítele Roštlapila chválil si způsob zdraví svého jak to byl také psal Rybičkovi; ale již dne 10. února 1861 stěžuje si Roštlapilovi: »Co se mne týče, chválil jsem si, když jsem byl posléze u Vás, že zdraví moje znamenitě se zlepšilo, nyní však musím právě opak toho říci; nebyl jsem v zimě nikdy tak chatrný jako nyní, ačkoli vždy přece každý den do úřadu chodím; moje tuberkule začínají se mi ozývati způsobem, který mne velmi znepokojuje, a kdo mne vidí, každý shledává na mně, že jsem se na zdraví velmi zhoršil. Zrevidoval jsem si za tu zimu své sbírky písní národních, i v pověstech znamenitě jsem ku předu postoupil — zdali ale to všecko uzřím vytištěné a zdali obyčeje národní, které mi nejvíce na srdci leží, budu moci sepsati a vydati, to Bohu známo! Zůstal jsem na tom, že si letos vezmu dovolenou — ač budu-li živ — na 6 neděl a že se usadím v Roztokách, neb jest to blízko Prahy a zdravá krajina. Zatím však to jsou jen plány a skutek ještě daleko.«

Zdraví jeho ovšem brzo se poněkud zlepšilo, ale Erben dobře věděl, že to nebude míti stálosti; proto také neměl aspoň činného účastenství v čilém politickém ruchu, který po válce italské na konci r. 1859 v celém Rakousku a v Čechách zvláště nastal, ač ovšem běh věcí velmi bedlivě, ale také nedůvěřivě sledoval a přátelům na venkově žijícím zprávy o tom, co v Praze se děje, rád dával. Tak psal Roštlapilovi o známé deputaci, která v červnu roku 1860 stížnosti a přání Čechů v pamětním spise shrnuté ve Vídni odevzdala, dne 5. července 1860: »Slíbil jsem Vám, že Vám po příchodě svém do Prahy hned budu psáti, kterak ta deputace ve Vídni pořídila. I vyptával jsem se na to hned u svých známých, ale hlasy byly sobě odporující: jedni pravili, že tam nic nebyla platna, jiní pak, zvláště mladší, velmi mnoho pro to mají nadějí. Čekal jsem tedy, ač bych s dr. Riegrem samým mohl mluviti. Načež Vám tato zpráva buďiž: petice netýkala se jen povolení novin, nýbrž byla to řádná stížnost na vše to utiskování, jež se Čechům od jistých úřadů od l. 1848 děje, bať ani to se neopomenulo, že nyní ve Vídni v radě říšské[1]) kmen český

[1]) Míní se rozmnožená rada říšská, která r. 1860 do Vídně svolána byla, z jejížto porad vyšel pak diplom říjnový.

ani jediného svého zastupitele nemá. Ten spis byl podán v originalu císaři samému, který těm dvěma osobám, když žádosť svou také ústně přednesli, odpověděl: »Ich werde es untersuchen lassen«. Přepisy toho spisu dány byly některým ministrům, jako Thunovi, Gołuchowskému, Thierovi a některým údům říšské rady, J. Strossmayerovi, Graničanimu a j. Nejvíce z ministrů si chválí dr. Rieger Gołuchowského, že deputaci netoliko zúplna vyslechl, ale i na věci bedlivě se vyptával; audience u něho trvala skoro dvě hodiny. Když vyslaní mu předestřeli, že Čechové nemají žádného zastoupení v říšské radě a taktéž Moravané (neb z Moravy jsou vyvoleni dva fabrikanti rodem cizinci, kteří toliko v Brně a jinde v Rakousích mají své fabriky a že by byli také tak dobře mohli zvoleni býti k zastoupení jiných zemí), odpověděl Goluchowski: »Das habe ich nicht gewusst«. S ministrem samým policie nemluvili, nýbrž tuším s jedním jeho k tomu ustanoveným radou, jenž dal deputovaným slovo, co se novin dotýče, že povolení na ně zajisté dostanou. Vederemo! V celku oba poslaní jsou sami se svým výsledkem spokojeni, ale účinek cesty jich ukáže se teprv později. Však jisté také jest, že hned po návratu jich jistá Čechům nepříznivá strana v Praze počala naproti té petici agitovati a vyslaní její, odšedše na oko za jinými ovšem příčinami do Vídně, zajisté neopomenou se všemožně přičiniti, aby účinek deputace české přivedli na zmar. Protož nemnoho mám naděje.«

Vůbec v době té velice jej zajímala záležitost novinářská, jelikož věděl, že bez samostatného listu nebude lze přání a tužby národu českého na veřejnost pronášeti a dobrému jeho právu k platnosti dopomoci. Očekával toužebně, aby dr. Rieger obdržel povolení vydávati list politický; ale byl spokojen, když zatím dr. Krása mohl vydávati list »Čas«, a zastával se ho proti výtkám, které novinám těm se činily. Píše dne 12. listopadu 1860: »O novinách Riegrových neslyšíme nic; jistoť ale jest, že od prvního prosince vycházeti nebudou. Kéž by aspoň od 1. ledna 1861 vycházely! Noviny Krásovy jsou sice dobré, horlivě se ujímajíce národnosti české ve školách i v životě; ale co se dotýče tendence politické vůbec, pohřešujeme, tak jakož i Vy, v nich jistého základu. I nemůže také jinak býti; neb dr. Krása nikdy nebyl publicistou ex professo, jako dr. Rieger; proto také nenalézáme v jeho novinách žádných tak zvaných úvodních článků

od něho samého sepsaných. Ty noviny se rediguji takořka samy a dobré články a dopisy, jež přinášejí, jsou jen potud redaktorovou zásluhou, že jim v listu svém propůjčuje místo. Zatím buďme rádi, že máme ty, dokud nebude lepších.«

Ovšem ale žehral na novináře, že píšíce rychle kazí správnost jazyka českého; a mnozí literáti očekávali, že Erben o to se zdvihne veřejně, aby novináři donuceni byli správnější češtině se učiti; tak psal dr. Čejka dne 25. ledna 1861 Erbenovi: »Mně se žaludek obrací, když ty noviny čtu někdy okem gramatikáře, který s Vámi sdílí hlubokou šetrnost k historické ryzosti našeho mateřského jazyka! Pfleger chválí Hálka a bývá od něj chválen. Prosit! Co pak není pomoci?« Ale účinné, jak již svrchu dotčeno, neměl účastenství v politice, leč bychom za to považovali píseň »o důležitosti volby«, o které však na jisto pověděti nemůžeme, zda-li skutečně Erben ji složil. Naráží na jeho autorství J. Vocel, an 13. února 1861 Erbenovi psal: »Ta báseň ,o důležitosti volby' velmi se mi líbila; skladatelem bude nepochybně ten, jenž se podpisuje K. J. E.? Již v neděli zpívala se v Žebráce i v Berouně, jenom že ten zdejší básník, který též musí za křem sedě zpívati, přidal ještě dvě zde přiložené sloky. Co o nich soudíte?« Do prací a agitací politických však se nepouštěl poznav, že tělo jeho předkem pokoje potřebuje, aby tuberkulosa nepokračovala.

S plným vědomím nemoci své psal dne 28. února 1861 Roštlapilovi: »Můj neduh se nepohoršil, nébrž znamenitě ulevil, tak že se mi některý čas zdá, jakoby mi nic ani nechybělo. V noci mám nyní zúplna před kašlem pokoj a spaní, které mne jeden čas opouštěti počínalo, zase se dostavilo a tak i slabota tělesná přestala. Z toho poznávám, že příčina přitížení a ulevení záleží v povětrnosti a také v tom, když tělo sobě trochu pohoví; a to mi dává dobrou naději na budoucí léto, kdež sobě po mnoha letech poprvé trochu chci skutečně poshověti. Ač má povaha tělesná již od přirození k tuberkulím je náchylná, však nejvíce mi uškodila za jedno nynější místnost archivní, kdež v zimě se topí až se kamna rozstupují a nohy předce zábnou a kdež každou chvíli z topeného choditi se musí do vedlejší místnosti pro listiny a rukopisy, ve které tak zima jest jako v pravé lednici. K tomu náležejí silná prsa a nikoli tak jako má choulostivá. Za druhé mi uškodilo nařízené tříbení staré registratury v bývalém kostele sv.-Mikulášském; když jiní úředníci, kteří mnohem pohodlnější

práci mají, času letního sobě vezmou na čtyři, šest i osm neděl dovolenou a na venkově sobě hoví, musil jsem já čas letní po čtyry poslední roky 1857 až 1860, když venku bylo nejpěkněji, v lednici sv.-Mikulášské přehrabávati staré papíry a do sebe lokati třicetiletý černý shnilý prach. Nejvíce jsem toho zkusil roku 1857, když jsem sám všecko dělal a potom za následek celé chumáče papírového prachu vykašlával. Vida, že to tak nepůjde a že bych brzo přišel o život, žádal jsem, aby mi dán byl pomocník a jmenoval jsem Ranka. Purkmistr k tomu hned svolil a já měl úlevu. S počátku jsem ovšem musil pracovati s ním, ale potom, když Rank se do té věci vpravil, musil sám s pomocí dvou hošíků z registratury, které jsem jemu vyžádal, nejhrubší práci konati a já jsem si jen nechal, co on zastati nemohl. Za náhradu přičinil jsem se, že se stal skutečným úředníkem při archivu pod jmenem adjunkta...«

Snaha a povinnost šetřiti zdraví a mimo to běhy, kterými věci politické se nesly, byly na příčině, že Erben, ač vybízen byl, o mandát poslanecký se neucházel. Píše o tom dne 14. března 1861 Roštlapilovi, který k zahájení sněmu do Prahy zajeti mínil: »Bude to asi shon a ten život na sněmě samém, jako když kočku a psa do jedné klece zavře! Jsem věru rád, že se na ty »ljuté boje« mohu jen z pozdálečí dívati... U nás se dějí rejdy, jak z novin se dovídáme, a my zde v samých rejdech a šmejdech žijeme. Poražená rada městská všemi prostředky intriguje, aby nalezla regress na sněmě; jak se na naší Malé Straně v Lázni bojovalo o kandidáta, bezpochyby jste četl v novinách. Jest tu divný život; kde dříve byli Němci páni, jsou nyní Němci zuřivci; kdo byli dříve nulami k německým jednuškám se přidávajíce a je sílíce, jsou nyní opět nulami, ale na stranu českou se přiklonivše, protože vyhrála. Bůh ví, co z toho bude. Já od sněmu také mnoho neočekávám, jedno proto, že složen bude ze živlů, jak jsem řekl, sobě ve spolek protivných a nepřátelských a za druhé, že příliš krátký čas mu vyměřen. A bude-li každý poslanec aspoň jednou chtíti mluviti, aby jeho voličové věděli, že tam nespí, tehdy projdou ty tři neděle jen samým mluvením a ke skutkům ani nezbude času. A co tu je věcí, které se všecky na sněmu mají vyříditi! Vybízeli mne, abych také někde kandidoval; ale já řekl, že potřebuji pokoj a že prosím, aby mi ho také popřáli. Vždyť pak jest kandidátů tolik, že by jimi

tři sněmy osaditi mohli.« Vyhnuv se takto hodnosti a práci, kterou by jinak byl považoval za povinnost vlasteneckou, měl pevný úmysl, napotom více se šetřiti, než to posud činil, ač nevěděl, jak poměry při pražské obci se ustálí, když bývalý purkmistr Vanka, jenž Erbenovi velice přál, odstoupiti s úřadu musil. Píše o tom v témž listě: »Co se mého zdraví anebo nezdraví dotýče, je to v míře takové, že není sice dobře, ale také není zle; pracuji doma i v úřadě, ale všudy jen mírně, v ničemž se příliš nenamáhaje. Ač nyní rada městská bude strany naší, však pochybuji, že tak laskavého ke mně představeného budu kdy více míti, jako byl předešlý purkmistr Vanka!« —

Co hluk politického boje za ministra Šmerlinga po Čechách se rozléhal, zůstal Erben svému předsevzetí, býti mu vzdálen, věren a pracoval pílí obvyklou na poli vědeckém neodmítaje ovšem od sebe služby vzájemnosti slovanské. Když po smrti Hankově Smolér a Horník na něm žádali, aby na sebe přijal dozor nad seminaristy, kteří z Lužice v Praze bohosloví studovali, podjal ten čestný úřad velice rád; jinak ale chtěl věnovati letní dobu r. 1861 zotavení tělesnému přebyvkami na venkově, a vzal k tomu konci po prvé několikanedělní dovolenou. Píše příteli Roštlapilovi dne 24. července 1861: »Pěkné nynější počasí jest tak velmi lákavé, že se mi zdá býti hříchem nechati ho projíti a venkova neužiti. A mám-li již jíti někam ven, první moje myšlenka jest vždy Opočno. Až Vás tam dva, tři dni pozlobím, půjdu zase domů a za některý den potom se podívám na jiná místa po blízku Prahy jako do Kutné Hory, Mělníka, snad také do Rakovníka etc.«

V Opočně meškal týden; když se do Prahy navrátil, odebrala se manželka jeho do Lomnice a dvě dcery do Žebráka, kdež horkou nemocí těžce se rozstonaly, tak že Ladislava zaopatřena býti musila. Několik dní ztrávil u dětí nemocných, pak se vrátil do Prahy, odkud dále nevyjížděl. »To jsou«, píše Roštlapilovi, »tedy ty rozkoše mé první letošní dovolené.« Začátkem podzimku bral před sebe horlivěji práce literární a dařily se mu proto lépe, že se cítil tělesně zdravějším a silnějším. Dokonával nápěvy, Čítanku slovanskou, staral se o časopis Právník, jehož články co do slohu a správnosti jazykové opravoval. Práce ta mu mnoho času ubírala, jak příteli Roštlapilovi dne 19. ledna 1862 psal: »Největší pak práce, která mne nyní tíží a nejvíce

času mi ubírá, jest Právník. Všecky rukopisy musím napřed čísti i opravovati a mnohé dokonce předělávati a pak na mne ještě čeká první korrektura, totiž špinavé prádlo! a za to mám za tištěný arch 5 zlatých«. O politiku nezavadil leč sem tam v listě přátelském jako na př. psal v témž listě Roštlapilovi: »Čas se zvrátil docela na Šmerlingovu politiku. Nedávno měl článek, kdež radí, aby všecko zádušní jmění státu ku prospěchu bylo prodáno, začež by se prý 190 milionů utržilo a kněžstvo i fundační mše atd. aby potom od státu byly placeny. Sumou 190 milionů uhradí se státní deficit asi na 1½ léta a co potom? Stát nikdy nebude mít z toho nic, leč nové břemeno a země větší daně a kněžstvo? — to bude asi na tom stupni jako jsou nyní úředníci, bude z úplna v rukou politické správy. Toť ovšem nejlepší prostředek vlasteneckým kněžím ústa zacpati a na frankfurtsko je předělati!«

Ač práce mnoho bylo, přece se cítil i na jaře dosti svěžím, jak Rybičkovi dne 6. března 1862 psal: »Mnohonásobné robotění mi sotva jednou v týdni tolik času dopřeje, abych se v besedě měšťanské ukázal, by věděli našinci, že jsem ještě živ. Ovšem dvě hodiny každého dne ztratím pouhým choděním, totiž dvakráte z domova do úřadu a zase domů, neb zůstávám na Malé Straně proti Lobkovickému domu, maje odtud do radnice půl hodiny cesty, ale to právě prospívá ke zdraví mému, neb od té doby, co tam na Malé Straně bydlím a chtě nechtě choditi musím, jsem zdravější a plvání krve, které se mi za let předešlých každého roku více méně dostavovalo, zúplna pominulo.« Mimo práce své sledoval bedlivě ruch literární dával i přijímal rád zprávy o něm. Tak děkuje v listě právě dotčenám Rybičkovi za spis bratří Jirečků »Die Echtheit der Königinhofer Handschrift« a přičiňuje k tomu: »Nyní snad již ti najatí..... zalezou do boudy, ač nedostanou-li nového materiálu k štěkotu svému z Prahy od p. J. J. H., jenž se s p. V. N. v jedné zdejší hospodě při pivě vyrážel vyhledáváním a rozebíráním slabších stránek spisu toho; ovšem že se oba svatosvatě ohražovali, že o pravosti Kr. Rukopisu nepochybují, ale pp. Jirečkové nemají prý pravé známosti věci a zdejších okolností! To hned jedna námitka, zda-li pravá nebo nepravá, jedno jest, jen když se něco namítne. Snad by takovýto pomocný z Prahy recept p. Fejfalika uzdravil.«

Též velmi toužil na poměry v učené společnosti a píše

Rybičkovi na dotaz, kdy jeho článek »o erbích a pečetech duchovního stavu v Čechách« v aktech společnosti té tištěn bude, že strany věci té sekretáře Weitenwebera se zeptal a praví: »Z omluvy jeho, proč potud článek Váš není vytištěn, vysvitlo, že do předešlého svazku sešlo se najednou pět slovanských článků; i zhrozili se toho p. prof. Höfler, který nyní učenou společností vládne, s p. Veitenwebrem a pod rukou usnesli se, aby se ty články po sobě netiskly, neb by se tak mohlo zdáti, že »aktenband« vypadá jako slovanský, ale musilo se mezi každý vraziti po článku německém — pro rovnoprávnost!... A tak nyní prý je řada na Vašich erbích etc.... Ostatně oznamuji Vám, že v naší učené společnosti živel německý, ovšem vinou našinců — buď netečných anebo bojácných, aby si přízně německých professorů nezkazili, o českých zrádcích nemluvím — zúplna opanoval, tak že za krátký čas naditi se můžeme statutu, který slovanský jazyk z akt společnosti vyloučí. A kdykoli jaké místo uprázdněno, jako posléze po Šafaříkovi, dostane se na ně jen ten, kdo ve své německé jízlivosti proti Čechům se osvědčil, aneb jak se Palacký vyjádřil »ein oktroirtes Mitglied«; mínil tím cizí professory s hůry dekretované. Jsou to smutné poměry nynější a a naděje na budoucnost neveselá!«

V červnu téhož roku 1862 uvítal v Praze V. J. Chroševského, jenž mu byl odporučen Sreznĕvským a do Čech přišel, aby na cestě své po Slovanech také poměry historické a národní v Čechách poznal. Když milý host ruský Prahu opustil, chystal se Erben na výlet do lesů Podbrdských; než se tam vydal, navštívil s přítelem Roštlapilem děkana Rojka v Budini a začátkem srpna vypravil se do Žebráka, kde do začátku září pobyl. Navrátiv se do Prahy začal ve skutek uváděti dávný úmysl, převésti totiž na jazyk český kronyku Nestorovu, z níž některé částky již před nějakým časem byl zčeštil. Mimo to měl opět zřetel k Výboru literatury a umínil si vzdáti se za tou příčinou spoluredaktorství Právníka, aby pro Výbor více času získal; také pomýšlel na konci toho roku opět na druhý díl Regest a zmiňuje se poprvé v listě k Rybičkovi o práci, sebrati zprávy starých kronikářů v Čechách až do vymření Přemyslovců, práce to, kterou byl již r. 1846 začal.

Celkem náležel rok 1862. k nejšťastnějším, které Erben prožil. Nejen že se cítil tělesně zdravějším nežli kdy dříve, nýbrž že se

také dožil několika skvělých uznání svých zásluh o vědu a vzájemnost slovanskou. Již roku minulého zvolila jej universita charkovská čestným členem, roku pak 1862 stal se v máji dopisujícím členem císařské akademie vídeňské, v srpnu obdržel komanderský kříž řádu sv. Anny, k čemuž slavnost tisíciletého trvání říše ruské příčinu dala, a v prosinci přidružila si jej císařská geografická společnost v Petrohradě za člena. Přijal tato vyznamenání vděčně a se skromností sobě vrozenou; píše o tom příteli Rybičkovi dne 8. října: »Již nedávno jsem pravil doma své ženě, že nebudu dlouho živ, soudě z toho, čeho se dočekávám: tu mne císařská akademie zvolila za svého člena, tam zas cár ruský mi udělil řád sv. Anny druhé třídy; neschází již nic, než abych vyhrál z loterie, neb aby mi někdo odkázal asi 50.000 zl.; leč mohu bez starosti býti, toto třetí zajisté se nepřihodí. Jeden však nemalý prospěch z toho mého dvojího ovšem nezaslouženého vyznamenání mi přišel, totiž ten, že jsem při té příležitosti zjevně seznal, kdo mi přeje a kdo je mým nepřítelem, třeba se byl prvé vždy přívětivě ke mně choval; nyní již nebylo mu možné se přetvářití; tak byl ohromen, že se mi vyhýbá. Co se týče zvolení mého za člena akademie, mrzí mne, že pro mne propadl Tomek, jenž toho zajisté více zasloužil než já. Nezvolili ho proto, že jej znali, a mne zvolili proto, že mne neznají.« A tak se mu končil 1862. klidně a radostně, jakož vysvítá z listu jeho daného Rybičkovi dne 18. listopadu: »Já dne 7. t. m. odbyl 51. rok života svého a za to jediné Boha prosím, aby mi popřál zdraví dotud, až bych ukončil své počaté práce literární a dětem svým aspoň takové vychování a vyučení opatřil, aby se po smrti mé samy mohly dále živiti. Moje nejstarší dcera Blažena odbyla dvouletý kurs učitelský pro čtyry třídy s prospěchem výtečným, čímž mi velikou radost učinila, a nyní hledám, abych ji mohl někde v Praze na školu dívčí dostati zatím za podučitelku industrialní; časem může se dostati za skutečnou učitelku a bude pak živobytím jakž takž pojištěna.«

Jako na konci roku 1863 tak i od začátku r 1863 pokračoval v pracích svých literárních, jen že s Nestorovým překladem mnoho ku předu nepřišel, jednak že při světle příliš dlouho pracovati nemohl, s druhé pak strany pravě tehda velice horlivě si dopisoval s ruskými učenci, jmenovitě se Srezněvským a Lavrovským; onen mu opět odporučil O. F. Milera, cestujícího do

Čech, aby poznal českou národní poesii, tento pak mu vřelým slovy děkuje, že tak horlivě udržuje slavjanofilské svazky s Rusí, začež mu hrozí, že r. 1863 přijede do Prahy, odkud jej násilně jako divoký barbar vezme s sebou na Rus. Nastalým jarem věnoval se pilněji překladu Nestorovu a práce tak zdárně pokročila, že naději měl do podzimka býti hotov, a to tím snáze, an začátkem r. 1863 spoluredaktorství Právníka se vzdal. V létě pak mínil nějaký čas užívati čerstvého vzduchu venkovského, který mu loni tak výborně dědil, i měl naději sejíti se s upřímným přítelem Rybičkou, jenž po delší nemoci dvouměsíční dovolenou v červnu a červenci obdržel, jíž v Čechách užiti chtěl. Píše mu dne 20. června 1863: »Těším se srdečně na to, že Vás po tolika letech opět jednou spatřím a tuším, že se jeden druhému podivíme, kterak nás padesátka zřídila. Roku 1849. jací byli jsme to ještě jonáci a jaké zámky jsme si stavěli v povětří! Ale nyní již všecky ty pěkné naděje a plány se sesuly a nezbylo leč trochu mrzutosti. Leč o tom si povíme ústně«. Psal tento list do Chrudimi, kde Rybička od začátku června na dovolené meškal. Schvaloval příteli, že dovolené chce užívati v Čechách, dokládaje však: »Nevím, zdali jste vlast nalezli v týchž zlatých barvách, v kterých se obyčejně jevívá zdaleka těm, kdo po ní touží.«

Narážel těmi slovy na ztrátu, kterou Praha utrpěla úmrtím šlechetného purkmistra Pštrosa, na bezpříkladnou tyranskou persekuci veřejného tisku odsuzováním kauce novinářské a žalářováním redaktorů[1]) a pak na roztržku v táboře národním, která počavši již za polského povstání r. 1862 nyní již zjevně a tak vášnivě se ukazovala, že nepřátelé národu českého radostně nad ní jásali. Píše o tom Erben Rybičkovi dne 26. června: »Dnes jsem potkal p. archiváře Musila; přijel z Vídně a vypravoval, kterak tam jásají nad tou roztržkou mezi Čechy domnívajíce se, že jedni druhých potrou a že nezůstane nic po těch nenáviděných Češích nežli snad chomáč vlasů.« Bylať to roztržka, kterou hlavně mladší pokolení v Čechách způsobilo domnívajíc se, že při povstání

[1]) Dává o tom zajímavou zprávu Roštlapilovi dne 17. prosince 1862: »Za kanovníka Štulce pan kardinál již usouzenou pokutu 1000 zl. položil a takto jest naděje, že se nepodaří, co jistí pánové zamýšleli, aby mu totiž odňat byl kanonikát. Také prý prohlásil p. kardinál, že odsouzení Štulcovo jistou měrou pokládá i za odsouzení svého přesvědčení. Biskup Jirsík při jedné hostině, tuším v Blatné, veřejně se pronesl k Štulcovi, kterýž tam také byl, že ho navštíví, kdekoliv bude uvězen. A takto se Štulc na to již těší.«

polském činiti jest o věc demokracie; ovšem povstali Poláci proti samovládci ruskému, ale nikoli za příčinami demokratickými, nýbrž proto, že se domáhali samostatnosti státní, při kterémžto úmyslu je nevedly názory demokratické. Neboť známo, že aristokracie, ani polská ani ruská, nepomýšlela na demokratický čin, sprostiti sedláka hnusného nevolnictví; to mocným slovem svým provedl ruský cár, samovládce sice, ale při tom jeden z nejšlechetnějších panovníků novější doby, který nad to více právě r. 1861 k tomu směřoval, aby Poláky s Ruskem smířil. A proto nejen toho litovati jest, že emigrace polská, nechtíc dopustiti, aby velkokníže Konstantin a polský markrabí Wielopolski smíření to provedli, neblahé ono povstání rozdmýchala, nýbrž nám Čechům želeti jest, že v národním táboře posud jednotném se vyvinula strana, která Polsku proti Rusi přejíc za demokratickou se považovala. Spor mezi Polskem a Ruskem nezakládá se ani na příčinách politicko-demokratických ani náboženských; proto cár Alexander I., ač katolicismu přál, nicméně potlačiti musil povstání polské r. 1831, jako také r. 1862 cáru Alexandru II. jiného nezbývalo, ač zrušením nevolnictví selského dokázal, že má více lásky k lidu než šlechta na Rusi a v ruském Polsku. Při tom sporu činiti jest o velmocenské postavení Ruska naproti sousedním říším a pokud tyto nepropustí území z bývalého Polska sobě přivtělené, potud také Rusko se ho vzdáti nemůže. Protož také ti Poláci, kteří přes všecku horoucí lásku k vlasti toto historickými okolnostmi Rusi vnucené postavení rozšafně uvažovali a uvažují, spravedlivěji soudili a soudí o poměru tom, jako na př. Maciejowski, Wielopolski, R. Hube a jiní, a přísnější dějezpyt polský nyní si již předkládá otázku, zda-li neštěstím ubohého národu polského ono zlopověstné až všetečně demokratické »Niepozvalam« aristokratické republiky polské a zorganisovaný v ní nepořádek konfederací nejsou právě tak vinny jak zeměchtivost machiavellistického krále Bedřicha II.? Ovšem jest Polsko otevřenou ranou na těle cárství ruského a ten by nebyl synem lidské matky, kdo by nejhlubší soustrastí nad osudem Polska jímán nebyl; ale spor mezi Poláky a Rusy jest »spor Slavjan meždu soboju, domašnij starij spor«, jenž rozhodnut bude zákonem historické nutnosti, spor, jenž zahrnuje v sobě otázku již Puškinem položenou: »Slavjanskije-l ručji soljutsa v russkom morě, ano-izsjaknět?« Protož ti, kteří v udusení polského povstání viděli snahu Ruska zachovati své velmocenské postavení,

— jakož to také činilo Prusko roku 1848 a Rakousko r. 1846 potlačením vzpoury v svých polských zemích — nepovažovali boje mezi Poláky a Rusy r. 1862 za boj demokracie proti absolutismu, nýbrž za boj bratrovraždný, jímž jediný mocný stát slovanský seslaben býti mohl. Zda-li rozcházení se v otázce rusko-polské byla jediná příčina, že národní strana v Čechách se rozpoltila na dví, aneb byly-li v tom také příčiny jiné, ať rozhodnou ti, kteři v tom podíl měli; jisto jest, že od polského povstání tak zvaná demokratická strana česká od strany a programu Palackého se lišiti počala a že tedy otázka ruskopolská veliký vliv měla v záležitosti české, otázka, o níž také vzhledem k nám Čechům užiti lze slov Puškinových: »vopros, kotorago ně razrešítě vy« (otázka, které nerozřešíte vy).

V této vnitřní roztržce, že Erben stál při straně Palackého, nepřekvapí žádného, kdo Erbenův názor o Slovanstvu a Rusku zná a že ani v ryze politických otázkách od strany tak zvaných Staročechů čili konservativců se nedělil, rozumí se samo sebou při muži, jenž vlastencem se stal a odchován byl v době, kde národní vědomí ještě velmi tenké kořínky mělo, jenž všecky ty nesnáze, překážky, odpory a zlovůle znal a zkusil, které překonati bylo vzkřisitelům národu českého, jenž vděčně uznával snahy vlasteneckého kněžstva a části šlechty, kterých si dobyli o probuzení a utužení lidu svého. On považoval za úkol zdravé demokracie, aby u veřejném politickém a státním životě měly místa všecky historické organismy, všecek demos, všecek národ, jak se vlivem a tokem historie své vyvinul. Protož také litoval řeči, kterou Sladkovský v příčině návrhu Palackého na opravu volebního řádu r. 1863 v českém sněmě měl; píše v té příčině dne 14. prosince 1863 Roštlapilovi: »By nebývalo řeči Sladkovského, byl by Palackého návrh na opravení volebního řádu zajisté prošel, alespoň tak, jak jej arcibiskup pražský a jeho strana zprostředkovati hleděla. Ale svým vystoupením proti aristokracii zkazil všecko.« Maje na mysli vždy to, co by celému národu prospělo a nikoli jen jedné straně sloužilo, ohlašoval příteli Roštlapilovi, v témž listě, že vycházeti bude nový list »Národ« nazvaný, »kterýž sobě za úkol pokládá, lid náš skutečně poučovati a vůbec sobě všestranně počínati naproti listům ostatním, kteří ve strannictví svém již příliš daleko zabředly... a tak lid nevědomý na venkově... skutečně zavádějí.«

Avšak těchto názorů svých nevynášel nikdy na trh t. j. neměl činného účastenství v boji stran články novinářskými neb agitací politickou, nýbrž zjevoval své mínění jen v důvěrných listech k přátelům, nadešla-li k tomu příležitost. Tak na př. když mnohým se nelíbily historické články v Právníku a Rybička na rozpacích byl, kterak by Řehole etc. právní vydati měl, psal mu Erben dne 16. července 1864: »Ostatně prosím Vás, milý příteli, schovejte tu práci, však přijde na ni čas, kde bude lépe přijata, než by snad nyní byla, totiž od našich nadutých mladíků, kteří čím dál tím zřejměji všeho starého začínají zavrhovati co věc neprospěšnou; uhlídáme, daleko-li se svým radikálním rozumem přijdou... Nevím, povšimnul-li jste si posledního čísla kritické přílohy k ‚Nár. Listům‘, kdež se posuzuje časopis ‚Právník‘; praví se tu, že starý ‚Právník‘ proto zašel, že mnoho přijímal věcí staročeských; a v tomto novém ‚Právníku‘, že některé věci staré dobře mohly vynechány býti. Nečetl-li jste to, všimněte si toho.«

Činným býti v politickém boji, k tomu, jak již několikráte praveno, nestačoval mu čas; a právě téhož roku 1864 naléhaly naň práce úřední i mimoúřední, a tížily mysl jeho nemoci v rodině; píše v dotčeném listě Rybičkovi: »Nevím, jest-li to jakás ocháblost mých sil aneb jaká jiná na každý způsob duševní příčina, že tak těžko se vypravuji ku psaní každého listu. Domnívám se, že ta každodenní robota úřední jednotvarná tak ducha mého již opoutala, že se nesnadno jinam uchyluje z obyčejné koleje. A k tomu, co následek stěhování archivu, to nové rovnání, spisování, registrování a při tom ta zdlouhavá organisace zdejších úřadů, od které také nějakého polepšení mého nepříliš blahého postavení se naději[1]) — to všecko i s těmi domácími trampotami učiniti může člověka tak rozmrzelým, že ku práci jiné mimo povinné sotva bude způsobilý. Že jsem měl zase letos doma špitál, kde všecky děti stonaly a nejmladší to životem zaplatilo, to Vám bezpochyby bude známo.« Nicméně však pracoval, jako r. 1863, kde vydal Rhazesovo Ranné lékařství, i r. 1864 pilně dále, an vydal nejen třetí sešit druhého svazku Výboru, nýbrž také se chystal k vydání spisů Husových, za kteroužto příčinou také podnikl cestu do Budišina poznat tam rukopisu Mistra Jana Husi, výklad totiž na ‚Věřím‘, kterýžto rukopis mu pak s ve-

[1]) Stal se také skutečně 12. prosince téhož roku ředitelem spojených pomocných úřadů městských s platem 1600 zl.

likou ochotou do Prahy půjčen byl. Ale spisy Husovy, které ve třech dílech 1864 až 1868 vyšly, zdržovaly Erbena od práce jeho zamilované, jakož v listě svrchu dotčeném Rybičkovi píše: »Domníval jsem se, že odbyv písně národní a třetí sešit Výboru a když již také Čitanka aspoň co do textu hotova jest, že se budu nyní moci pohodlně mimo práce uřední obírati svým oblíbeným úkolem, totiž slovanskými národními obyčeji, a při tom že bych dokonal svazek českých pohádek v próse: ale člověk míní, Pán Bůh mění. Byl jsem donucen přijmouti redakci českých spisů Husových, jež Tempský vydati chce; donutila mne k tomu potřeba peněz a za druhé pomýšlení, kdybych já v to se neuvázal, že to zde vezme někdo jiný, jenž by snad tu věc mohl buď úmyslně nebo bez úmyslu zkaziti. Za tou příčinou byl jsem pro jeden vzácný rukopis v Budišíně...«

Ale i jinak byl Erben mnohonásobně zaměstnán dopisy a dotazy naň vznášenými od učenců zahraničných. Tak požádán byl dne 1. máje 1864 od dr. Jordana jmenem Rusa Gerbelja, jenž anthologii básnickou všech slovanských nářečí vydati chtěl, aby Erben udal, které české básně k tomu by se nejlépe hodily. Mimo to dopisoval si horlivě se Srezněvským a Lavrovským a maje důvěru těchto slovutných učenců a tím i vlády ruské, býval prostředníkem, když se o povolání českých učenců na stolice ruské jednalo. Tak mu ohlašuje Srezněvský dne 20. října 1865, že zřízen kurs o slovanské a ruské paleografii dokládaje, jak by žádoucí bylo, »aby dobří Čechové, kteří se ve všech oborech nejen umění nýbrž i řemesel vyznají«, na Rus se stěhovali, a příplavu Němců do Ruska tak zamezili. Lavrovský pak Erbena žádá dne 8. dubna 1865, by přimlouval Eiseltovi, aby konečně professuru na universitě charkovské přijal: »Obávám se, že dr. Eiselt jest již pro Rusko ztracen, ač jemu k vůli, ani pořád myslíme, že se k nám přijíti odhodlá, již po dvě léta jedné kliniky zde nemáme.« A 28. dubna píše Erbenovi, že zamýšlejí získati H. Jirečka pro stolici slovanského zákonodárství a dr. Gebaura pro kathedru slovanského jazykozpytu; oba však učenci přes všecko delší s nimi vyjednávání míst těch nepřijali. Roku 1865 vysla konečně jeho Slovanská Čítanka t. j. výbor z národních pověstí všech Slovanů a dal se hned potom do překladu Nestorova, aby jej dokončil a pak vypiloval. Téhož roku užil, co možná bylo, na zotavení tělesné; jel v máji do

Budišína vrátit tam rukopisu Husova výkladu na »Věřím«, v létě pak navštívil přítele Roštlapila, krajinu Královéhradeckou, a osmého srpna vypravil se z Prahy na čtyrnedělní dovolenou, již si umínil pod Karlovým Týnem ztráviti, »za jedno proto, že mám tu v okolí mnoho známých a příbuzných, a za druhé, že za hodinu mohu odtud býti v Praze«. Avšak špatné, deštivé počasí nutilo jej, ještě než dovolená se ukončila, do Prahy se navrátiti.

Politický ruch, který po Čechách jmenováním ministra Belcrediho nastal, netknul se Erbena tím směrem, aby od zvyku svého, nevkládati se do činné politiky, byl upustil; opět jen námankou o něm se zmiňoval jako na př. v listě, jejž dne 16. listopadu 1865 příteli Roštlapilovi zaslal: »Nyní v Praze máme jen samé boje, totiž volby do sněmu i do obecního zastupitelstva, ale jsou to boje nestejné: jedna strana, ač slabší na počet, však tím zuřivější a jako ulitá, jež nad to nižádných prostředků se neštítí, jen aby své provedla; druhá, naše, ostýchavá, plná ohledů, aby nikoho neurazila, a každý svůj krok svědomitě odměřující, zkrátka strana poctivá, ale bez ráznosti a na mnoze i netečná. Kdo pak si bude dělati nepřátely? říkají mnozí a proto raději nejdou k volbě. Propadneme-li kde, propadneme naší vlastní vinou, a dobře se nám stane, že posud jsme se nenaučili právo své, ač skromně přiměřené a přistřižené všemožným spůsobem využitkovati. Pravý boj však nastane na sněmu, ovšem zase nerovný; rovný bude teprv tehdáž, až nespravedlivý řád volební bude zrušen a jiný na přirozených poměrech založený vydán. Proti tomu budou se však Němci zle opírati, aby se tak po právu nestalo«.

Za to však r. 1866. učinil znamenitou přetržku v pracích Erbenových válkou, která se proti Prusku vedla. Začátkem téhož roku byl Erben členem komise, která se radila o novém způsobu u vydávání knih matičných a jmenovitě o vydávání sborníků vědeckých, a měl také horlivé účastenství v poradách se strany založení spolku historického v Praze. Přípravy vojenské, jež válku předcházely, vyrušovaly jej však ustavičně z práce a odnímaly mu naději, že se bude moci podívati v letě na venek, by zotavení tělesného nabyl; způsob jeho zdravotní sice se nezhoršil, nicméně však cítil, že se také nepolepšuje. Píše dne 11. června 1866 Roštlapilovi: »Těšil jsem se na to, že se letos zase uvidíme; ale

v takových poměrech, jako nyní jsou, musím se obávati, že z toho nic nebude. Jen tehdáž, když by válka brzy se skončila a když by východek její nám byl příznivý, jak totiž v našich okolnostech příznivý býti může, mohl bych se nadíti, že byste navštívil Prahu, anebo bych se odhodlal k Vám zajeti . . . Moje zdraví, díky Bohu, drží se v stejné míře, není to ani úplná zdravota, — které se již ovšem nikdy nadíti nemohu — ani nemoc. Přicházím sám sobě jako červivé jablko, které po vrchu častokráte dost pěkně a zdravě vypadá, ale vnitř jest jinak«. Nejvíce zdržován byl vpádem pruským od ukončení 4. sešitu druhého dílu Výboru, jelikož k tomu několik rukopisů z císařské knihovny potřeboval, v níž se však po celý čas, co Prusové v Čechách byli, nic pracovati nemohlo. Tím více však pracoval a piloval o překladě Nestorově, tak že jej v polovici listopadu do tisku dáti a překlad r. 1867 vydán býti mohl. V říjnu pak byl v okolí Domažlickém, hledat krojů pro moskevskou výstavu etnografickou.

Nemalou radosť měl, když po odtažení Prusů císař navštívil země české válkou nejvíce zastížené a při pobytě svém v Praze Palackému komandérský kříž řádu železné koruny udělil. Psal o tom Rybičkovi dne 3. listopadu 1866: »Obecnou radost zde způsobilo, že císař pán našeho Palackého tak vzácně vyznamenal; on však také má z toho nevýslovnou radost, ano zdá se, že tím jaksi omládl. Když jsem jemu štěstí přál k tomu řádu, pravil svým způsobem: »Nu, to mne přede vším těší, že konečně uznali, že nejsem žádným rebellantem; vždycky jsem býval líčen jako staats- a gemeingefährliches Individuum; ale teď již jsem očištěn.« Ač s mnohými vlastenci cítil radost z obratu politiky, přece jakýsi temný cit mu překážel, ve trvání toho obratu doufati; neboť píše v té příčině v témž listě: »Dejž Bůh, aby nebylo snad brzy jinak!« Bohužel, že obava jeho se vyplnila. Nemoci, které následkem války nastaly, dotknuly se také Erbena, který o tom 20. září Roštlapilovi, jenž silným průjmem stonal, píše: »Já měl již dlouho průjem, ale nepatrný a proto jsem si toho nevšímal a chodil do úřadu i vykonával své práce jako jindy. Ale po tom přišlo hůře a přidalo se k tomu stydnutí nohou — první stupeň cholery — následkem studené místnosti v úřadě. Tu jsem musil ovšem zůstati doma a několik dní si poležeti a pomocí Boží a dr. Eiselta doufám, že jsem již na dobré cestě k uzdravení, ačkoli člověka, jenž má za sebou již padesátku, nemoci jako smola se

drží a nerády jej opouštějí.« Neduh ten ovšem neposílil těla jeho bez toho slabého a proto se odhodlal, když prof. Zelený se stal ředitelem Malostranského realního gymnasia, odstěhovati se do jeho posavadního bytu na Staré město č. 440—I. v Michalské ulici, aby měl blíže do archivu. Odstěhoval se tam začátkem prosince s přáním Rybičkovi projeveným, aby v něm byl tak spokojen jako v předešlém! Došel v něm pokoje — věčného, neboť jest to týž dům, ve kterém umřel.

Avšak obydlí na Starém městě, do něhož také Šafařík si stěžoval, že zdraví jeho nesvědčí, také na Erbenovo zdraví nepůsobilo prospěšně. Necítil se na dobrém způsobu ostatek zimy, co tam bydlel a protož ovládala jím z jara jakási měkkost mysli jako následek slabosti tělesné. Obdržev od přítele Rybičky fotografie rodiny jeho, děkoval mu dne 17. dubna 1867: »Způsobil jste mi nesmírnou radost takovou, že mi se oči zalily slzou — jsemť již slabý člověk, nemám daleko k šedesátce! Když jsem Vaši Kačičku naposledy viděl, byla maličké děvčátko, obskakovala okolo matinky, za šaty se jí chytajíc, a nyní — zachovej ji Bůh a popřej jí všeho dobrého i vší rodině Vaši v našich smutných dobách! ... Quemque sua fata trahunt. — Vy si stěžujete na hlavu a na žaludek a já počínám sobě více než kdy prvé stěžovati na plíce; pokašlávám a podle toho způsob smrti mé dá se snadno uhodnouti. Dějž se vůle Hospodinova!«

Nicméně však i v témž listě píše o literárních pracích svých, anoť nad to více ohlašuje příteli, »že se odhodlal jeti na moskevskou výstavu,« poněvadž list za listem přicházel z Moskvy a z Petrohradu, v němž on i jiní vyzýváni byli k výstavě dojeti. Velmi důtklivě psal mu J. Sreznĕvský dne 22. března 1867... »Přijeďte Vy sám také; seznejte sami, jak my Rusové umíme či neumíme ceniti zásluhy Vaše i podobných Vám mužů. Přáli bychom si také mezi hostmi Palackého, Riegra, Braunera, Hattalu, Vocela, Hamerníka. Jiným, možná, že budou překážeti ohledy politické, ačkoli v celé věci není politického ani za mák, bať ani býti nemůže. Bože odpusť, jestli takové ohledy někomu se namanou.« Znaje chatrnost zdraví svého nemínil se na pouť do Ruska vypraviti; ale naléhavost a laskavost pozvání a pak touha uviděti očima vlastníma mocnou říši, která v příčině ethnografické jest obrazem Evropy a půl Asie, v jejížto útvarech kulturních se zjevují patrné stopy vítězství křesťanství a Arismu nad sveřepým

pohanstvím a Mongolismem, kterýmžto vítězstvím, jež ovšem předcházely staleté trýzně a boje od ruského bohatýrského lidu vytrpené, ostatní Evropa zachráněna byla od podobné záplavy která tak dlouhou dobu dusila Rus.

Kterak odporná Čechům strana o této cestě smýšlela, jaký křik způsobila ve všech listech liberálních tuzemských a zahraničných, jest příliš v dobré paměti než aby zde o tom šířeno bylo. Nedobré svědomí odpůrců národu českého samo malovalo si ty strašáky, z nichž Čechové pro tu cestu viněni byli, při níž, bylo-li co politického, jediné to jím býti mohlo, že veliký národ ruský má sympathie k sourodému kmeni slovanskému. V tom smyslu také Erben jediné pojímal cestu tu a píše takto dne 27. dubna: »Jest to hluku v Israeli, jest to štěkotu, že se nechceme dáti pošlapati za hnůj pro osení prušácké a že se k nám předce ještě někdo hlásí, jehož oni se bojí, jako šotek kříže!« Ale měl Erben s tou cestou mnoho práce. Neboť komitét výstavní usnesl se na tom, pozvati jisté osobnosti ze všech zemí slovanských, jimžto se poslaly lístky na jízdu svobodnou; z těchto lístků vypadlo na Čechy deset a mnozí, kteří věci jak náleží neznali, myslili, že jen na Erbenovi záleží, opatřiti lístek svobodný a žádáno tedy na něm takových lístků s mnoha stran, kterýmžto žádostem ovšem vyhověti nemohl. Píše sám o tom Rybičkovi dne 7. máje 1867: »Mám s tou výstavou moskevskou a cestou do Rus velmi mnoho práce a dopisování na všecky strany a ještě více mrzutostí, protože nemohu každému opatřiti svobodné jízdy atd. Někteří velmi jsou dotíraví domnívajíce se, že to záleží na mně, aby se poslalo lístků na svobodnou jízdu, kolik mu libo. Již mně ta věc počíná býti obtížná a kdybych věděl, jak se ctí z toho ven, hned bych zůstal doma!«

Do Rus vyjel Erben z Prahy 15. máje. Vrátil se v polovici června do Čech a navštívil dne 23. června přítele Roštlapila na několik dní, aby mu ústně dal obšírnou zprávu o všem, co na výstavě viděl a co v Rusku zkusil. Vrátil se poněkud unaven, jak při jeho slabém těle jinak ani očekávati lze nebylo; nicméně však po krátkém zotavení se dal se do prací obvyklých, ač tehdejší politické běhy tiché práci nepřály, any mysl Erbenovu velmi pobuřovaly. Byl účastníkem pouti moskevské a tedy jako všichni poutníci terčem osočování liberálních a vládních listů. Když purkmistr Bělský úřadu svého se vzdal, rozšiřovány roz-

6*

ličné zprávy po Praze, o nichž Erben se zmiňuje v listě k Roštlapilovi dne 12. listopadu 1867: »Že se náš purkmistr poděkoval z úřadu svého, bude Vám zajisté již povědomo. Jsme všichni u velikých starostech, co se bude díti. Praví se, že místo purkmistra dosadí vláda svého komisara, protože z volby nikdy nevyjde Němec, nébrž pokaždé Čech a snad rozhodnější nežli byl Bělský. Ale také se může státi, že nynější české zastupitelstvo bude rozpuštěno a že vláda bude oktrojovati jiný volební řád, kterým by Němci do rady byli přivedeni. Co by se pak s námi stalo, s úředníky českými, Bůh ví! Že by Němci zle hospodařili nikoho nešetříce, mohli bychom se s jistotou nadíti. Panujeť nyní pravý furor proti nám. Bůh to naprav!... V takovéto rozkošné situaci měj mysl pohromadě a pracuj! Doma žena i děti stěžují sobě, že jsem mrzutý a že celý den kolikrát ani slova nepromluvím; já pak z úmysla nechci mluviti o pravém stavu věci, abych zbytečně domácích nepolekal.«

Ač tyto obavy se osvědčily marnými, předce zůstaly politické poměry Čechům nanejvýš nepříznivými a naplňovaly mysl Erbenovu smutnými pocity, jež se zjevují v listě daném dne 31. prosince 1867 příteli Roštlapilovi: »Zejtra jest nový rok — co nám ten přinese? Věru obávám se ho více nežli snad potřebí jest, vida že se všech stran hrozná mračna válečná se stahují kolem nás. Pán Bůh nás opatruj! Ale tak to přijíti musilo, aby snad časem bylo lépe. Krom toho moje zdraví také není příliš potěšitelné, každou zimu pozoruji ve svých plících větší díru; dlouho-li ještě při všem se šetření vydržím, nevím — ale dlouho to nebude. Co jaro a léto napraví, podzim a zima zase strhne a ještě více přibéře. Kdybych neměl ženy a dětí, pomyslil bych si, ať se děje vůle Boží, neb vím, že se již mnoho dobrého nedočkám; ale myšlenka, co z nich bude, až mne odvezou do Volšan, velmi mne naplňuje starostí.« — Přítel jej těšil slovy velmi laskavými dne 5. ledna 1868:... Jen si vzpomeňte na léta uplynulá — bylo hůře se zdravím Vaším a Bůh Vás přece uchoval; uchová a zachová ještě i nyní při šetrnosti a střídmosti Vaší, kterouž sebe hledíte a hleděti máte... Až přijde jaro a léto, podíváte se zase k nám a já Vás zavezu do hor a lesů našich, kde se u joviálního faráře Hrádovského, přítele mého, budete moci povyraziti, až by se Vám toho na Opočně nezlíbilo aneb sevšednilo.« K listu tomu odpověděl Erben dne 14. února 1868 a to

teprve, když mu Roštlapil dne 13. února opět byl psal: »Co se týče mého zdraví, bylo by dobře, by nebylo ošklivého kašle a krátkého dechu, zvláště když musím vysoko na schody. Což naplat, jinak již sotva bude. Ostatně pracuji jako jindy a myslím, že mne práce nenamahá.«

Práce a vůbec vše, co ducha zajímalo, bylo Erbenovi lékem aspoň potud, že myšlenky jeho od smutného stavu zdraví se odvracovaly. Píše v listě právě dotčeném Roštlapilovi: »Posílám Vám spis Palackého proti Höflerovi jsa přesvědčen, že to jeden z nejdůležitějších jeho plodů, protože bez milosti odhaluje systematickou nepoctivost národních našich odpůrců a jich jedovatého vůdce jako kladivem tluče. Já aspoň tomu spisu přikládám cenu velikou a jen se divím, že Palacký, čím hrobu blíže, tím ohnivěji i odhodlaněji vystupuje jakožto bojovník za práva i za česť naši národní. Dokud byl mladší, byl ve spisech svých velmi opatrný ohlížeje se na vše strany, aby nikde příliš nezavadil; nyní pak jde svou cestou přímo k vytknutému cíli a přijde-li mu kdo v cestu, zvláště způsobem nepoctivým, jak se nyní bojuje proti nám, běda tomu bídníku! Protož nechť ještě dlouho, dlouho buší mlatem svým na svědomí našich nepřátel, jestliže mají jaké!«

Rovněž radostně oznamuje témuž příteli dvoje vyznamenání, jímž poctěn byl tou dobou: »Že mi Vaclík přivezl černohorský kříž, dočetl jste se v novinách; jsem tedy černohorským rytířem, ale bez koně, kterých na Černé Hoře velmi málo mají. Kříž jest vkusný, stříbrný a černě emailovaný; v prostředku v červeném emailu zlatý nápis v jazyku srbském: Za neodvislost Černé Hory léta 1852 až 1853, a na druhé straně: Danilo kníže Černohorský. Netušené toto překvapení vysvětliti se může dílem osobou Vaclíkovou, jenž jest sekretářem knížecím, a dílem také tím, že jsem se lonského roku v Moskvě seznámil s otcem nynější kněžny, ‚krásné' Darinky, jenž s vojvodou Plamenacem také byl přijel na výstavu. Jiná věc, s kterou se Vám musím pochlubiti (proto že vím, že toho nedáte do novin) jest, že jsem dostal za svou dedikaci Nestora briliantový prsten od velkoknížete Vladimíra. Zde v Praze jsem se o tom mimo své domácí nikomu nezmínil, abych se vyhnul klepům novinářským.«

Radostné takové příčiny osvěžovaly aspoň na nějaký čas mysl Erbenovu, která churavostí tělesnou velmi tklivá byla; ač za tou příčinou politice, která tehdáž ovšem nám velmi nepří-

zniva byla, se vyhýbal, přece nebylo lze, i potud se jí vystříhati, aby pranic o ní nebyl slyšel; tak si stěžuje dne 22. března 1868 Rybičkovi: »O našem živobytí v Praze a o té rozkošné svornosti dočítáte se dostatečně z novin a protož netřeba o tom mluviti. Každý rozumný musí uznati, že jedna i druhá strana chybily, co se hádky dotýče, má-li se do sněmu jíti neb nejíti. To mělo zůstati v klubu a tam se měl tento spor vyjednati nechodíc hádat se na trh.« Ale kde mohl, tam se politickým sporům vyhnul, jak Roštlapilovi dne 18. března byl psal: »O politiku se nestarám; podobáť se na vlas našim novinářům; a co nebožtík Havlíček již před dvaceti lety řekl, platı podnes; podobáť prý se to hospodářství černé mši: Nullum Credo — nullum Gloria — solum Offertorium — nulla Benedictio!« Za to však měl radosť z dvojí slavnosti, při založení kamene divadla národního a sedmdesátých narozenin Palackého, jakož o tom psal Roštlapilovi: »Nemluvím ani tak o slavnosti k založení kamene budoucího divadla; bylať to pouhá jako z plotu vytažená demonstrace proti těm vídeňským kezditlačitelům, která se však podařila tak, že cizinci, kteří mnoho slavností ve všech zemích evropských viděli, s podivením vyznali, že nic tak velkolepého jim nikde na oči nepřišlo. Ale slavnost musejní a sedmdesátých narozenin Palackého byla čistě národní a vědecká a sešlo se k ní mnoho kněžstva i šlechty z venkova.« I v rodině zakusil radost anať dcera Bohuslava, učící se hudbě, »přinesla«, jak Erben 20. července 1868 Roštlapilovi píše, »vysvědčení ve všem bez výminky ‚výtečně'; bylať skutečně mezi 42 první, jak mi sám prof. Bachmann, Němec, pravil, s doložením, že mi přeje štěstí, ta holka že každý úřad neb povinnost jí svěřenou výtečně zastane.«

Všelijaké radostné i nepříjemné rozechvění, jež v první polovici roku 1868 zkusil, upevnilo v něm úmysl již na jaře dne 22. března Rybičkovi zjevený, že by se v létě někam na venek buď do Bavor anebo v Čechách podíval. V červenci ustanovil se jeti do Bavor dostav šestinedělní dovolenou od 26. července do 6. září. V den sv. Anny vyjel z Prahy do Domažlic, odtud do Volmavy, kde navštívil přítele svého faráře Krejčího, pak se odebral na Osí (Eschelkamm) v Bavorsku, kde právě tak prof. Tieftrunk meškal, a podívali se spolu do Řezna a odtud si vyjeli do Valhally i na druhou stranu do Siegeshally. »Tím způsobem, píše Erben Rybičkovi, »zdrželi jsme se v Řezně čtyři dni, kdež jsme

také všecky staré památky ohledali. Musím vyznati, že se mi to město nad míru líbilo i ta prostota tamějšího života. Co se Valhally dotýče, zůstáváť věc daleko pozadu za jmenem... Za to tím více mne mile překvapila tak zvaná Siegeshalle, asi 4 hodiny jízdy po lodi nahoru Dunajem na břehu na vysokém vrchu ležící... Jestiť to rotunda s vysokou kopulí, vůkol ní na vyvýšené galerii 36 andělů v podobě panenské skoro v dvojnásobné životní velikosti z kararského mramoru od Schwanthalera překrásně vyvedených, tak že člověk, dívaje se na to dílo skutečně mistrovské ani od něho se odloučiti nemůže.« Jelikož Tieftrunk z Řezna do Prahy se vrátil, zajel Erben sám do Pasova; z Pasova pak do Kušvardy, kde prof. Svobodu z malostranského gymnasia zastal, s nímž vycházky a vyjížďky do romantického okolí činil jako na Královu hlídku (Königswarte, odkudž zkomolené české jméno Kušvarda), »podle které jde stará historická ‚zlatá stezka' od Pasova jednou stranou do Vimberka a druhou stranou k Prachaticům; také jsme byli na Boubíně, někdy sídle poustevnickém bratra Matěje, kdež nyní poslední zbytky pravého českého pralesu ještě se spatřují, na Třístoličné a j. V Kušvardě zůstal jsem 14 dní a nelituji toho. Jestiť to krajina překrásná, vůkol pralesy na horách a pod nimi v nížinách pramenové naší Vltavy. Z Kušvardy jel jsem na Volyň a na Strakonice, jež jsem již z r. 1844 znal, do Písku, abych navštívil svého dobrého přítele Vojtěcha Lešetického, ředitele tamější školy realní, a při té příležitosti abych se také podíval na město a jeho nemnohé památky.«

Ač cestou tou poněkud pookřál a vrátiv se do Prahy hned v práce úřední a literarní se uvázal, přece nemohl zbyti jakési ob čas na něj jdoucí předtuchy, že života jeho již na krátce, a v takových okamženích tížila jej myšlenka, jak málo prý toho dokonal, co v mládí svém si byl předsevzal. Když jsem mu dedikoval svoje vydání knihy Tovačovské, psal mi dne 29. září 1868: »Vaše dedikace knihy Tovačovské mne nad míru překvapila. Nemohu Vám ani popsati toho citu, jenž mne v prvním okamžení zajal: radost i smutek, ano i jakási hořkost mísily se v jedno. Radoval jsem se i raduji z tohoto zjevného a nenadálého důkazu vzácné přízně Vaší; ale co pravíte o vděčnosti v příčině užitku ze spisů mých, naplnilo mne zármutkem, když jsem pomyslil, jak málo jsem z toho, co jsem za mladých let byl sobě umínil, skutečně vykonal, ač jsem již téměř

na sklonku života svého, a jak nedokonalé mnohé to jest, srovnám-li to s tím, jak nyní mnozí mladí spisovatelé pracují.« Když jsme si vyměnili fotografie své, psal mi 11. listopadu: »Svou fotografií učinil jste mi veliké potěšení a na vzájem posílám svou; budete ovšem tou výměnou zkrácen; za mužnou, k činům odhodlanou tvář dostanete — svadlou, šedivou. Nu budiž; však nepřeji si nikoli déle žíti, než pokud mohu pracovati.« Tak psal na konci r. 1868 v podobném smyslu jako na začátku jeho, když pravil v listě Rybičkovi dne 22. března: »Nemohu toho zatajiti, že to se mnou rok od roku jde s vrchu, plíce jsou zle děravy a dlouho-li ještě budou sloužiti, nevím.«

Sklíčená jeho mysl stížena ještě více náhlým úmrtím šlechetného K. Štorcha, který 21. listopadu 1868 se odebral. Erben cítil tuto ztrátu hluboce; psalť v příčině té Roštlapilovi: »Nenadálým úmrtím ubohého Karla Štorcha ztratil jsem v Praze svého nejstaršího, nejupřímnějšího i nejmilejšího přítele; jsouť mezi mladšími sice také dobří a poctiví lidé, ale Karla mi nikdo nenahradí.« Ale přes tuto ztrátu a tělesnou churavost užil zimy velmi pilně, aby ukončil a vytříbil překlad Igora a Zádonštiny, který také na jaře r. 1869 již k tisku připraven měl a v říjnu téhož roku vydán byl. Práce ta ubírala mu téměř všecek volný čas, který také jinak věnovati musil rozsáhlé korrespondenci v příčině kandidátů professury gymnasialní, jimž vláda ruská udílela stipendia, kterého však žádný jiný nedostal, leč Erbenem odporučený; psal to zřejmě arcikněz Rajevský Erbenovi dne 15. dubna 1869, poslav mu žádost jednoho kandidata, který přímo u hraběte Tolstoje v Petrohradě za stipendium žádal: »Víte, že bez Vašeho odporučení a otcovského požehnání žádný za stipendistu se nepřijímá.« I s Lavrovským, který se byl rektorem university varšavské stal, dopisoval si, aby Gebauer a H. Jireček stolice na té universitě přijali; avšak dopisování bylo opět bez výsledku.

Z jara cítil úlevu starého neduhu svého, jakož psal Roštlapilovi dne 18. března 1869: »Rok se otočil a my Bohu díky jsme ještě živi — a tu opět Váš svátek! Přeji Vám, co jsem vždycky přál a vždycky přáti budu, dokud nám trocha toho života ještě popřáno bude: přede vším zdraví a pak spokojenou mysl a k tomu dodávám, abyste mi i budoucně zůstal přítelem tak jako posud — však už mnoho nás starých přátel není. Když jsem Vám roku lonského také k té příležitosti psal, už jsem

myslil, že to bude naposled, tak velmi jsem byl churav; letos, Bohu díky, jsem se svým zdravím spokojen a zase ještě s trochem naděje pohlížím do budoucnosti — kéž bychom se jen něčeho lepšího dočkali!«

Cítě se silnějším, tím pilněji pracoval, aby v pořádek uvedl báje a pověsti slovanské, pohádky české a aby konečně uspořádal a spracoval material po 30 let sbíraný o obyčejích národů slovanských jako průpravu k bájesloví slovanskému. Dávaje o tom zprávu Rybičkovi dne 30. března praví: »Nevím, jak to všecko zmohu, anebo spíše to zmůže mne!« Ale vyrušovaly jej z toho jiné práce; předně naléhala učená společnost na vydání druhého dílu Regest, Palacký pak si přál, aby Erben sestavil všecky zprávy zahraničných spisovatelů o Čechách až do vymření Přemyslovcův, kterýžto soubor jmenovati se měl: Scriptores rerum bohemicarum extranei. Nejmrzutější zaměstnání však bylo, že, když městská rada uváděla nové číslování a pojmenování ulic, jemu nařízeno, aby po ukončeném číslování sestavil nový popis domů i ulic; Erben pracoval český popis a podle toho dr. Emler německý. Proto nemohl v letě na delší čas čerstvého vzduchu na venkově užívati; jen na několik dní z Prahy se vypravil, jak Rybičkovi dne 26. července píše: »Hodlám se as na týden podívati do Kostelce nad Orlicí a do Opočna a za tou příčinou. V Kostelci děkanem jest P. Hlavatý, náš spolužák z filosofie a rodem z Miletína a k tomu můj bratranec; ale již od studií jsme se neviděli. I vzpomněl si letos, abychom se všichni Miletínští u něho sešli poprvé a bez pochyby naposled — z dvanácti jest nás ještě pět kollegů — a ustanovil k tomu den 23. spna, kterého si pro nás do Hradce přijeti chce.« K té schůzi skutečně jel, ač o málo by se zmařila, an od ministra dostal pozvání, aby dne 16. srpna do Vídně přijel súčastnit se při kommisi, která tam za příčinou lepšího zřízení archivů centrálních i zemských svolána byla. Avšak omluvil se návalem prací neodkladných a do Vídně nejel.

Jakmile ukončil popis města Prahy, dal se ihned do vypisování historických zpráv spisovatelů zahraničních o Čechách; píše o tom Roštlapilovi dne 30. ledna 1870: »Příčiny (že tak dlouho nepsal) jsou »Fontes rerum bohemicarum extranei«, ježto se mají nákladem nadání Palackého vydati a jichž shledávání mi p. Palacký, ač jsem se dost proti tomu zpouzel, jaksi kategoricky

uložil; nechtěje ho tedy rozhněvati, podrobil jsem se této ohromné a duchamorné práci, ač nerád. Od podzimku tedy procházím sbírku Pertzovu »Monumenta Germaniae historica«, jíž posud vyšlo XXI dílů in folio, potom sbírku podobnou Böhmerovu a k tomu také letopisy ruské atd. vyhledávaje, co kde ve starých těchto pramenech psáno o Čechách až do vymření Přemyslovců, neb dále jsem se v tu práci neuvázal, ač Palacký chce, aby to dílo obsahovalo celou starou dobu dějin českých t. do počátku XV. století... Nejhorší při tom jest to, že ještě ani nevím, kdy toho shledávání materialu bude konec; neb jsou tu ještě také jiné sbírky kronik cizích, které také ještě procházeti musím.«

K práci té tím přísněji se připoutal, an na podzim již s tiskem se začíti mělo. Proto příteli Roštlapilovi, jenž již v únoru plány dělal, aby v létě Erben k němu dojel na zotavenou, že se z Opočna podívají někam dále, odpověď dal, že se nebude moci na delší čas vypraviti z Prahy. Nicméně však navštívil přítele dne 17. června, jel s ním 21. do Dobrušky, odtud dne 22. do Solnice a navštívil pak děkana Vitečka v Přepyších, odkud Erben se pak 25. června do Prahy vrátil.

Když na začátku srpna dcery na návštěvy po Čechách se rozjely, zacítil jakousi tesknotu, a vyjel opět k příteli Roštlapilovi a vrátiv se do Prahy zasedl hned k zahraničným spisovatelským zprávám o Čechách, o čemž dne 19. září dává Rybičkovi zvěsť: »Co se týče vydávání starých pramenů historických nadacím Palackého, vložena byla na mne jen jedna ovšem nám nejbližší část Pašijí národu slovanského, totiž Fontes rerum bohemicarum extranei až do vymření Přemyslovců, kteráž nemilé svědectví vydává o bezedné miserii tohoto našeho nejstaršího panovnického rodu. Vyznávám upřímně, že mne ta práce netěší, a raději byl bych na se vzal vydání druhého dílu Regest, které tou příčinou opět na dlouhý čas odročeno jest a pokud se dotýče, snad již se nikdy k tomu nedostanu, neb nemám žádné naděje dlouhého věku; neb ač jsem na oko zdráv, však znám dobře svůj starý neduh, jenž rok od roku vždy zřetelněji se hlásí.«

Tenkráte předtucha smrti bohužel brzo se měla vyplniti a a sklíčenost mysli spůsobená vzmáhající se chorobou nedala mu také nadějněji pojímati poměry politické. Když mu Roštlapil dne 16. srpna psal: »Dne 15. tohoto měsíce nastoupil jsem do 62. roku věku svého; jest to číslo domu otcovského, v němž jsem

se narodil; dovrším-li tím život svůj? tak se sám sebe tážu už po několikráte. Přál bych si aspoň, bych na své oči ještě uzřel, že se našim budoucím lépe povede nežli nám se vedlo«, odpověděl mu Erben dne 1. října vyzývaje jej, aby ho v Praze navštívil: »Vidím také sám na sobě, že čím dále tím více třeba mi jest míti se na pozoru, abych v něčem nepřebral, sic hned z toho následuje několikadenuí churavost. Zatím kdybychom jeli po železnici až pod starý Budeč a potom do Berouna, nebylo by tak zle. Ke dvaašedesátému roku věku Vašeho, jejž jste nastoupil, přeji Vám z plné duše všeho dobrého a zvláště dobrého zdraví; však já také vstoupím dnem 7. listopadu v rok šedesátý a rok od roku vždy mi ubývá naděje vykonati to, co jsem si za mladých let vykonati umínil. Co se pak dotýče zlepšení obecného stavu našeho, to již ani ničeho nedoufám. Dejž Bůh, abych se v tom zmýlil!« Přítel jej těšil dne 7. října: »Tedy za měsíc i Vám se dosype šedesátka. Dejž Bůh, abyste se dočekal při dobrém zdraví i sedmdesátky a kdyžby Vás to těšilo i osmdesátky — co potom jest, jest holé nezdraví. Pak se budeme dívat s hůry na to naše potomstvo, kterak se bude domáhati toho, co slouží našim pradědům ke cti a zásluze a co sloužiti bude jemu k pochvale a k užitku, když dosáhne v hojné míře, po čem se marně nyní namáháme.«

Žádný totiž ani netušil, že dní Erbenových jest již tak na krátce, on sám ne; ačkoli již koncem září se velmi churavým cítil, nicméně však ještě vycházel. Píše dne 13. října 1870 Roštlapilovi: »Vybízel jsem Vás, abyste ten týden po sv. Václavě přijel do Prahy, ale dobře se stalo, že jste nepřijel; nebylť bych Vás ani mohl užiti, bať ani s Vámi kam vyjeti; dostal jsem nemilého hosta — žloutenici, která mne již druhý týden nemilosrdně souží. Již tehdáž, když jsem Vám psal, nebylo mi volno; ale myslil jsem, až přijedete, že to našemi vycházkami a vyjížďkami zaženu. Také jsem brzy to brzy ono užíval pro napravení žaludku, jenž mne neustále bolel, ať jsem snědl cokoli; ale nic naplat, nemoc již ve mně vězela a nedala se zahnati, až propukla. Nyní vypadám jako ten Váš park tam pod okny a nohy sotva vleku za sebou, a jak jinak, když nesmím ani mohu co jíst leda polívky? Po všem ostatním bolí žaludek. Bodejž to jen příliš dlouho netrvalo — ale žloutenka jest neodbytný host! Každý praví, kdyby bylo léto, nejlépe bylo by někam z Prahy; ale co teď na podzim

za krátkých dnů v prškách a neschůdných cestách?« Když jej pak Roštlapil k sobě na Opočno zval, odvětil mu dne 22. října: »Děkuji Vám srdečně za Vaše upřímné pozvání a kdyby bylo léto, s radostí bych je přijal, ale nyní na zimu, když člověk musí seděti doma v pokoji, snad by mně nemnoho prospělo opočenské čisté horské povětří. Také mne od toho zráží lékař, řka, abych ani zde v Praze mnoho nevycházel, zvláště za studeného povětří, za deštivého pak a vlhkého počasí dokonce mám zůstávati doma. Mámť totiž žaludeční katarrh, který jsem sice již dlouho na sobě pozoroval, ale doufal jsem, že to samo přejde, až se konečně z toho udělala žloutenka. A tak nyní všecka péče lékařova směřuje k tomu, abych katarrhu pozbyl, žloutenka pak že ustoupí sama anebo lázněmi snadno se vyžene. Neužívám žádných léků z lékárny, nýbrž nejtužší dieta a Karlovarská voda, která tu na skladech vždy čerstvá se dostane, má mně navrátiti zdraví.... Že při takovém živobytí netloustnu, dá se snadno mysliti a rád to dělám, jen abych se nejspíše toho sprostil. Doktor mi slibuje, že se to již za 3—4 dní obrátí... a tak se tím těším jako Mojžíš dívaje se z daleka na zaslíbenou zemi.«

Léčil jej dr. Haněl, jenž s největší a nejsvědomitější bedlivostí nemoc pozoroval, ale hned od počátku jen málo naděje na uzdravení měl věda, že játra jsou zkažená následkem kamínků v nich a když pak žloutenice, nebezpečný prý v takových neduzích symptom, se dostavila, lékař znaje slabé tělo Erbenovo úplně naděje se vzdal. Nemocného i rodinu těšil ovšem pokud jen možno bylo, že obrat k lepšímu nastati může a nastane. Erben nějaký čas sám doufal, že se opět uzdraví; neboť měl ještě tolik svěžesti ducha, že v nemoci podle ruské bajky »o štěstí a neštěstí« skládal libretto, které však nedokonal; ale ani to, co bylo hotovo, se nezachovalo; neboť rukopis jsa psán tužkou ve smutku po jeho smrti někam založen byl a později nebylo lze jej naleznouti.

Nemoc při nedostatku sil rychle pokračovala, ač Erben neležel, nýbrž v pokoji přecházel. Patnáctého listopadu však stěžoval si na velikou slabotu a k večeru si ulehl; 18. pak požádal lékař dra. Emlera, aby jako přítel Erbenův rodinu připravil na smutnou zprávu, kterou jí lékař zvěstuje, že všecka naděje zmizela. Píše o tom dcera Erbenova, Blažena, dne 18. listopadu Roštlapilovi: »Pořád jsme se těšili; ale bude snad od Boha jinak

usouzeno; otec dostal též do pravé ruky rheuma, to jej též velmi seslabilo, nyní prý jest ale skutečně v nebezpečí života... a byl by prý to zázrak, kdyby se otec uzdravil.« V sobotu 19. listopadu požádal Erben Emlera, když jej navštívil, aby přivedl za svědky Ranka a Šámala, že by rád učinil poslední pořízení, »ať nemoc prý se obrátí tak neb jinak«, a vyslovil přání, aby Emler byl poručníkem nezletilé dcery Ladislavy. »Chtěl jsem a měl jsem jej těšiti,« píše Emler dne 30. listopadu Roštlapilovi, »zatím musel jsem s přítomným lékařem hořce slzeti.« Odpoledne téhož dne diktoval poslední vůli svou a když úmysl svůj zjevil, rozděliti nevelikė ovšem jmění mezi paní a dítkami stejným dílem, šlechetná paní, ač nevlastní matka dcer Erbenových, prohlásila se, že se všeho podílu vzdává, aby tedy jen dcery poděleny byly. Spořádav takto věci své žádal, aby v neděli ráno jej P. Kralovec, katecheta na české vyšší dívčí škole, zaopatřil.

Ale v noci od soboty na neděli zhoršil se stav jeho tak, že dr. Haněl, který poslední tři dni a noci nemocného neopouštěl, hned pro kněze poslal, jenž mu svátostmi umírajících posloužil. K ránu však nastala úleva, ale síly úžasně rychle klesaly. Byl při úplném vědomí, že poslední hodina se blíží; louče se s rodinou napomínal, jak dcera Erbenova, Blažena, dne 8. prosince 1870 Roštlapilovi zprávu dala,[1]) paní a děti, aby neplakaly, »až to naň přijde« — jak eufemisticky smrt naznačil — by ho neprobudily. A tak mocná jest láska v srdci lidském, že nechtíc milované osobě přitížiti osudné okamžení, překoná ten největší, nejukrutnější bol, který mysl rozrýti může: když smrt naň přicházela, udušovaly paní a dcery v sobě pláč a lkání, aby jeho usýnání nerušily!

A tak usnul dne 21. listopadu o 1 hodině v noci tiše a klidně Karel Jaromír Erben, jeden z nejzdárnějších synů, které vlast česká v novější době zplodila, a obecný smutek, ve který se Praha zahalila, dával svědectví, že hlava království a s ní celá země cítí velikou ztrátu, kterou úmrtím jeho utrpěly. Bol, který se nejen těch, již jej osobně znali, nýbrž všech dobrých Čechů zmocnil, byl hluboký a upřímný a snažil se každý soustrasť svou rodině jeho osvědčiti, přede všemi opět Praha, která chtíc zaslou-

[1]) »Napomínal nás, abychom neplakaly, až to naň přijde, bychom ho neprobudily; a chovaly jsme se zcela tiše, že to nyní ani pochopiti nemohu.«

žilému synovi vlasti poslední česť prokázati jemu slavný pohřeb na svůj náklad ustrojila.

Pohřební průvod dne 23. listopadu byl velkolepý ohromným účastenstvím spolků i jednotlivců, tak že Praha od smrti Šafaříkovy tak veleslavného pohřbu neviděla. »Národní Listy« ze dne 24. listopadu líčily jej takto: »Karel Jaromír Erben pohřben včera odpůldne způsobem veledůstojným za účastenství velkolepého. Ulice Michalská, odkudž z domu č. 440 pohřební průvod se hnul, Uhelný trh i Vaječný před 2. hodinou již naplněny byly spolky, deputacemi a přečetnými přáteli a ctiteli zvěčnělého. Když byla tělesná schránka zesnulého v domě smutku vykropena, při kterémžto církevním obřadu členové české opery smuteční sbory velmi dojemně zapěly, vložena rakev na dvouspřežní vůz umrlčí, načež hnul se velkolepý průvod pořadem následujícím. V čele kráčelo půl setniny sboru ostrostřeleckého, jehož zesnulý čestným setníkem byl. Pak sledovaly Sokol pražský a Merkur, spolek akademický s praporem svým smutečně zastřeným v počtě zajisté úplném. Literární a řečnický spolek ‚Slavie' taktéž v úplném počtu kráčel spolu se spolkem akademickým. Za studujícími gymnasia staroměstského a vyšších českých škol realních šli posluchači páně Skřivanova ústavu obchodního, pěkný trikolorou zdobený věnec ku hrobu zesnulého nesouce. Pak následovaly Jednota právnická, Beseda umělecká, pražský Hlahol s praporem, zpěvácký spolek pražských typografů, malostranský Lumír, Beseda a deputace jiných spolků pěveckých. Za hudbou ostrostřeleckou šlo četné oddělení akademikův s rozžatými pochodněmi a pak duchovenstvo. Průvod vedl kanovník P. Bradáč provázen osmi kněžími a osmi bohoslovci. Pohřební vůz ozdoben byl více jak třiceti krásnými věnci, které věnovaly spolek akademický, Beseda Umělecká, spolek historický, jednota právnická, měšťanské besedy pražská, smíchovská a karlínská, spolek archaeologický, Museum království českého, hraběnka Kounicová atd. Kolem pohřebního vozu kráčelo po obou stranách 32 úřadníků magistrátních a 16 ostrostřelců s rozžatými svícemi. Kolem těch pak táhly se dlouhé řady akademiků, nesoucích planoucí pochodně. Za rakví ubírali se mimo nejbližší příbuzné pražský purkmistr a jeho náměstek, členové obecního zastupitelstva, mezi nimi Fr. Palacký, dr. Rieger, dr. Bělský, dr. Sladkovský, dr. Brauner, J. Wenzig atd. Dále zástupcové skorem všech kor-

porací pražských a nepřehledný dav jiných ctitelů zesnulého. Průvod zakončovaly deputace sboru granátnického a jízdných ostrostřelců, dále pak silné oddělení ostrostřelců a nekonečná řada povozů. Průvod byl tak ohromný, že počátek jeho byl již na mostě kamenném, kdežto další jeho část v pravém slova smyslu plnila nábřeží až po Lažanského palác. Průvod totiž ubíral se z Michalské ulice po Uhelném trhu, Perlovou ulicí, Ferdinandskou třídou, po nábřeží, kamenném mostě a ulicemi malostranskými ku bráně Oujezdské, kdež rakev poznovu vykropena. Odtud vežena pak rakev v nepřehledném průvodu po Smíchově ku hřbitovu košířskému. Akademický spolek, Hlahol a četné deputace ostatních spolků doprovázely rakev až ku hrobu. Zde zapěli opět členové české opery dojemný smuteční sbor, rakev ozdobena poznovu četnými věnci, jakož i kyticí, kterou smíchovské dívky básníku »Kytice« do hrobu položily. Při záři pochodní spuštěna rakev do hrobu."

Ale královská Praha také jiným způsobem osvědčila, že si památky zesnulého a zásluh jeho nejen o hlavní město nýbrž o celý národ váží. Ustanovivši již dne 18. října 1869 k žádosti Erbenově, aby jemu služba při museum od r. 1843 až do r. 1851 také od města čítána byla, ukázala po smrti jeho šetrnost zvláštní k rodině jeho, ana ustanovila vdově mnohem větší pensi, než statut městský předpisuje, a dvě mladší dcery ročním příspěvkem opatřila. Odměnila tím obětivost nebožtíkovu, který po celý život svůj nezištně pracovav bezstarostnější budoucnost rodině své zabezpečiti nemohl.

Lze-li při muži, u něhož dobré stránky povahy lidské všecky stejnou měrou vyvinuty byly, o jakési vynikající vlastnosti mluviti, byla to zajisté obětivost, kterou se předně vyznamenal. Měl studiemi svými otevřenu dráhu, na níž v stavu úřednickém vyšších stupňů a tím i pohodlnějšího života dosáhnouti mohl; ale věda, že stav ten by mu překážel ve službě národní a vlastenecké, vzdal se všeho pohodlí a jistoty chleba vezdejšího a sloužil vlasteneckým ústavům mnoho let za skrovničkou odměnu, s kterou by leckterý písař sotva spokojen byl. Ač důchodů stálých do konce r. 1851 velmi po skrovnu měl, přece se vzdal raději sebe lepší hmotné odměny, když za ni na něm žádáno služeb, které se svědomitým plněním povinností vlastence a poctivce se nesrovnávaly. Za tou příčinou vzdal se redakce »Pražských Novin«,

když po vydání oktrojované ústavy dne 4. března 1849 tehdejší vláda žádala, aby ve smyslu této ústavy centralismus státní a politický v novinách těch se chválil a hájil. Viděl-li, že by honorár, který se mu vyplatiti měl, překážkou se státi mohl, aby spis nějaký nevyšel, vzdal se raději honoráru, jak to učinil vydávaje spisy Husovy, jichžto třetí svazek, poněvadž první dva měly málo odbytu, vydávati nakladatel váhal: »Tempskému raději celý svůj honorár odpustím,« psal Erben dne 3. listopadu 1866 Rybičkovi, »když mi jen hotové vydání nahradí, jen aby to dílo přišlo ku konci.« Vlastenecké podniky podporoval hmotnými prostředky více, než by se kdo do jeho skromných důchodů domýšlel; aby to však snáze činiti mohl, uskrovňoval se kde jen možné bylo, zachovávaje však vždy a ve všem slušnost, nechtěje, aby ukazováním nějakého nedostatku oběti vlastenecké věci vzdávané příliš zjevnými se staly. Píše o této sličné vlastnosti jeho přítel K. Havlík: »Erben byl muž velmi pořádný, žil se svou rodinou prvnější léta, než výhodnější postavení městského archiváře obdržel, velmi skrovně, avšak dbal o zevnější úpravu jak bytu tak šatstva a své vzrůstající bibliotéky, aby nedostatek jeho žádnému v oči nebil.« Avšak obětivost jeho nesloužila pouze vlasti, nýbrž byl také obětivým k přátelům nejen službami přátelskými, nýbrž také prostředky hmotnými; píše o něm v příčině té Roštlapil: »Úslužný byl ku každému, tím více k svým přátelům až k obětivosti mnohé a mnohé, ač se mu často za to nevděkem splácelo.« Byl povahy tiché a jako ve všem jednání a požívání mírný a střídmý, tak také nemiloval obyčejně mnoho řeči a sám také mnoho slov nenadělal. Ale tichá povaha jeho se přece rozohnila a rozjařila, zvláště když se jednalo o pravdu, právo a česť národní anebo česť jeho; kde o takovou věc běželo, zmocnil se ho opravdový až vášnivý zápal, jímž hájil, co mu nejdražšího bylo. Jsa obyčejně vážný a skoupomluvný, byl přece přístupný upřímnému žertu a humoru, avšak jen v kruhu důvěrných, vyzkoušených a osvědčených přátel,[1]) s nimiž rád se bavil. V obcování byl vždy

[1]) Navštěvoval jednou nebo dvakráte týhodně večer Měšťanskou besedu nebo hostinec »u dvou kosů« v Panské ulici, kde se ve společnosti vlastenců, jako byli a jsou žurnalista Ruffer, MDr. Cejp z Peclinovce, školní rada Wenzig, Antonín Skřivan, prof. MDr. Vilém Weiss a jiní, nenuceně a upřímně bavil. Když dr. Weiss — píše mi p. řed. A. Skřivan — r. 1870 se nebezpečně rozstonal, usnesli se po šťastném jeho uzdravení druhové společnosti té, že mu při prvním jeho příchodu

přívětivý, důvěrný však jen k těm, které za důvěry hodné byl uznal. Při tom mile dojímala každého jeho neobyčejná skromnost, vedle které nikdy osoby své nestavěl v popředí, nikdy slávy nevyhledával, nýbrž jsa si vědom zásluh svých na tom vědomí dosti měl a hlučné chvály neočekával. V úsudcích nebyl kvapný a nemiloval svád jakýchkoli, ovšem také ne literárních, ve které se téměř jen z donucení pouštěl. Času užíval svědomitě; znaje tělo své slabé měl pořád obavu, že dlouho živ nebude a proto pracoval ustavičně, aby pílí neúmornou a pracemi dokonanými život nadstavil a prodloužil. O něm platilo skutečně »nulla dies sine linea« a »improbus labor omnia vincit«. Není tedy divu, že tak pilný, svědomitý a neunavný pracovník a při tom skromný a šlechetný muž měl mnoho přátel a nepřítele téměř žádného. Smrť jeho ukázala, že celá vlasť česká jej milovala a ohlasy ze zemí slovanských, které úmrtí jeho litovaly, dosvědčily, že snahy a služby jeho vědě a vzájemnosti slovanské po celý život věnované došly uznání nejvýtečnějších mužů světa slovanského. A vypočte-li kdysi šťastnější budoucnost jména těch mužů, kteří účinnější vzájemnost kmenů slovanských připravovali, zajisté jméno Erbenovo státi nebude na místě posledním. Ale vlasť česká má plné právo hrdou býti nad tak zdárným synem, důmyslným učencem, šlechetným člověkem, svědomitým badatelem, neunavným pracovníkem, horlivým buditelem a obětivým vlastencem, jakým byl Karel Jaromír Erben!

---

do kruhu přátelského podají album svých podobizen a jakousi ovaci připraví; a k této příležitosti napsal Erben nedlouho před smrtí svou tuto básničku:

Mistře, jehožto před mocí
Utíkají zlé nemoci,
Kdož by se byl mohl nadíti,
Že si i Tebe jedna chytí
K žalu našemu.

Co jsme se navzpomínali,
Co se po Tobě naptali!
Žádné se vtipy nedařily,
Ani to pivo, co jsme pili,
Chutnat nechtělo.

Nyní když už se zdárně máš,
Vítej nám, buď zase náš,
By v upřímném přátel kruhu,
Žert i plzeňské šly Ti k duhu
Ljeta mnogaja!

